

PLAN OCHRONY DLA PARKU KRAJOBRAZOWEGO WZNIESIEŃ ŁÓDZKICH

OPERAT KSZTAŁTOWANIA FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ

Łódź - Warszawa, 2025

Fundusze Europejskie
dla Łódzkiego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Operat kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej
opracował zespół w składzie:
dr hab. Sławoj Tanaś, prof. UŁ
dr Justyna Mokras-Grabowska
dr Aleksandra Mroczek-Żulicka

Wykonawca prac:

Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska;
ul. Erazma Ciołka 13, 01-445 Warszawa

ZESPÓŁ PARKÓW
KRAJOBRAZOWYCH
WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Plan ochrony dla Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich sporządzono na zlecenie
Województwa Łódzkiego – Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego
ul. Solna 14,91–423 Łódź

Fundusze Europejskie
dla Łódzkiego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Priorytetu FELD 02. Fundusze europejskie dla zielonego Łódzkiego, Działanie FELD.02.15 Bioróżnorodność, typ 4. Opracowanie, aktualizacja dokumentów dla obszarów chronionych lub wdrażanie ich zapisów, programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021 - 2027.

Fot. okładka: Dwór w Byszewach (S. Tanaś, 2025)

Spis treści:

1.	WSTĘP.....	7
1.1.	Cel opracowania wraz z ogólną informacją o Planie ochrony.....	7
1.2.	Metodyka i zakres prac.....	7
1.2.1.	Ogólne założenia prac nad Planem ochrony	7
1.2.2.	Metodyka i zakres prac w odniesieniu do kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej.....	8
1.3.	Zespół autorski	10
1.4.	Ogólna charakterystyka Parku.....	10
2.	OCENA DOTYCHCZASOWEGO STANU ROZPOZNANIA	14
2.1.	Ogólna charakterystyka stanu wiedzy.....	14
2.2.	Zestawienie dostępnego piśmiennictwa oraz ocena zasobów informacji pod kątem ich przydatności do potrzeb Operatu	15
3.	OGÓLNE UWARUNKOWANIA KSZTAŁTOWANIA FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ W PARKU	22
3.1.	Uwarunkowania prawa powszechnego i miejscowego.....	22
3.2.	Uwarunkowania prawa powszechnego i miejscowego.....	22
3.2.1.	Prawo powszechne.....	22
3.2.2.	Prawo miejscowe.....	24
3.3.	Uwarunkowania wynikające z dokumentów strategicznych i planistycznych woj. łódzkiego i innych dokumentów ponadlokalnych	25
3.3.1.	Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego	26
3.3.2.	Plan Zagospodarowanie Przestrzennego Województwa Łódzkiego	28
3.3.3.	Audyt Krajobrazowy Województwa Łódzkiego	30
3.3.4.	Strategia rozwoju miasta Łodzi	30
3.3.5.	Strategia rozwoju powiatu łódzkiego wschodniego na lata 2023-2030.....	31
3.3.6.	Strategia rozwoju powiatu zgierskiego 2030	31
3.3.7.	Strategia rozwoju powiatu brzezińskiego na lata 2021-2027	31
3.4.	Uwarunkowania wynikające z dokumentów strategicznych i planistycznych gmin	31
3.4.1.	Strategie rozwoju gmin	31
3.4.2.	Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin.....	32
3.5.	Uwarunkowania społeczno-gospodarcze.....	36
4.	WALORY ISTOTNE DLA ROZWOJU FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ	38
4.1.	Walory przyrodnicze – synteza.....	38

4.1.1.	Rezerваты przyrody	39
4.1.2.	Obszary Natura 2000	39
4.1.3.	Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe i parki.....	40
4.1.4.	Użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne, rzeźba terenu i pomniki przyrody..	41
4.1.5.	Wody powierzchniowe	42
4.1.6.	Flora i fauna	43
4.2.	Walory kulturowe – synteza	44
4.3.	Walory krajobrazowe – synteza	50
5.	ISTNIEJĄCY SYSTEM i INFRASTRUKTURA OBSŁUGI TURYSTYKI, REKREACJI i DZIAŁALNOŚCI EDUKACYJNEJ W PRAKU	57
5.1.	System obsługi ruchu turystycznego	57
5.2.	Formy aktywności turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej oraz ich natężenie	62
5.3.	Baza noclegowa	63
5.4.	Urządzenia turystyczne i rekreacyjne.....	66
5.4.1.	Szlaki turystyczne	66
5.4.2.	Punkty i tablice informacji turystycznej (IT)	70
5.4.3.	Obiekty gastronomiczne i handlowe	72
5.4.4.	Ośrodki jeździeckie	74
5.4.5.	Wypożyczalnie	75
5.4.6.	Inne obiekty, urządzenia turystyczne i rekreacyjne	75
5.5.	Tereny i akweny rekreacyjne	76
5.5.1.	Miejsca wypoczynku i rekreacji	76
5.5.2.	Akweny, plaże i kąpieliska	78
5.6.	Baza edukacyjna	79
5.6.1.	Obiekty, tablice, materiały i wydarzenia edukacyjne.....	79
5.6.2.	Ścieżki przyrodnicze i edukacyjne.....	86
5.7.	Dostępność komunikacyjna.....	87
5.8.	Ocena zmian wykorzystania Parku w zakresie turystyki, rekreacji i edukacji, ze szczególnym uwzględnieniem ostatniego 20-lecia.....	88
6.	ZAGROŻENIA DLA PARKU WYNIKAJĄCE Z ISTNIENIA i ROZOWJU FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ i EDUKACYJNEJ ORAZ MOŻLIWE SPOSOBY ICH ELIMINACJI LUB OGRANICZENIA	93
6.1.	Charakterystyka oraz źródła zagrożeń wewnętrznych oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia	93
6.2.	Charakterystyka oraz źródła zagrożeń zewnętrznych oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia	95

6.3. Charakterystyka oraz źródła zagrożeń oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia – synteza.....	96
7. SPIS RYCIN, FOTOGRAFII I TABEL	101

Część I

Charakterystyka i diagnoza stanu

Zgodnie z przyjętymi założeniami, niniejszy materiał przedstawia stan prac na koniec II etapu. Jednocześnie prace diagnostyczne będą kontynuowane w III etapie, a tym samym wybrane rozdziały Operatu mogą ulec uzupełnieniu

1. WSTĘP

1.1. Cel opracowania wraz z ogólną informacją o Planie ochrony

„Operat kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej” (dalej Operat) jest jednym z sześciu operatów szczegółowych, stanowiących wraz z Operatem generalnym dokumentację dla planu ochrony Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich (dalej PKWŁ lub Park). Jego zasadniczym celem jest wskazanie działań na rzecz ochrony i zrównoważonego kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej obszaru Parku w perspektywie najbliższych 20 lat.

Operat dzieli się na dwie zasadnicze części – diagnostyczną, charakteryzującą zagospodarowanie i użytkowanie turystyczne, rekreacyjne i edukacyjne oraz strategiczną, w której zaproponowano cele i działania ochronne. Materiał opracowany w Operacie stanowi podstawę merytoryczną dla zapisów projektu uchwały Sejmiku Województwa Łódzkiego w sprawie „Planu ochrony dla Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich” (Plan ochrony). Treść Operatu należy traktować także jako rozwinięcie i uzasadnienie zapisów wyżej wymienionej uchwały, przy czym należy zwrócić uwagę, że w wyniku uwag zgłaszanych w ramach konsultacji społecznych, a także procedur uzgadniania i opiniowania projektu Planu ochrony, ostateczne brzmienie zapisów uchwały może różnić się od propozycji ujętych w niniejszym operacie. Dotyczy to głównie zagrożeń, sposobów ich eliminacji, działań ochronnych, proponowanych form ochrony przyrody, ustaleń do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz innych dokumentów strategicznych dotyczących eliminacji lub ograniczenia zagrożeń wewnętrznych lub zewnętrznych dla kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej.

Wymóg sporządzania planów ochrony dla parków krajobrazowych wynika z zapisów art. 18 ust. 1 Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1478, 1940). Zasadnicza treść oraz jego podział na poszczególne operaty planu ochrony dla parku krajobrazowego ujęta jest w art. 20 ust. 4 tej ustawy, natomiast tryb jego sporządzania, zakres wymaganych prac oraz zakres i możliwe sposoby ochrony zasobów parków określa Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 12 maja 2005 roku w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody i parku krajobrazowego, dokonywania zmian w tym planie oraz ochrony zasobów, tworów i składników przyrody (Dz. U. z 2005 r. Nr 94, poz. 794).

Organem sporządzającym Plan ochrony dla PKWŁ jest dyrektor Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego (ZPKWŁ), natomiast wykonawcą opracowania jest Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska (NFOŚ) z Warszawy.

1.2. Metodyka i zakres prac

1.2.1. Ogólne założenia prac nad Planem ochrony

Zakres prac planowanych do wykonania w ramach przygotowania „Planu ochrony dla Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich”, w tym „Operatu kształtowania funkcji turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich”, uwzględnia zarówno formalne wymogi wynikające z Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 12 maja 2005 roku, jak i rzeczywiste potrzeby rozpoznania aktualnego stanu i zagrożeń zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych Parku, niezbędnych do sformułowania długofalowej strategii ich ochrony oraz kształtowania funkcji turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych.

Prace prowadzone nad wszystkimi operatami składają się z następujących etapów:

I – etap oceny stanu rozpoznania analizowanych komponentów (zagadnień) oraz zaplanowania niezbędnych prac uzupełniających.

II – etap charakterystyki i diagnozy stanu, obejmujący:

- analizę dostępnych danych,
- wykonanie uzupełniających badań inwentaryzacyjnych,
- ocenę zachodzących zmian i ocenę skuteczności dotychczasowych sposobów ochrony,
- analizę uwarunkowań ochrony,
- identyfikację zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych.

III – etap strategii ochrony, obejmujący m.in:

- określenie celów ochrony,
- określenie zakresu prac rekomendowanych w celu ochrony analizowanych komponentów oraz monitorowania skuteczności podjętych działań,
- określenie zasad i kierunków użytkowania obszaru Parku oraz propozycji ustaleń do dokumentów planistycznych i strategicznych różnych szczebli,
- sformułowanie propozycji uzupełnienia wiedzy dotyczącej analizowanych komponentów oraz propozycji ich wykorzystania w rozwoju funkcji turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych Parku,
- prognozę stanu analizowanych komponentów w perspektywie 20 lat w wariantcie pełnej realizacji ustaleń Planu ochrony oraz w wariantcie utrzymania dotychczasowych trendów, a także oszacowanie kosztów realizacji proponowanych działań.

Istotnym elementem prac nad *Planem ochrony Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich* jest podział jego obszaru na strefy działań ochronnych, do których odniesie się część ustaleń opisanych w części strategicznej niniejszego Operatu.

1.2.2. Metodyka i zakres prac w odniesieniu do kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej

Sporządzenie Operatu wymaga przede wszystkim pozyskania danych archiwalnych, literaturowych, statystycznych i przestrzennych bazując na źródłach pierwotnych i wtórnych, pozyskanych i opracowanych w ramach pracy kameralnej. Poza kwerendami i badaniami kameralnymi, istotne znaczenie mają badania terenowe, w tym badania inwentaryzacyjne i społeczne. W kolejnym etapie zespół przystąpi do prac analitycznych, a na ich podstawie do sporządzenia strategii ochrony, prognozy i syntezy w zakresie kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej Parku.

Poniżej opisano w sposób szczegółowy metodykę prac diagnostycznych i analitycznych, planowanych do wykonania w ramach opracowywania Operatu. Zaplanowane prace obejmują:

a) prace kameralne, w tym:

- kwerenda, przegląd i analiza dostępnych źródeł piśmiennych (publikowanych i niepublikowanych, aktualnych i archiwalnych) oraz internetowych (m.in. literatura, mapy, przewodniki turystyczne, informatory turystyczne, publikacje naukowe, publikacje popularno-naukowe, ewidencje, bazy danych, strony internetowe, bazy danych itp.) dla obszaru Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, otuliny Parku oraz jednostek administracyjnych na terenie których zlokalizowany jest Park, obejmujących problematykę turystyczną, rekreacyjną i edukacyjną;

- zebranie i analiza aktów prawa na poziomie gmin oraz województwa i ich analiza pod kątem zapisów dotyczących turystyki, rekreacji i edukacji;
- zebranie i analiza opracowań znajdujących się w posiadaniu podmiotów lokalnych, w tym m.in. strategii rozwoju, studium uwarunkowań, kierunków zagospodarowania przestrzennego;
- inwentaryzacja zagospodarowania turystycznego, rekreacyjnego i edukacyjnego w oparciu o analizę treści map, baz danych i wszelkich dostępnych źródeł piśmiennych i internetowych;
- analiza danych z Głównego Urzędu Statystycznego (GUS), Banku Danych Lokalnych (BDL), Baz Danych Obiektów Topograficznych (BDOT), Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii (GUGiK), również za pośrednictwem geoportalu, dotyczących stanu turystyki i rekreacji w gminach przynależnych do Parku, w tym wykazy obiektów zagospodarowania (baza noclegowa, gastronomiczna, towarzysząca) i infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej oraz edukacyjnej;
- analiza źródeł internetowych (internetowe zasoby Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego, strony lokalnych stowarzyszeń i fundacji (np. Regionalnej Organizacji Turystycznej Województwa Łódzkiego (ROTWŁ), Łódzkiej Organizacji Turystycznych (ŁOT), Lokalnych Grup Działania (LGD) i inne), lokalnych podmiotów działających na polu turystycznym, rekreacyjnym i edukacyjnym, itp.);
- wystąpienie do odpowiednich jednostek samorządowych o udostępnienie danych dotyczących strategii i planów rozwoju turystyki i rekreacji, zagospodarowania turystycznego i rekreacyjnego, działalności ośrodków edukacyjnych na obszarze Parku;
- wystąpienie o udostępnienie studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin obejmujących obszar Parku i jego otuliny oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;

b) prace terenowe, w tym:

- badania terenowe, wizje lokalne wraz z przygotowaniem dokumentacji fotograficznej, które pozwolą na zweryfikowanie oraz uzupełnienie zebranych danych i materiałów;
- terenowa inwentaryzacja zagospodarowania turystycznego, rekreacyjnego i edukacyjnego;
- analiza sposobu wykorzystania potencjału i walorów Parku w zakresie turystyki, rekreacji i edukacji, na podstawie zweryfikowanych w terenie zebranych materiałów źródłowych, wizji lokalnych, wywiadów z przedstawicielami podmiotów, zaangażowanych w organizację turystyki, rekreacji i edukacji na obszarze Parku (m.in. z przedsiębiorcami, przedstawicielami stowarzyszeń i fundacji, urzędnikami), wywiadów z mieszkańcami Parku i odwiedzającymi Park;
- analiza organizacji atrakcji turystycznych i produktów turystycznych, krajoznawstwa (w tym edukacji nt. lokalnych walorów, dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego), rekreacji oraz ochrony zasobów antropogenicznych i przyrodniczych na obszarze Parku i w jego otulinie;
- analiza stanu zagospodarowania turystycznego i rekreacyjnego Parku, ze szczególnym uwzględnieniem zainwestowania osadniczego (drugie domy, lotniska), bazy gastronomicznej, bazy noclegowej, bazy towarzyszącej, szlaków turystycznych, ścieżek edukacyjnych, systemu informacji krajoznawczej i innej infrastruktury, wykorzystywanej w turystyce, rekreacji i edukacji na obszarze Parku i w jego otulinie;

c) prace syntezujące i końcowe, w tym:

- usystematyzowanie danych i przygotowanie części opisowej (dokumentacja fotograficzna, opracowania kartograficzne, rysunki, tabele);
- sporządzenie syntezy uwarunkowań zagospodarowania turystycznego i rekreacyjnego Parku, wynikających z konieczności ochrony przyrody, walorów kulturowych i krajobrazu

z wykorzystaniem wskaźników stosowanych w analizie atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej, zagospodarowania i ruchu turystycznego i rekreacyjnego oraz określenia stopnia funkcji turystycznej i rekreacyjnej;

- analiza zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych walorów Parku wynikające z istnienia i rozwoju funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej na obszarze Parku wraz z propozycjami sposobów minimalizacji negatywnych skutków, wynikających z rozwoju turystyki i rekreacji;
- określenie perspektyw i uwarunkowań rozwoju turystyki, rekreacji i edukacji na podstawie zebranych materiałów źródłowych, danych statystycznych, diagnoz oraz wywiadów z przedstawicielami podmiotów zainteresowanych rozwojem turystyki, rekreacji i edukacji na obszarze Parku;
- wskazanie działań niezbędnych dla realizacji postawionych celów ochronnych.

Zakres problemowy Operatu określa jego spis treści. Zakres terytorialny Operatu pod względem diagnozy stanu zagospodarowania i użytkowania turystyczno-rekreacyjnego wraz z działalnością edukacyjną obejmuje obszar Parku, natomiast pod względem zagrożeń zewnętrznych dla realizacji funkcji turystyczno-rekreacyjnych otulinę Parku.

Przygotowana diagnoza zasobów turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych Parku, będzie podstawą do przygotowania strategii kształtowania analizowanych uwarunkowań, w perspektywie funkcjonowania przez kolejne 20-lat. Przygotowanie strategii będzie obejmowało sformułowanie celów ochrony i rozwoju funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej, zaleceń dotyczących kształtowania poszczególnych rodzajów i form turystyki, rekreacji oraz edukacji, jak również przygotowanie propozycji ustaleń do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

1.3. Zespół autorski

Autorami niniejszego opracowania są dr hab. Sławoj Tanaś - prof. Uniwersytetu Łódzkiego, dr Justyna Mokras-Grabowska i dr Aleksandra Mroczek-Żulicka, będący pracownikami Instytutu Geografii Miast, Turyzmu i Geoinformacji, Wydziału Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego. Zespół autorski posiada szerokie doświadczenie w sporządzaniu dokumentów strategicznych, opracowań turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych, w prowadzeniu badań ruchu turystycznego, badań nad atrakcyjnością turystyczną, kreatywnością w turystyce oraz organizacją rekreacji. Członkowie zespołu są autorami wielu publikacji (książek, monografii, artykułów naukowych) polskich i obcojęzycznych w zakresie turystyki, rekreacji, krajoznawstwa oraz edukacji krajoznawczej, rekreacyjnej i turystycznej.

1.4. Ogólna charakterystyka Parku

Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich położony jest na północny-wschód od Łodzi, pomiędzy Łodzią, Brzezunami i Strykowem. Wg regionalizacji fizyczno-geograficznej J. Kondrackiego (1978) Park położony jest w obrębie makroregionu Wzniesień Południowomazowieckich, mezoregionu Wzniesień Łódzkich i obejmuje eksponowaną północną krawędź Wyżyny Łódzkiej (Dylik 1971) (ryc. 1).

Koncepcja utworzenia Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich powstała już w latach osiemdziesiątych XX wieku. Cele utworzenia Parku koncentrowały się wokół dwóch grup – udostępnienia mieszkańcom aglomeracji łódzkiej cennych walorów krajobrazowych, przyrodniczych, kulturowych i historycznych tego obszaru oraz ochrona tych walorów, zwłaszcza malowniczego krajobrazu sprzed okresu suburbanizacji aglomeracji łódzkiej. Z biegiem czasu wokół Łodzi zaczęła rozwijać się chaotyczna zabudowa podmiejska, powodowana relatywną dostępnością terenów oraz szeroką ofertą działek letniskowo-rekreacyjnych w gminach ościennych. W kolejnych latach zarysował się rozwój zabudowy usługowo-przemysłowej wzdłuż ciągów komunikacyjnych. Suburbanizacja

w najmniejszym stopniu dotknęła tereny położone na północny-wschód od Łodzi. Z tego powodu PKWŁ charakteryzuje się do dziś, choć niestety w coraz mniejszym stopniu, znacznie mniejszym zurbanizowaniem i mniejszą degradacją krajobrazu naturalnego i rolniczego spośród pozostałych terenów peryferyjnych aglomeracji łódzkiej (Drzazga, Ratajczyk 2005). W roku 1993 opracowano dokumentację projektową Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich. Kształt granic ustalony został w roku 1994.

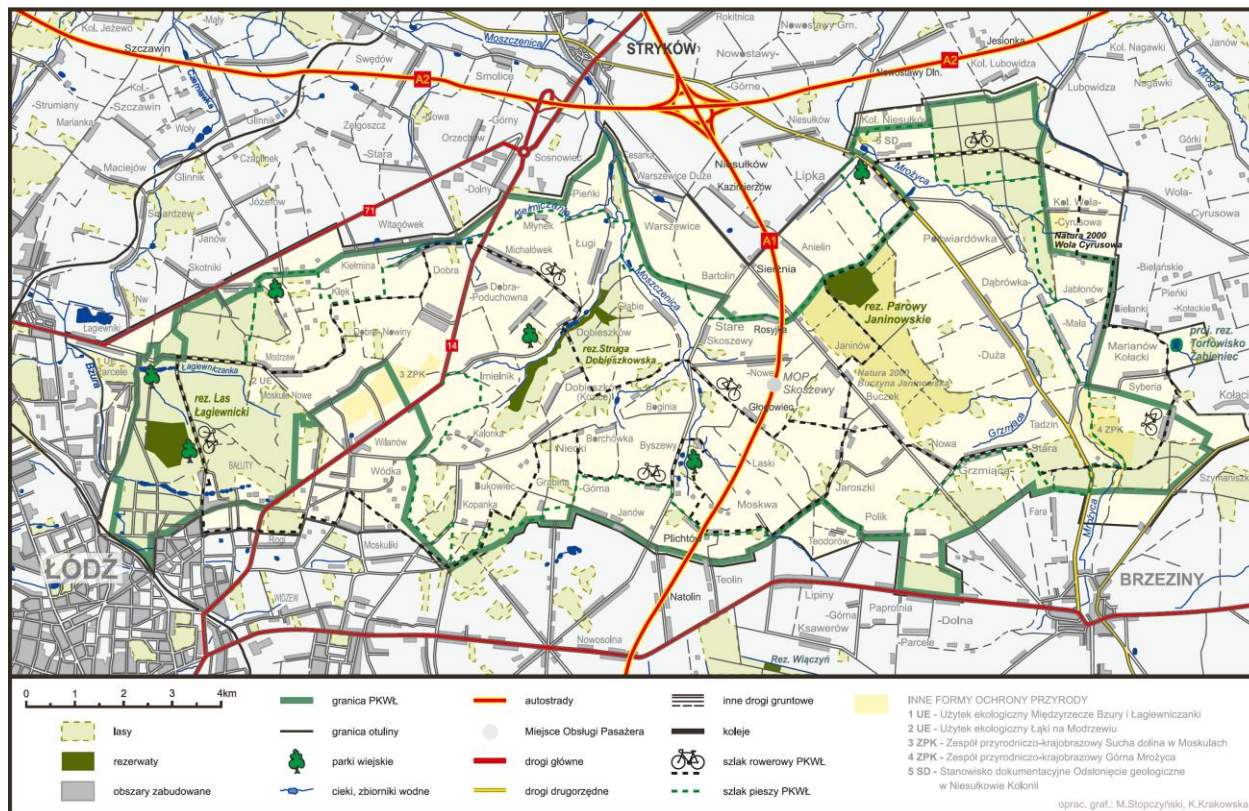
Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich utworzony został w 31 grudnia 1996 roku na pograniczu ówczesnego województwa łódzkiego i skierniewickiego. Rozporządzenie Wojewody Łódzkiego (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego z 1996 r. Nr 27 poz.163) i Wojewody Skierniewickiego z dnia 31 grudnia 1996 r. (Dz. Urz. Woj. Skierniewickiego z 1996 r. Nr 33 poz.238) w sprawie utworzenia Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich ustanowiło Park wraz z otuliną. Park obejmował wówczas obszar 10 748 ha na terenie gmin Łódź, Stryków, Nowosolna, Brzeziny i Dmosin. Natomiast otulina Parku obejmowała obszar 3 020 ha na terenie gmin: Łódź, Zgierz, Stryków, Nowosolna, Brzeziny i Dmosin.

Aktualną podstawę prawną jego funkcjonowania stanowi uchwała Nr XV/184/25 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 17 czerwca 2025 r. (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego z 2025 r. poz. 7070).

Park z otuliną swoim zasięgiem obejmuje obszar o powierzchni 14 705,39 ha (Park 11 609,29ha, otulina 3096,10 ha) na terenie województwa łódzkiego. Park wraz z otuliną położony jest na terenie województwa łódzkiego, w powiatach: Łódź, łódzkim wschodnim, zgierskim i brzezińskim oraz w następujących gminach: miasto Łódź, gmina Zgierz, gmina Stryków, gmina Dmosin, gmina Brzeziny, miasto Brzeziny, gmina Nowosolna. Wschodnia część Parku z kompleksami leśnymi w okolicy Janinowa, Poćwiardówki i Tadzina znajduje się w gminie Brzeziny. Gmina Dmosin obejmuje wschodni fragment otuliny Parku w rejonie Kolonii Wola Cyrusowa. Część północna od Klęku, Dobrej i Imielnika wraz z fragmentami otuliny w okolicy Sierżni i Warszawic należy do gminy Stryków. Część środkowa i południowa obejmująca tereny pomiędzy Kalonką na zachodzie po Stare Skoszewy na wschodzie, oraz Grabiną i Moskwą na południu znajduje się w administracyjnych granicach gminy Nowosolna. Zachodnia część Parku z Lasem Łągielnickim leży w mieście Łódź i powiecie łódzkim. W gminie Zgierz leży niewielki fragment otuliny w Skotnikach.

W uchwale ustalono szczególne cele ochrony Parku. Są to m.in.: zachowanie charakterystycznych elementów przyrody nieożywionej, stanowiących świadectwo przeszłości geologicznej regionu, w tym także zjawisk i obiektów o charakterze antropogenicznym; podtrzymanie naturalnych procesów kształtujących powierzchnię ziemi, zachowanie warunków siedliskowych do funkcjonowania ekosystemów oraz zachowanie reliktowych zabytków przyrody nieożywionej; ograniczanie antropogenicznych przekształceń powierzchni ziemi; udostępnianie dla celów naukowych, edukacyjnych i krajoznawczych cennych obiektów przyrody nieożywionej; zapewnienie trwałości lokalnych populacji gatunków chronionych, rzadkich i zagrożonych; zachowanie pełnej różnorodności florystycznej w odniesieniu do wszystkich grup systematycznych; ochrona zasobów genowych tradycyjnych odmian roślin uprawnych; ograniczanie procesu neofityzacji flory; zachowanie pełnego inwentarza zbiorowisk roślinnych w szczególności naturalnych i półnaturalnych, a także antropogenicznych związanych z tradycyjnymi formami zagospodarowania (fitocenozy segetalne), zachowanie wszystkich istotnych i charakterystycznych dla środowiska przyrodniczego typów ekosystemów; zachowanie korytarzy ekologicznych; zachowanie i ochrona zabytków kultury materialnej, a zwłaszcza dworów, kościołów, młynów, kapliczek przydrożnych; zachowanie i udostępnianie miejsc pamięci narodowej oraz śladów historii regionu, w szczególności udokumentowanych stanowisk archeologicznych; zachowanie charakterystycznych cech architektury wiejskiej: budownictwa drewnianego, z kamieni polnych, budownictwa charakterystycznego dla

kolonistów niemieckich; zachowanie i udostępnianie parków wiejskich (podworskich); utrzymanie i przywracanie tradycji lokalnych i zachowanych elementów kultury wiejskiej; porządkowanie rodzimego krajobrazu kulturowego polegające m.in. na ochronie i restauracji jego charakterystycznych elementów; udostępnianie istniejących zasobów kulturowych dla celów naukowych, krajoznawczych i edukacyjnych.

Ryc. 1 Mapa Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich (źródło: PKWŁ)

Do głównych walorów Parku zaliczyć można:

- unikatowy krajobraz strefy krawędziowej Wyżyny Łódzkiej z licznymi wzniesieniami powyżej 200 m n.p.m. (najwyższe wzniesienie Radary 284 m n.p.m.), formami polodowcowymi, głazowiskami (Polik) czy parowami (Las Janinowski, Skotniki, Tadzin, Struga Dobieszkowska),
- fragmenty naturalnej szaty roślinnej Lasu Łagiewnickiego – jednego z największych leśnych kompleksów miejskich w Europie,
- duże kompleksy leśne (1/4 powierzchni Parku zajmują lasy) m.in. Janinów, Poćwiardówka i Dobieszków, bagiennych ols i łęgów wzdłuż rzek i strumieni,
- rzeki Bzura, Mrożyca i Moszczenica wraz z dopływami,
- obszary źródlisk (około 130), łąki i torfowiska (Żabieniec),
- flora i fauna wraz z zagrożonymi gatunkami storczyków, nietoperzy czy kumaków,
- średniowieczne grodzisko w Starych Skoszewach,
- zabudowa drewniana – użytkową i sakralną (drewniane kościoły w Niesułkowie Kolonii i Dobrej, kapliczki św. Antoniego i św. Rocha w Łagiewnikach),
- kościoły i wsie mariawickie (m.in. Dobra, Grzmiąca, Lipka, Stryków),
- cmentarze z okresu i wojny światowej (Poćwiardówka) i cmentarze parafialne (rzymskokatolickie, protestanckie, mariawickie),

- zabudowa podworska (klasycystyczny dwór w Byszewach) i folwarczna wraz z parkami podworskimi (m.in. Łagiewniki, Klęk, Byszewy, Dobieszków, Kolonia Niesułów),
- szczególne znaczenie odgrywa zespół klasztorny oo. Franciszkanów z XVIII w. w Łagiewnikach.

Na obszarze Parku znajdują się trzy rezerваты przyrody (Las Łagiewnicki, Struga Dobieszkowska, Parowy Janinowskie), cztery użytki ekologiczne (Międzyrzecze Bzury i Łagiewniczanki, Łąki na Modrzewiu, Bagno Ługi i Opadówka), dwa zespoły przyrodniczo-krajobrazowe (Górna Mrożyca, Sucha dolina w Moskułach), dwa obszary Natura 2000 (Buczyna Janinowska, Wola Cyrusowa), jedno stanowisko dokumentacyjne (Niesułów Kolonia) oraz około 50 pomników przyrody. Planowany jest czwarty rezerwat „Łęgi w dolinie Mrożycy” w Tadzynie.

Na terenie Parku występuje duże zróżnicowanie rodzajów i form turystyki oraz rekreacji, m.in. turystyka poznawcza (przyrodnicza, ekoturystyka, kulturowa, krajoznawcza), wypoczynkowa (drugie domy, letniska, agroturystyka) i aktywna (piesza, rowerowa, konna). Park stanowi istotny obszar rekreacji dla mieszkańców Łodzi i aglomeracji łódzkiej, są to m.in. rekreacja wodna i leśna, wędkarstwo, kolarstwo, jazda konna czy narciarstwo biegowe.

Informacja edukacyjna na terenie Parku koncentruje się przede wszystkim przy szlakach turystycznych i ścieżkach dydaktycznych, w miejscach wypoczynku rekreacyjnego oraz przy obiektach zabytkowych i historycznych.

2. OCENA DOTYCHCZASOWEGO STANU ROZPOZNANIA

2.1. Ogólna charakterystyka stanu wiedzy

W odniesieniu do funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, stan wiedzy można określić jako dostateczny. O ile walory rekreacyjne i turystyczne (antropogeniczne i przyrodnicze) są dobrze opisane w literaturze przedmiotu, to aktualne zagospodarowanie turystyczne, rekreacyjne i edukacyjne wymaga dokładnej weryfikacji, inwentaryzacji i analizy. Również aktualny ruch turystyczny i osadnictwo rekreacyjne są niedostatecznie opisane i przeanalizowane, z wyjątkiem nielicznych prac naukowych i opracowań strategicznych.

Do głównych dostępnych materiałów opisujących potencjał turystyczny i rekreacyjny Parku należą przewodniki turystyczne o zasięgu ogólnopolskim, regionalnym jak i lokalnym, materiały edukacyjne i informatory turystyczne wydawane przez ROTWŁ, ZPKWŁ, samorządy i lokalne stowarzyszenia, mapy turystyczne, ulotki, opracowania naukowe. Cennym źródłem informacji są informatory turystyczne i różne opracowania krajoznawcze, publikowane na stronach internetowych. Podstawowe informacje o przebiegu szlaków turystycznych i lokalizacji infrastruktury turystycznej zawarte są na mapach przyrodniczo-turystycznych, przeważanie opracowanych w skali 1:30000 (seria map parków krajobrazowych województwa łódzkiego, wydanych przez ZPKWŁ). W kontekście danych dotyczących bezpośrednio Parku, wartościowym źródłem są ogólnodostępne bazy danych przestrzennych np. OpenStreetMap (OSM), BDOT, geoportal, które zawierają informacje o lokalizacji walorów turystycznych, zagospodarowaniu turystycznym, sieci szlaków i ścieżek przyrodniczych. Ważnym źródłem wiedzy nt. funkcji turystycznej i rekreacyjnej, walorów przyrodniczych i antropogenicznych, geografii, historii, przyrody, aspektów społecznych, ekonomicznych i kulturowych są prace badawcze, publikacje naukowe, w tym monografie naukowe, obejmujące obszar Parku.

W ramach diagnozy funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej Parku największym wyzwaniem pozostaje oszacowanie rzeczywistej skali i pojemności istniejących form zagospodarowania turystycznego i rekreacyjnego, jak również faktycznego obciążenia turystycznego i rekreacyjnego Parku. Pomocne w tym zakresie mogą być dane statystyczne, które – choć zbierane cyklicznie według jednolitych grup tematycznych, mają istotne ograniczenia. Przede wszystkim, dane te odnoszą się do jednostek administracyjnych, których granice nie pokrywają się z zasięgiem Parku. Dodatkowym problemem jest fakt, że statystyki obejmują wyłącznie działalność rejestrowaną, co nie oddaje pełnej skali natężenia turystyki i rekreacji na terenie Parku. Aby uzyskać bardziej wiarygodny obraz rzeczywistego użytkowania, konieczne będzie przeprowadzenie regularnych badań terenowych. Planowana jest jednorazowa inwentaryzacja zagospodarowania turystycznego, która będzie realizowana w półroczu letnim 2025 roku. W oszacowaniu wielkości ruchu turystycznego i rekreacyjnego, stanowiącego zarówno szansę rozwoju, jak i zagrożenie dla Parku, pomocne będą coroczne raporty nt. ruchu turystycznego w województwie łódzkim, prowadzone wcześniej przez Wydział Nauk Geograficznych UŁ, a obecnie przez Łódzką Organizację Turystyczną i Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego. Bardzo przydatnym źródłem wiedzy nt. zjawisk turystycznych i rekreacyjnych na obszarze Parku będą przeprowadzone wywiady i badania ankietowe, opracowania naukowe, w szczególności badaczy z Uniwersytetu Łódzkiego.

Pewną luką pozostaje brak kompleksowych, aktualnych badań nad rozwojem produktów turystycznych i rekreacyjnych, edukacji ekologicznej i krajoznawczej, promocji lokalnych walorów kulturowych. Informacje o tych elementach dostępne są głównie poprzez inicjatywy lokalne (np. projekty edukacyjne prowadzone przez gminy czy lokalne organizacje pozarządowe) lub publikacje naukowe

i popularnonaukowe. W zakresie oceny działań edukacyjnych na obszarze Parku pomocne będą więc opracowania i wywiady z przedstawicielami jednostek samorządowych i stowarzyszeń, prowadzących działalność edukacyjną i dydaktyczną na obszarze Parku - od placówek oświatowych, przez pracowników Parku, administrację Lasów Państwowych, jednostki samorządu terytorialnego, po organizacje pozarządowe.

Edukacja ekologiczna i krajoznawcza, wraz z rzetelnym przygotowaniem i szerokim udostępnianiem informacji o walorach przyrodniczych i kulturowych Parku oraz zagrożeniach wynikających głównie z rozwoju osadnictwa i działalności gospodarczej (w tym turystyki i rekreacji), stanowi nieodłączny element planowania zagospodarowania turystycznego i rekreacyjnego Parku. Wstępnie przeprowadzona analiza dostępnych materiałów promocyjno-edukacyjnych, związanych z Parkiem, wykazuje ich zróżnicowanie zarówno pod względem formy, jak i treści merytorycznej.

Dotychczas opracowane i opublikowane informacje nt. walorów turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych Parku wymagają usystematyzowania, uzupełnienia i uaktualnienia. Brakuje rozpoznania skali i potrzeb rozwoju turystycznego i rekreacyjnego Parku, jego ograniczeń i wynikających zagrożeń dla walorów Parku.

Wykaz wybranych źródeł piśmiennych, obejmujących pozycje zarówno bezpośrednio związane z Parkiem, jak i pozycje teoretyczne, problemowe i metodyczne, wykorzystanych na etapie diagnozy funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej Parku przedstawiono w rozdziale 2.2.

2.2. Zestawienie dostępnego piśmiennictwa oraz ocena zasobów informacji pod kątem ich przydatności do potrzeb Operatu

Wybrane i najważniejsze pozycje piśmiennictwa, które wykorzystano do sporządzenia diagnozy kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej Parku zawarto w tabeli 1.

Tab. 1 Zestawienie dostępnej literatury z analizą jej przydatności na potrzeby Operatu kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich

Lp.	Dane bibliograficzne	Komentarz
1.	Adamczewska M., 2008, <i>Rola obszarów przyrodniczo cennych w edukacji geograficznej na przykładzie województwa łódzkiego</i> , Dokumentacja Geograficzna nr 38, Geografia we współczesnym systemie kształcenia, red. R. Wiśniewski, W. Gierańczyk, wyd. PTG	Omówienie ścieżek edukacyjnych znajdujących się w granicach parków krajobrazowych województwa łódzkiego, analiza ich wykorzystania i przydatności w edukacji geograficznej i regionalnej. Analiza wykorzystania oferty zajęć terenowych przez szkoły
2.	Andrzejewski H. 2005. Doświadczenia w organizacji edukacji przyrodniczej w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich. [w:] „Edukacja ekologiczna na obszarach chronionych.” Rożnów 14-16 września 2005 (materiały pokonferencyjne), Zespół Parków Krajobrazowych Pogórza w Tarnowie, s: 49-56.	Edukacja na terenie Parku
3.	Andrzejewski H., Krakowska K., Maśliński J., Rozensztrauch -Sosnowska K., Samosiej L., Świć A., Zaborowska A. 2017. Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich. Informator przyrodniczo-turystyczny. Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego, Łódź, ss: 100.	Charakterystyka środowiska geograficznego oraz najważniejszych walorów turystycznych Parku, informator, walory, turystyka, przewodnik
4.	Bezkowska G. 2004, <i>Przyrodnicze czynniki lokalizacji miejscowości wypoczynkowych w regionie łódzkim</i> , [w:] M. Strzyż (red.),	Omówienie ważniejszych miejscowości województwa pełniących funkcje wypoczynkowe na tle wybranych zasobów przyrodniczych

	Perspektywy rozwoju regionu w świetle badań krajobrazowych Problemy Ekologii Krajobrazu PAEK, 2004, Kielce, s. 181-188	
5.	Burzyński I., Ojrzyska G., Wypych P. 2010. Pomniki przyrody województwa łódzkiego wczoraj, dziś, jutro. Piotrkowskie Stowarzyszenie Rozwoju, Promocji i Integracji Europejskiej - EURO-CENTRUM. Piotrków Tryb.	Pomniki przyrody Parku
6.	Czubla P., 2021, Eratyki Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, Konferencja z okazji 25-lecia Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego, Łódź	Charakterystyka eratyków występujących na terenie Parku
7.	Dmochowska-Dudek K., Tobiasz-Lis P., Wójcik M., 2015, <i>Funkcja turystyczna obszarów wiejskich woj. łódzkiego - uwarunkowania strukturalne i planistyczne</i> , Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, nr 162, wyd. PAN	Omówienie funkcji turystycznej gmin województwa łódzkiego poprzez ocenę ich atrakcyjności turystycznej. Zestawienie wyników z rozmieszczeniem turystycznych obszarów funkcjonalnych wyznaczonych w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020
8.	Drzazga D., Ratajczyk N., 2005, Rozprzestrzenianie się zabudowy aglomeracji łódzkiej na terenach otwartych na przykładzie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, Przegląd Przyrodniczy, XVI, z. 1-2, s. 183-199	Wpływ zabudowy na ochronę Parku
9.	Dylik J. 1948. Rozwój osadnictwa w okolicach Łodzi. ŁTN, Łódź.	Historia osadnictwa na obszarze Parku
10.	Dylik J. 1971 Województwo ze stolicą bez antenatów. Geografia historyczna województwa łódzkiego. ŁTN, Łódź.	Historia osadnictwa na obszarze Parku
11.	Gosik B., Piech M., 2012, Łódzki szlak konny jako przykład markowego produktu turystycznego województwa łódzkiego, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług nr 86 Podaż turystyczna jako determinanta kształtowania popytu turystycznego 67--81	Zagospodarowanie szlaku konnego na obszarze Parku
12.	Gramsz A., 2002, <i>Las Łągiewnicki i okolice wsie</i> , wyd. GRAKO	Charakterystyka historyczna osadnictwa w okolicach Lasu Łągiewnickiego
13.	Hemka P., 2010, <i>Potrzeby, możliwości i perspektywy edukacji przyrodniczej osób niepełnosprawnych w parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich</i> , Studia i Materiały CEPL w Rogowie, R. 12, Zeszyt 1 (24) / 2010	Omówienie potrzeb, możliwości oraz perspektyw edukacji przyrodniczej osób niepełnosprawnych w PKWŁ. Omówienie wybranej infrastruktury Parku z punktu widzenia jej dostępności dla osób z niepełnosprawnościami
14.	Jagielska E., Kulesza-Szerniewicz E., Makowska B., Stieler E., Welc-Jedrejewska J. 2011. Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Poradnik dla planistów i samorządów lokalnych. Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa.	Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego

15.	Jaskulski M., Szmidt A., 2015, <i>Rzeźba Lasu łagiewnickiego w Łodzi jako atrakcja turystyczna</i> , Turyzm 2015, 25/2	Omówienie atrakcyjności rekreacyjnej Lasu łagiewnickiego pod kątem rzeźby terenu. Analiza rzeźby terenu oraz propozycja nowego szlaku turystycznego uwzględniającego walory morfometryczne obszaru
16.	Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., Produkt turystyczny. Pomysł, realizacja, zarządzanie, PWE, Warszawa 2010, s. 143.	Organizacja produktu turystycznego
17.	Kamiński J., Twardy J. (1998), <i>Przemiany krajobrazu w holocenie</i> , [w:] Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich, red. J.K. Kurowski, Wydawnictwo Eko-Wynik, Łódź	Geneza krajobrazu przyrodniczego Parku
18.	<i>Kanon Krajoznawczy województwa łódzkiego</i> , 2011, red. J. Śledzińska, A. Wielocha, B. Włodarczyk, wyd. PTTK "Kraj", Warszawa-Łódź	Charakterystyka najważniejszych walorów turystycznych województwa łódzkiego wg powiatów
19.	Klajnert Z. (1998), Budowa geologiczna i rzeźba terenu, [w:] Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich, red. J.K. Kurowski, Wydawnictwo Eko-Wynik, Łódź.	Budowa geologiczna i rzeźba terenu Parku
20.	Kobojek E., Kobojek S., 2019, <i>Walory przyrodnicze i zagospodarowanie turystyczne wydm śródlądowych na przykładzie regionu łódzkiego</i> , Space-Society-Economy, nr 29, wyd. Uniwersytetu Łódzkiego	Analiza przyrodniczych walorów wydm śródlądowych oraz zagospodarowania turystycznego w nizinnej części Polski Środkowej w regionie łódzkim. Wskazanie walorów rekreacyjnych tych terenów.
21.	Kobojek S. (2021), Geologia i rozwój rzeźby strefy krawędziowej w obszarze Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, Konferencja z okazji 25-lecia Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego, Łódź.	Analiza rzeźby terenu Parku
22.	Kondracki J. 1978. Geografia fizyczna Polski. PWN, Warszawa: 1-463.	Podział fizjograficzny Polski
23.	Koter M., Liszewski S., Suliborski A. 2001. Łódź i region Polski Środkowej. ŁTN, Łódź.	Geografia Parku
24.	Krakowska K., 2007, <i>Czy edukacja ekologiczna może wzbudzać emocje służące ochronie przyrody?</i> , Studia i Materiały CEPL w Rogowie, R. 9, Zeszyt 1 (15) / 2007	Ukazanie emocji związanych z edukacją ekologiczną i ich wpływu na dalsze działania związane z ochroną przyrody na obszarze PKWŁ. Posłużono się przykładem ochrony nietoperzy i trzmieli oraz zachowaniem w krajobrazie Parku tradycyjnych sadów
25.	Krakowska, K. (1999). Walory edukacyjne Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich. Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej, 1(1).	Edukacja na terenie Parku
26.	Krakowska, K. (2000). Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich miejscem edukacji ekologicznej. Aura, (05 dodatek ekologiczny nr 68 dla szkół), 4-5.	Edukacja na terenie Parku
27.	Krzemiński T. red., 1972. Województwo łódzkie. Przewodnik. Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa, ss.489	Województwo łódzkie, trasy, opisy miejscowości
28.	Kurowski J. K., Witosławski P. 2002. Funkcjonowanie parków krajobrazowych w	Organizacja i walory Parku

	Polsce. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. Łódź ss.199	
29.	Kurowski J.K. (red.) 1998 Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich. Monografia. WFOŚiGW w Łodzi, Eko-Wynik, Łódź, ss. 183	Monografia Parku
30.	Kurowski J.K. (red.), 2013, Obszary Natura 2000 w woj. łódzkim. RDOŚ w Łodzi, UŁ, Łódź, ss. 184	Charakterystyka Obszarów Natura 2000 na terenie Parku
31.	Liszewski S., 1982, <i>Łódź i okolice. Przewodnik</i> , wyd. "Sport i turystyka", Warszawa	Omówienie historii, środowiska geograficznego oraz najważniejszych walorów turystycznych okolic Łodzi (wg podziału administracyjnego sprzed 1999 r.)
32.	Łuczak A., Łuczak M., 2000, <i>Szata roślinna uroczyska Paprotnia w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich</i> , Acta Universitatis Lodzensis, Folia Botanica (14/2000)	Omówienie zbiorowisk roślinnych uroczyska Paprotnia, inwentaryzacja flory, ocena walorów przyrodniczo-leśnych i dydaktyczno-naukowych obszaru
33.	Mokras-Grabowska J., Rzeńca P., <i>Województwo łódzkie. Przewodnik turystyczny</i> , 2007, wyd. ROTWŁ, Łódź	Charakterystyka najważniejszych walorów turystycznych województwa łódzkiego
34.	Mokras-Grabowska J., 2017, Zagospodarowanie przestrzeni turystycznej i oferta edukacyjna Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich w aspekcie świadomości i bezpieczeństwa na szlaku, [w:] <i>Między swobodą a zakazem, czyli o bezpiecznym korzystaniu z przestrzeni turystycznej</i> , Wydawnictwo UJ, , s.173-191	Zagospodarowanie turystyczne i edukacyjne PKWŁ
35.	Mroczek-Żulicka Aleksandra, 2024, Plenerowa rekreacja twórcza. Przykład Łodzi, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 324 s.	Znaczenie rekreacji na obszarach chronionych
36.	Mroczek-Żulicka Aleksandra, Twórcze podejście do organizacji krajoznawstwa w opozycji do banalnej rozrywki i zabawy - przykład Łodzi W: <i>Współczesne oblicza krajoznawstwa</i> / Stasiak Andrzej, Włodarczyk Bogdan, Śledzińska Jolanta (red.), 2016, Warszawa, Wydawnictwo PTTK, s.301-314	Organizacja krajoznawstwa na obszarach chronionych
37.	Ojrzyńska G., 2001, Miejsce Lasu Łągiwnickiego w systemie zieleni Łodzi. [w:] Kurowski J.K. (red.) <i>Szata roślinna Lasu Łągiwnickiego w Łodzi</i> . Urząd Miasta Łodzi, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2001, s. 9–13	Las Łągiwnicki
38.	Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich. Mapa przyrodniczo-turystyczna, skala 1:30000, ZPKWŁ, Łódź 2021	Opracowanie kartograficzne, mapa Parku.
39.	Andrzejewski H. i inni, 2014, Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich. Informator przyrodniczo turystyczny, ZPKWŁ, Łódź, ss. 100	Informator przyrodniczo turystyczny
40.	Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego oraz Plan Zagospodarowania Przestrzennego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Łodzi.	Opisane uwarunkowania rozwoju przestrzennego województwa łódzkiego w kontekście rozwoju turystyki i rekreacji oraz cele strategiczne w tym zakresie.
41.	Poros M., 2002, Potencjał turystyczny Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich. Maszynopis Pr. Magisterskiej, UŁ., Wydział Nauk Geograficznych. s. 97	Turystyka na obszarze Parku

42.	Program ochrony środowiska województwa łódzkiego na lata 2025-2028 z perspektywą do 2032, przyjęty Uchwałą Nr XIII/160/25 z dnia 15 kwietnia 2025 r. Sejmik Województwa Łódzkiego	Odniesienie do walorów przyrodniczych i celów ochrony PKWŁ. Opisane są plany i zadania również w kontekście rozwoju turystyki.
43.	Programy ochrony przyrody w gminach położonych w PKWŁ	Opisane możliwości rozwoju turystyki i rekreacji w kontekście realizacji celów ochrony przyrody.
44.	Ptaszycka-Jackowska D., Baranowska-Janota M., 1998, Przyrodnicze obszary chronione. Możliwości użytkowania, IGPIK, Warszawa, ss.187	Możliwości rozwoju turystyki i rekreacji w kontekście realizacji celów ochrony przyrody.
45.	Pytliński S. 2013. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich województwa łódzkiego na obszarach chronionych i cennych przyrodniczo. Materiały konferencyjne (praca zbiorowa). Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Gniazdo. Skierniewice.	Zrównoważony rozwój i turystyka w Parku
46.	Rozensztrauch K., 2010, Skuteczność parku krajobrazowego jako formy ochrony przyrody na przykładzie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich. Maszynopis Pr. Magisterskiej, Katedra Gospodarki Regionalnej i Środowiska UŁ, s. 121	Ochrona na obszarze Parku
47.	Rozensztrauch-Sosnowska K., 2024, <i>Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich – terenowe laboratorium form rzeźby terenu</i> , [w:] <i>Koncepcje zajęć terenowych na różnych etapach edukacji geograficznej, Relacje przyroda – człowiek</i> , red. E. Szkurłat, M. Adamczewska, wyd. Uniwersytetu Łódzkiego	Przykład lekcji terenowej na terenie PKWŁ, omówienie grup form rzeźby terenu Parku oraz materiałów skalnych zalegających w podłożu na potrzeby edukacji ekologicznej
48.	Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 12 maja 2005 roku w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody i parku krajobrazowego, dokonywania zmian w tym planie oraz ochrony zasobów, tworów i składników przyrody (Dz. U. Nr 94, poz. 794)	Akt prawny
49.	Rozporządzenie Wojewody Łódzkiego i Wojewody Skierniewickiego z dnia 31 grudnia 1996 r. w sprawie utworzenia Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich	Akt prawny
50.	Sawicki B., Harasimiuk M. (red.), 2014, Rola obszarów chronionych w rozwoju edukacji, turystyki i gospodarki, Wydawnictwo Frel, Warszawa, ss. 336	Opracowania naukowe nt. form i problemów organizacji turystyki i rekreacji na terenie parków krajobrazowych
51.	Stopczyński M. 2003. Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich [w:] Raport o stanie środowiska w województwie łódzkim w 2002 roku. (praca zbiorowa). Woj. Inspekt. Ochrony Środ. w Łodzi, Wydz. Środ. i Roln. ŁUW, WFOŚiGW w Łodzi. Łódź, s: 177-180.	Walory Parku
52.	Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030. Biuro Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego w Łodzi.	Strategia rozwoju woj. łódzkiego
53.	Strategie rozwoju gmin i powiatów położonych w PKWŁ	Dokumenty przydatne na poziomie ustalenia celów strategicznych PKWŁ, w nawiązaniu do celów

		rozwoju społeczno-gospodarczego gmin m.in. w zakresie turystyki i rekreacji.
54.	Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin położonych w PKWł (Brzeziny, Dmosin, Nowosolna, Stryków, Zgierz)	Dokumenty przydatne dla diagnozy i projektu kształtowania zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego PKWł w zakresie zgodności z polityką przestrzenną gmin w tym zakresie.
55.	Symonides E., 2014, Ochrona przyrody, Wydawnictwo UW, Warszawa, ss. 780	Zagadnienia ochrony przyrody w kontekście udostępniania terenów chronionych
56.	Szafrańska E., Włodarczyk B., 2011, <i>Turystyka w powiatach województwa łódzkiego w 2009 r.</i> , <i>Warsztaty z geografii turystyki</i> , T. 1, 15, wyd. Uniwersytetu Łódzkiego	Omówienie atrakcyjności turystycznej powiatów województwa łódzkiego, analiza działalności władz powiatowych w zakresie promocji i rozwoju turystyki. Rozmieszczenie i wykorzystanie bazy noclegowej. Rozmieszczenie atrakcji turystycznych
57.	Szkurlat, E. "Północna część Łodzi i Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich. Wprowadzenie." Szkurlat E., Adamczewska M.(red.), <i>Koncepcje zajęć terenowych na różnych etapach edukacji geograficznej: Relacje przyroda–człowiek</i> , Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2023. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2024.	Edukacja na terenie Parku
58.	Świć A., 2002, <i>Drzewa wokół świątyń na terenie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich</i> , <i>Acta Universitatis Lodzensis, Folia Biologica et Oecologica</i> 1: 105-112	Analiza istniejących drzewostanów rosnących w pobliżu świątyń na terenie PKWł. Omówienie struktury gatunkowej i wiekowej drzewostanów. Porównanie dendroflory otaczającej świątynie katolickie i mariawickie
59.	Świć, A., & Kurowski, J. K. (2000). <i>Drzewa pomnikowe i parki wiejskie w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich</i> .	Przyroda Parku
60.	Tanaś S., 2017, <i>Analiza ruchu turystycznego w województwie łódzkim w świetle badań ankietowych</i> , [w:] <i>Ruch turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2016 roku</i> , B. Włodarczyk (red.), Instytut Geografii Miast i Turystyki Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 71-102, ISBN: 978-83-63418-04-5	Badania ruchu turystycznego na terenie Parku
61.	Tanaś S., Jakóbczyk-Gryszkiewicz J., Dyba W., Marcińczak Sz., 2008, <i>Zagospodarowanie terenów rekreacyjnych w Łodzi. Plany i perspektywy</i> , Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, ss. 126	Rekreacja na terenie Parku
62.	Nr XV/184/25 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 17 czerwca 2025 r. w sprawie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich -- Dziennik Urzędowy Województwa Łódzkiego rok 2025 poz. 7070	Akt prawny
63.	Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (Dz. U. z 2024 r. poz. 1478, 1940)	Akt prawny
64.	Wachecka-Kotkowska L. (2022), <i>Parowy czy wąwozy? Przemiany środowiska pod wpływem antropopresji. Poradnik sesji terenowej B</i> , Kongres Edukacji Geograficznej „Społeczna rola edukacji geograficznej w Polsce – dziedzictwo,	Rzeźba terenu na terenie Parku i antropopresja

	odpowiedzialność, przyszłość”, Uniwersytet Łódzki, Łódź	
65.	Waliszewska A. 2001. Monografia Gminy Nowosolna Maszynopis pracy licencj., Katedra Gops. Przestrz. i Plan. Przestrz. Uł	PKWŁ, Nowosolna, gospodarka przestrzenna
66.	Włodarczyk, B. (2019). Zarys rozwoju turystyki w regionie łódzkim. Acta Geographica Lodziensia, (109), 145-161.	Rozwój turystyki na terenie Parku
67.	Wójcik, M. (2004). Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej w wybranych gminach wiejskich aglomeracji łódzkiej. Studia Obszarów Wiejskich, 5, 123-136.	Gospodarka na terenie Parku
68.	Wycichowska B., 2008, Zawłaszczanie chronionego krajobrazu kulturowego przez samorządy gminne. Bilans strat na przykładzie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, Zarządzanie Krajobrazem Kulturowym, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego nr 10, Komisja Krajobrazu Kulturowego PTG, Sosnowiec	Omówienie przyczyn i skutków postępującego procesu zawłaszczania terenów chronionych przez samorządy gminne, ze wskazaniem najbardziej zagrożonych form chronionego krajobrazu na przykładzie PKWŁ.
69.	Wycichowska, B. (2008). Zawłaszczanie chronionego krajobrazu kulturowego przez samorządy gminne. Bilans strat na przykładzie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego.	Problematyka ochrony krajobrazu na terenie Parku
70.	Z nurtem łódzkich rzek. 2012. Ośrodek Działań Ekologicznych Źródła. Łódź. ss. 80 + płyta CD.	Edukacja i turystyka na terenie Parku
71.	Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego. Informator przyrodniczo-turystyczny. 2016. Zesp. Park. Krajobr. Woj. Łódz., Łódź, ss: 86.	Informator nt. Parku

3. OGÓLNE UWARUNKOWANIA KSZTAŁTOWANIA FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ W PARKU

3.1. Uwarunkowania geograficzne i antropogeniczno-przyrodnicze

Do głównych uwarunkowań geograficznych i antropogeniczno-przyrodniczych, kształtujących obecnie funkcje turystyczne, rekreacyjne i edukacyjne Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich należy zaliczyć:

- położenie Parku w strefie krawędziowej Wyżyny Łódzkiej z licznymi wzniesieniami powyżej 200 m n.p.m.;
- ukształtowanie powierzchni, geomorfologia i geologia obszaru Parku z formami polodowcowymi, głazowiskami i parowami;
- rzeki Bzura, Mrożyca i Moszczenica wraz z dopływami oraz liczne źródłiska;
- duże kompleksy leśne (ok. 25% powierzchni Parku) z Lasem Łagiewnickim, lasami w okolicach wsi Janinów, Poćwiardówka, Dobieszków, Tadzin wraz ze składem gatunkowym występującej flory i fauny;
- łągi i torfowiska;
- zabudowę historyczną w tym zabytkową, do której zaliczyć należy w szczególności historyczny układ miejscowości, zabudowę drewnianą i murowaną wiejską oraz miejską, zabudowę podworską i folwarczną wraz z parkami, obiekty sakralne, kapliczki i cmentarze, obiekty historyczne i militarne z okresu I i II wojny światowej;
- walory kulturowe i lokalne tradycje, w tym tradycje Mariawitów;
- infrastrukturę i zagospodarowanie rekreacyjne i turystyczne wraz z obiektami i punktami edukacji, w tym m.in. obiekty noclegowe, gastronomiczne i baza towarzysząca, sieć szlaków turystycznych i ścieżek edukacyjnych, tablice informacyjne;
- dostępność komunikacyjną;

Do uwarunkowań prawnych, kształtujących analizowane funkcje, zaliczyć należy przepisy prawa powszechnego i miejscowego oraz dokumenty strategiczne i planistyczne, opisane poniżej.

3.2. Uwarunkowania prawa powszechnego i miejscowego

3.2.1. Prawo powszechne

Zasadnicze uwarunkowania prawne, mające znaczenie dla funkcji turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych wynikają z powszechnie obowiązujących ustaw i aktów wykonawczych oraz prawa międzynarodowego. W szczególności należą do nich:

- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (Dz. U. z 2004 r. nr 92, poz. 880 z późn. zmianami) wraz z przepisami wykonawczymi, w tym m.in. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 12 maja 2005 roku w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody i parku krajobrazowego, dokonywania zmian w tym planie oraz ochrony zasobów, tworów i składników przyrody (Dz. U. Nr 94, poz. 794) – reguluje m.in. zasady ustanawiania i określania zakazów obowiązujących dla obiektów i obszarów chronionych, w tym parków krajobrazowych;
- Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (tj. Dz.U. z 2020 poz. 1463 z późn. zmianami) wraz z przepisami wykonawczymi – reguluje m.in. zasady gospodarowania i utrzymania lasów, w tym zasady udostępniania lasów społeczeństwu na potrzeby rekreacji i turystyki;

- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717 z późn. zmianami) wraz z przepisami wykonawczymi, w tym m.in. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 stycznia 2019 r. w sprawie sporządzania audytów krajobrazowych (Dz.U. 2019 poz. 394 z późn. zmianami) – reguluje zasady zagospodarowania przestrzennego oraz prowadzenie procedur planistycznych;
- Ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 1990 nr 16 poz. 95 z późn. zmianami) wraz z przepisami wykonawczymi – reguluje między innymi zadania własne gminy, w tym z zakresu kultury fizycznej i turystyki, terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych jak również utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej;
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych (Dz.U. 1997 nr 133 poz. 884 z późn. zmianami) wraz z przepisami wykonawczymi – reguluje między innymi zasady prowadzenia ewidencji obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których są świadczone usługi hotelarskie oraz wymogów dla tych obiektów;
- Ustawa z dnia 24 listopada 2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych (Dz.U. 2017 poz. 2361 z późn. zmianami) wraz z przepisami wykonawczymi - reguluje między innymi kwestie oferowania, sprzedaży i realizacji imprez turystycznych oraz zasady działania organizatorów turystyki i przedsiębiorców;
- Ustawa z 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U. 2017 poz. 59 z późn. zmianami) wraz z przepisami wykonawczymi - reguluje między innymi zasady zarządzania szkołami i placówkami publicznymi na poziomie centralnym, regionalnym i lokalnym oraz uprawnienia dyrektorów szkół, nauczycieli, uczniów i rodziców;
- Ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. 1991 nr 95 poz. 425 z późn. zmianami) wraz z przepisami wykonawczymi - reguluje między innymi zasady realizacji prawa każdego obywatela do kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki;
- Ustawa z 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz.U. 1994 nr 89 poz. 414 z późn. zmianami) wraz z przepisami wykonawczymi - reguluje wymogi i zasady lokalizowania obiektów budowlanych;
- Ustawa z dnia 20 lipca 2017 r. Prawo wodne (Dz.U. 2017 poz. 1566 z późn. zmianami) wraz z przepisami wykonawczymi – reguluje między innymi zagadnienia z zakresu ustanawiania i funkcjonowania kąpielisk i miejsc okazjonalnie wykorzystywanych do kąpieli oraz zagadnienia gospodarowania wodami i ochrony przeciwpowodziowej;
- Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych (Dz.U. 2011 nr 208 poz. 1240 z późn. zmianami) wraz z przepisami wykonawczymi - reguluje między innymi zasady zapewnienia bezpieczeństwa na obszarach wodnych;
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz.U. 2015 poz. 774 z późn. zmianami) wraz z przepisami wykonawczymi – reguluje między innymi zagadnienia związane z audytem krajobrazowym województwa;
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2003 nr 162 poz. 1568 z późn. zmianami) wraz z przepisami wykonawczymi – reguluje między innymi zasady opieki na obiektami zabytkowymi
- Agenda 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju, przyjęta przez zgromadzenie ogólne ONZ w dniu 25 września 2015 r. Agenda wskazuje 17 celów zrównoważonego rozwoju zapewniających równowagę pomiędzy trzema aspektami: gospodarczym, społecznym i środowiskowym. Zgodnie z Agendą 2030 współczesny wysiłek modernizacyjny powinien

koncentrować się na wyeliminowaniu ubóstwa we wszystkich jego przejawach, przy równoczesnej realizacji celów gospodarczych, społecznych i środowiskowych.

- Polityka Spójności Unii Europejskiej na lata 2021-2027. Komisja Europejska w projekcie rozporządzenia ogólnego 8 z dnia 29 maja 2018 r. wskazała 5 celów polityki spójności wspieranych przez EFRR, EFS+ i FS9 w perspektywie 2021-2027. Dodatkowo nowym instrumentem finansowym w ramach polityki spójności, służącym zapewnieniu wsparcia obszarom zmagającym się z poważnymi wyzwaniami społeczno-gospodarczymi wynikającymi z transformacji w dążeniu do osiągnięcia neutralności klimatycznej, jest Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (FST)¹⁰. W projekcie Umowy Partnerstwa (styczeń 2021 r.) został wskazany dodatkowy cel umożliwiający obywatelom i regionom łagodzenie społecznych, gospodarczych i środowiskowo-przestrzennych skutków transformacji w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu. W tym m.in.:
 - bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki promowaniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej.
 - bardziej przyjazna dla środowiska niskoemisyjna Europa.
 - Europa bliżej obywateli – zrównoważony i zintegrowany rozwój obszarów miejskich, wiejskich i przybrzeżnych w ramach inicjatyw lokalnych.
 - umożliwienie regionom i obywatelom łagodzenia społecznych, gospodarczych i środowiskowych skutków transformacji w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu.

3.2.2. Prawo miejscowe

Podstawowym dokumentem miejscowym, regulującym aktualnie zagadnienia gospodarowania w granicach Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich jest uchwała nr XV/184/25 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 17 czerwca 2025 r. w sprawie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich (Dziennik Urzędowy Województwa Łódzkiego rok 2025 poz. 7070). Uchwała reguluje kwestie związane z turystyką, rekreacją i edukacją na obszarze Parku w szczególności w następujących zapisach:

- w § 2. (szczególne cele ochrony Parku)
 - W ustępie 1. Dla ochrony przyrody nieożywionej, pkt 4. mówi o udostępnianiu dla celów naukowych, edukacyjnych i krajoznawczych cennych obiektów przyrody nieożywionej.
 - W ustępie 3. Dla ochrony fauny, pkt 3. mówi o zachowaniu korytarzy ekologicznych.
 - W ustępie 4. Dla ochrony dóbr kultury, pkt 7. mówi o udostępnianiu istniejących zasobów kulturowych dla celów naukowych, krajoznawczych i edukacyjnych.
 - Ponadto, wymienione pozostałe cele ochrony obejmują walory przyrodnicze i antropogeniczne, stanowiące potencjał turystyczny, rekreacyjny i edukacyjny Parku. Są to w szczególności: zachowanie charakterystycznych elementów przyrody nieożywionej, stanowiących świadectwo przeszłości geologicznej regionu, w tym także zjawisk i obiektów o charakterze antropogenicznym; zachowanie warunków siedliskowych do funkcjonowania ekosystemów oraz zachowanie reliktowych zabytków przyrody nieożywionej; zapewnienie trwałości lokalnych populacji gatunków chronionych, rzadkich i zagrożonych; zachowanie pełnej różnorodności florystycznej; zachowanie pełnego inwentarza zbiorowisk roślinnych; zachowanie wszystkich istotnych i charakterystycznych dla środowiska przyrodniczego typów ekosystemów; zachowanie pełnego inwentarza naturalnej fauny; zapewnienie trwałości lokalnych

populacji gatunków chronionych, rzadkich i regionalnie zagrożonych; zachowanie i ochrona zabytków kultury materialnej, a zwłaszcza dworów, kościołów, młynów, kapliczek przydrożnych; zachowanie i udostępnianie miejsc pamięci narodowej oraz śladów historii regionu, w szczególności udokumentowanych stanowisk archeologicznych; zachowanie charakterystycznych cech architektury wiejskiej: budownictwa drewnianego, z kamieni polnych, budownictwa charakterystycznego dla kolonistów niemieckich; zachowanie i udostępnianie parków wiejskich (podworskich); utrzymanie i przywracanie tradycji lokalnych i zachowanych elementów kultury wiejskiej; porządkowanie rodzimego krajobrazu kulturowego polegające m.in. na ochronie i restauracji jego charakterystycznych elementów.

- w § 3. (zakazy na obszarze Parku) mowa jest o zakazach obejmujących działalność turystyczną i rekreacyjną. Zakazy dotyczą w szczególności:
 - realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko;
 - umyślnego zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia ich nor, legowisk, innych schronień i miejsc rozrodu oraz tarlisk i złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz wykonywania czynności w ramach racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej, rybackiej i łowieckiej;
 - likwidowania i niszczenia zadrzewień śródpolnych, przydrożnych i nadwodnych, jeżeli nie wynikają z potrzeby ochrony przeciwpowodziowej lub zapewnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego lub wodnego lub budowy, odbudowy, utrzymania, remontów lub naprawy urządzeń wodnych;
 - pozyskiwania do celów gospodarczych skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów i bursztynu;
 - wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwsztormowym, przeciwpowodziowym lub przeciwsuwiskowym lub budowa, odbudowa, utrzymaniem, remontem lub naprawa urządzeń wodnych;
 - dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli zmiany te nie służą ochronie przyrody lub racjonalnej gospodarce rolnej, leśnej, wodnej lub rybackiej;
 - likwidowania, zasypywania i przekształcania zbiorników wodnych, starorzeczy oraz obszarów wodno-błotnych;
 - utrzymywania otwartych rowów ściekowych i zbiorników ściekowych;
 - organizowania rajdów motorowych i samochodowych.

3.3. Uwarunkowania wynikające z dokumentów strategicznych i planistycznych woj. łódzkiego i innych dokumentów ponadlokalnych

Do grupy dokumentów strategicznych i planistycznych, warunkujących rozwój turystyki, rekreacji i edukacji na obszarze Parku należy zaliczyć przede wszystkim obowiązujące strategie rozwoju województwa i powiatów, plany zagospodarowania dla województwa, powiatów i miast oraz audyt krajobrazowy dla województwa. W zdecydowanej większości analizowanych dokumentów, kształtowanie funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej stanowią istotny element strategii i planów zagospodarowania. Natomiast w strategiach rozwoju powiatów funkcje te nie stanowią istotnego elementu, w tym również Park jest bardzo rzadko wymieniany, zazwyczaj tylko w charakterystyce powiatów.

3.3.1. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego

Najważniejszym dokumentem samorządu województwa łódzkiego, określającym wizję i cele polityki regionalnej w wymiarze gospodarczym, społecznym i przestrzennym oraz działania niezbędne do ich osiągnięcia jest **Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030** (SRWŁ 2030), przyjęta przez Sejmik Województwa Łódzkiego 6 maja 2021 r. 25 marca 2025 r. Zarząd Województwa Łódzkiego uchwałą nr 359/25 przyjął projekt aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 wraz z prognozą oddziaływania na środowisko, który dostosowuje obowiązujący dokument do aktualnych wymogów prawnych. Prace nad projektem aktualizacji SRWŁ 2030 polegają przede wszystkim na uzupełnieniu dokumentu o model struktury funkcjonalno-przestrzennej, sporządzony zarówno w formie tekstowej jak i graficznej oraz ustaleniu i rekomendacji w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w województwie.

Rozwój sektora sportu, turystyki i rekreacji realizowany jest, m.in. poprzez: wspieranie inwestycji w zakresie infrastruktury sportowej, rekreacyjnej i turystycznej (w tym m.in. szlaków turystycznych, ścieżek rowerowych, centrów edukacyjno-turystycznych, obiektów świadczących usługi hotelarskie, agroturystyki i ekoturystyki, obiektów gastronomicznych) oraz zagospodarowanie przestrzeni publicznych sprzyjających aktywności fizycznej, rekreacji i rodzinnemu wypoczynkowi; poprawę atrakcyjności oferty turystycznej, rekreacyjnej i sportowej dostosowanej do potrzeb wszystkich grup wiekowych oraz osób z niepełnosprawnościami, w tym m.in. rozwój i komercjalizacja produktów turystycznych oraz przemysłu czasu wolnego; wykorzystanie nowoczesnych technologii teleinformatycznych (ICT) na rzecz promocji oferty turystycznej oraz usług związanych z ofertą czasu wolnego (m.in. zintegrowany system informacji, e-turystyka); upowszechnianie aktywności fizycznej wśród mieszkańców (w tym m.in. osób starszych, osób z niepełnosprawnościami, dzieci i młodzieży); wspieranie organizacji imprez sportowych i turystycznych.

Rozwój sektora sportu, turystyki i rekreacji realizowany jest m.in. poprzez:

- wspieranie inwestycji w zakresie infrastruktury sportowej, rekreacyjnej i turystycznej (w tym m.in. szlaków turystycznych, ścieżek rowerowych, centrów edukacyjno-turystycznych, obiektów świadczących usługi hotelarskie, agroturystyki i ekoturystyki, obiektów gastronomicznych) oraz zagospodarowanie przestrzeni publicznych sprzyjających aktywności fizycznej, rekreacji i rodzinnemu wypoczynkowi,
- poprawę atrakcyjności oferty turystycznej, rekreacyjnej i sportowej dostosowanej do potrzeb wszystkich grup wiekowych oraz osób z niepełnosprawnościami, w tym m.in. rozwój i komercjalizacja produktów turystycznych oraz przemysłu czasu wolnego,
- wykorzystanie nowoczesnych technologii teleinformatycznych (ICT) na rzecz promocji oferty turystycznej oraz usług związanych z ofertą czasu wolnego (m.in. zintegrowany system informacji, e-turystyka),
- upowszechnianie aktywności fizycznej wśród mieszkańców (w tym m.in. osób starszych, osób z niepełnosprawnościami, dzieci i młodzieży),
- wspieranie organizacji imprez sportowych i turystycznych.

Do najistotniejszych zapisów dotyczących obszaru Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich w zakresie turystyki, rekreacji i edukacji należy zaliczyć:

- Część gmin wiejskich wyróżnia się wysokimi walorami przyrodniczo-krajobrazowymi i bogatym dziedzictwem kulturowym. Najcenniejsze tereny objęte są ochroną prawną w postaci parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu. Gminy te posiadają największe predyspozycje do rozwoju funkcji turystycznych i rekreacyjnych.

- Obszary miejskie i wiejskie położone w dolinach największych rzek województwa, w tym Bzury, obejmują tereny o wyróżniających się walorach przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych. W połączeniu z infrastrukturą turystyczną stanowią potencjał dla rozwoju różnorodnych form wypoczynku, rekreacji i sportu, w tym turystyki aktywnej (m.in.: rowerowej, pieszej, konnej, kajakowej), kulturowej, konferencyjno-biznesowej, zdrowotnej (w tym uzdrowskiej i rehabilitacyjnej), przyrodniczej, edukacyjnej, rodzinnej i kulinarnej.
- Zachowanie i poprawa jakości zasobów przyrodniczo-krajobrazowych są zasadniczymi czynnikami wpływającymi na atrakcyjność turystyczną województwa. W kształtowaniu turystycznej marki województwa istotne będzie racjonalne wykorzystanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych na potrzeby turystyki zrównoważonej i rekreacji. Tworzenie regionalnego systemu obszarów chronionych nie utrudni powstawania na tych terenach ekologicznych tras i szlaków turystycznych z niezbędną infrastrukturą turystyczną i rekreacyjną. Równocześnie podnoszenie standardów infrastruktury turystycznej, sportowej i rekreacyjnej będzie korzystnie wpływać na rozwój tzw. „przemysłu czasu wolnego” skierowanego do wszystkich grup wiekowych.
- W zakresie ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych najistotniejszym działaniem zapewniającym osiągnięcie założonego celu będzie powiększenie oraz uspojnienie regionalnego systemu obszarów chronionych, co zapewni jego powiązanie z systemem krajowym i międzynarodowym oraz w pewnym stopniu ograniczy presję urbanizacyjną. Istotną rolę odgrywać będą działania sprzyjające ochronie, wzbogacaniu i odtwarzaniu różnorodności biologicznej, które zminimalizują ryzyko degradacji obszarów cennych przyrodniczo i krajobrazowo.
- Wykorzystanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych na potrzeby turystyki zrównoważonej, z uwzględnieniem m.in. turystyki: aktywnej, poznawczej, ekologicznej, edukacyjnej, rodzinnej, zdrowotnej.
- Wykorzystanie potencjału dziedzictwa do celów użytkowych (w tym komercyjnych) i promocyjnych (rewitalizacja obszarów zdegradowanych oraz zagospodarowanie obiektów zagrożonych i nieużytkowanych m.in. na funkcje kulturalne, naukowo-edukacyjne, turystyczne i rekreacyjne, zapewnienie należytego stanu zachowania zwłaszcza unikatowych komponentów), z uwzględnieniem walorów krajobrazowych i przyrodniczych.
- Szansą dla rozwoju kolejowych powiązań o najwyższych parametrach technicznych jest realizacja odcinków stanowiących ciągi doprowadzające do Centralnego Portu Komunikacyjnego¹⁴⁷, w tym linii kolei dużych prędkości Warszawa – Centralny Port Komunikacyjny – Łódź – Wrocław/Poznań, umożliwiającej prowadzenie szybkiego ruchu regionalnego, oraz rozwój nowych elementów układu kolejowego wpływających na zmniejszenie wykluczenia komunikacyjnego w województwie (dotyczy obszaru PKWŁ).
- Działania w ramach realizacji celu „Zielone i aktywne łódzkie” będą koncentrować się na tworzeniu atrakcyjnej przestrzeni dla indywidualnej aktywności fizycznej i rodzinnego wypoczynku. Planowane jest tworzenie i zagospodarowanie wielofunkcyjnych terenów zielonych, w szczególności o charakterze linearnym, wpisujących się w sieć lokalnych i regionalnych terenów zielonych, na które składają się m.in. doliny rzeczne, parki, ogrody edukacyjne, tematyczne i działkowe oraz lasy. Prowadzone będą działania mające na celu zwiększenie powierzchni obszarów objętych ochroną prawną w myśl art. 6. ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Planuje się realizację projektów polegających na zagospodarowaniu turystyczno-rekreacyjnym i sportowym ww. terenów, w szczególności budowie infrastruktury rowerowej (w tym ścieżek rowerowych), wypoczynkowej, ścieżek

spacerowych, placów zabaw dla rodzin z dziećmi, zbiorników wodnych z funkcją kąpielisk, przestrzeni dla sportów wodnych oraz infrastruktury sanitarnej. W ramach przedsięwzięcia planuje się budowę nowoczesnych form edukacji przyrodniczej, prowadzone będą kampanie na rzecz promocji zdrowego stylu życia oraz popularyzacji idei ogrodów społecznych, a także promowania walorów turystycznych województwa łódzkiego jako miejsca aktywnego spędzania czasu wolnego. Wsparciem zostaną objęte również inicjatywy społeczne dotyczące ww. zadań.

- Działania w ramach realizacji celu „Czyste środowisko” obejmować będą również programy i kampanie edukacyjne zwiększające świadomość ekologiczną zarówno mieszkańców województwa, jak i urzędników, oraz budowa lub adaptacja ośrodków edukacji ekologicznej i pracowni terenowych. Wsparciem zostaną objęte również inicjatywy społeczne dotyczące ww. zadań.
- Uznanie edukacji w ramach turystyki i rekreacji na obszarach parków krajobrazowych za istotny czynnik kształtujący wiedzę i jakość życia społeczeństwa.

3.3.2. Plan Zagospodarowanie Przestrzennego Województwa Łódzkiego

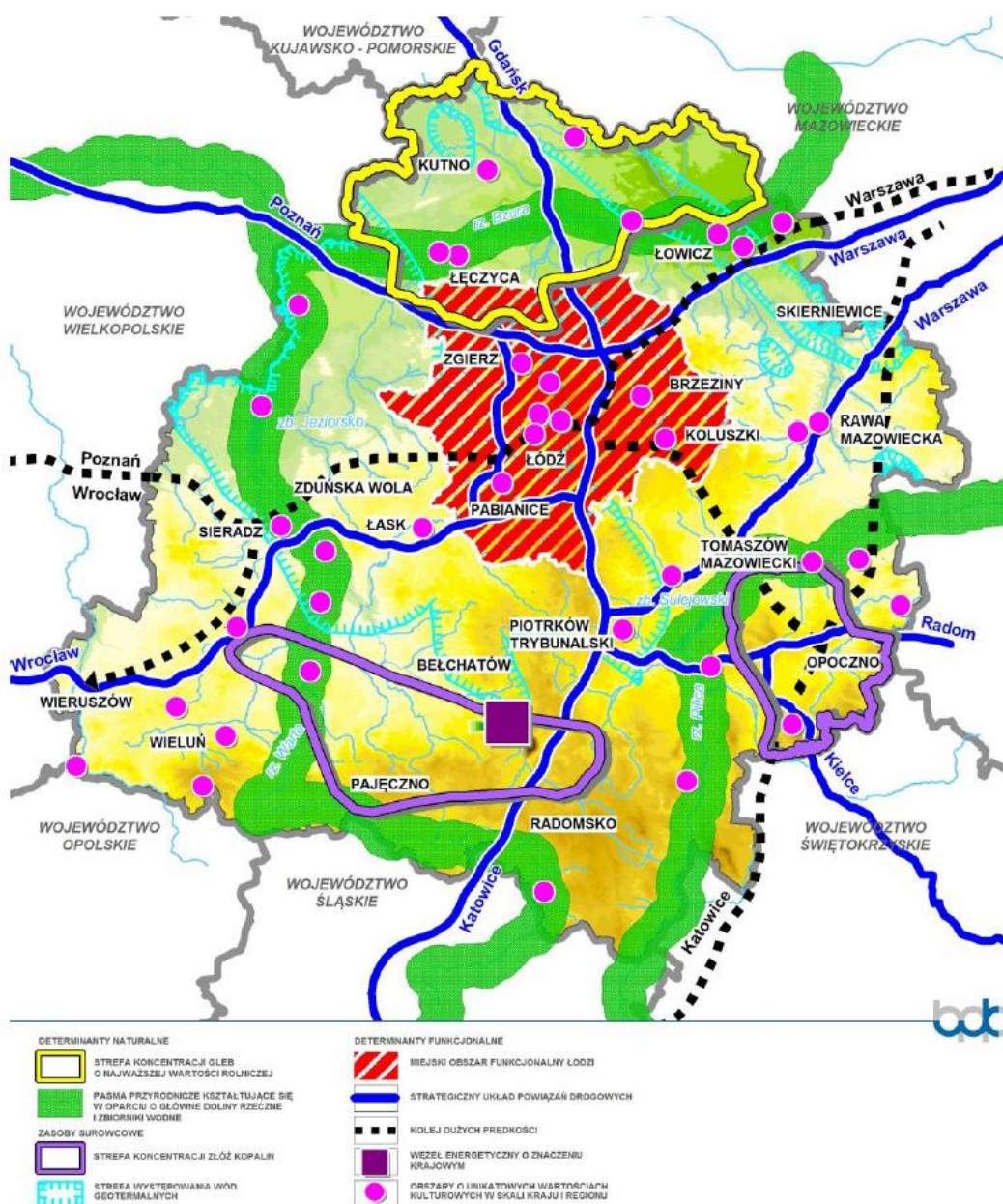
Plan Zagospodarowanie Przestrzennego Województwa Łódzkiego został przyjęty 28 Sierpnia 2018 r. przez Sejmik Województwa Łódzkiego uchwałą nr LV/679/18. Przyjmuje się, że plan zagospodarowania przestrzennego województwa jest wyrazem polityki przestrzennej samorządu województwa i odgrywa istotną rolę w gospodarowaniu przestrzenią. Określa cele i kierunki rozwoju przestrzennego regionu w perspektywie długookresowej, uwzględnia ustalenia strategii rozwoju województwa stanowiąc jednocześnie podstawę dla wyboru działań priorytetowych w kolejnych okresach programowania oraz uwzględnia rekomendacje i wnioski zawarte w audycie krajobrazowym. Plan, jako element systemu planowania przestrzennego, pełni istotną rolę w koordynacji między planowaniem na szczeblu krajowym a planowaniem metropolitalnym i miejscowym, nie będąc jednocześnie aktem prawa miejscowego i nie naruszając uprawnień gmin i związków metropolitalnych w zakresie gospodarowania przestrzenią. Dodatkowo, będąc kompendium wiedzy o regionie, spełnia rolę informacyjno- poznawczą dla wspólnot samorządowych wszystkich poziomów i potencjalnych inwestorów.

Specyfika i zróżnicowanie wewnątrzregionalne województwa, zarówno pod względem naturalnych i funkcjonalnych czynników determinujących rozwój, jak również potencjału gospodarczego, pozwoliły na wskazanie obszarów funkcjonalnych (OF) charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi jednolitymi celami rozwoju, których wykorzystanie i osiągnięcie wpłynie na zmniejszenie skali polaryzacji i włączenie słabszych ekonomicznie gmin w procesy rozwoju. Podstawą dla ich wyznaczenia były jednolite potencjały endogeniczne, wynikające z cech fizycznogeograficznych lub strukturalno-gospodarczych, oraz występowanie powiązań funkcjonalnoprzestrzennych. Obszary funkcjonalne w województwie łódzkim zostały określone na podstawie szczegółowych analiz przeprowadzonych w ramach prac nad „Strategią Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020” i potwierdzone Uchwałą Nr 509/18 Zarządu Województwa Łódzkiego z dnia 9 kwietnia 2018 r. w sprawie określenia obszarów funkcjonalnych o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym w województwie łódzkim w celu uwzględnienia w planie zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego. Obszar PKWŁ wchodzi w skład Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Łodzi.

Zgodnie z art. 49b. pkt 1. ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym obszarem funkcjonalnym o znaczeniu ponadregionalnym, o istotnym znaczeniu dla polityki przestrzennej kraju, jest miejski obszar funkcjonalny ośrodka wojewódzkiego. W województwie łódzkim jako obszar funkcjonalny o znaczeniu ponadregionalnym wyznaczono Miejski Obszar Funkcjonalny Łodzi (ryc. 2).

Łódź, będąca ośrodkiem o znaczeniu krajowym i kształtującym się ośrodkiem metropolitalnym, wykształciła bezpośredni obszar oddziaływania i powiązań funkcjonalnych obejmujący swym zasięgiem 4 sąsiadujące powiaty, w tym: 6 ośrodków miejskich, 5 gmin miejsko-wiejskich oraz 16 gmin wiejskich. Do najważniejszych wyzwań rozwoju przestrzennego MOF Łodzi zaliczono w szczególności:

- zdyskontowanie bardzo dogodnego położenia w kraju i przestrzeni europejskiej w kontekście wzrostu dostępności transportowej,
- zwiększenie spójności przestrzennej i rozwój publicznego transportu zbiorowego,
- zwiększenie atrakcyjności osadniczej w kontekście jakości środowiska,
- minimalizację problemów związanych z procesami suburbanizacji i kształtowaniem ładu przestrzennego,
- rozwój funkcji metropolitalnych i kreowanie wizerunku obszaru z wykorzystaniem potencjału endogenicznego i dziedzictwa kulturowego.

Ryc. 2 Miejski Obszar Funkcjonalny Łodzi (Źródło: BPPWL)

3.3.3. *Audyt Krajobrazowy Województwa Łódzkiego*

Nadrzędnym celem audytu krajobrazowego jest wskazanie krajobrazów priorytetowych, wymagających zachowania lub/i określenia zasad i warunków ich kształtowania. Audyt krajobrazowy województwa łódzkiego z założenia stanowi źródło wiedzy o krajobrazie i zawiera zbiór wytycznych oraz rekomendacji służących zachowaniu wartości krajobrazu, mającego wpływ na potencjał turystyczny i rekreacyjny województwa.

Zakres opracowania audytu krajobrazowego województwa łódzkiego obejmuje m.in.: identyfikację i klasyfikację krajobrazów, charakterystykę zidentyfikowanych krajobrazów, ocenę zidentyfikowanych krajobrazów, wskazanie krajobrazów priorytetowych, wskazanie zagrożeń dla możliwości zachowania wartości krajobrazów priorytetowych oraz wartości krajobrazów w obrębie obszarów lub obiektów, o których mowa w art. 38a ust. 3 pkt 2 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, sformułowanie rekomendacji i wniosków dotyczących kształtowania i ochrony krajobrazów priorytetowych oraz krajobrazów w obrębie obszarów lub obiektów, o których mowa w art. 38a ust. 3 pkt 2 ustawy, w tym wskazanie obszarów: do objęcia ochroną formami ochrony przyrody, objętych formami ochrony przyrody, które ze względu na znaczący spadek wartości krajobrazu wymagają pogłębionej analizy zasadności dalszej ich ochrony, do objęcia formami ochrony zabytków oraz do uzupełnienia stanu wiedzy, dla których na czas sporządzania audytu krajobrazowego dane i informacje nie były dostępne, a są istotne dla osiągnięcia celu audytu, określenie lokalnych form architektonicznych zabudowy dla krajobrazów priorytetowych. W audycie wielokrotnie jest poddawany analizie obszar lub fragmenty Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich. Rekomendacje i wnioski dotyczące kierunków i zasad kształtowania zabudowy, zagospodarowania i użytkowania terenów w zakresie turystyki i rekreacji obejmują m.in.:

- Zalecenie estetyzacji i ujednolicenia lokalizowanych obiektów usługowych (handlowych i gastronomicznych) o charakterze sezonowym i nietrwałej formie (namioty, przyczepy, wiaty itp.), nietrwale związanych z gruntem służących do krótkotrwałej obsługi imprez i wydarzeń oraz stanowiących uzupełnienie infrastruktury turystycznej i gastronomicznej. Wykluczenie utrwalania w przestrzeni obiektów sezonowych o nietrwałej formie.
- Ograniczanie zagospodarowania turystycznego, zwłaszcza w rejonie rezerwatu przyrody. Projektowanie inwestycji z uwzględnieniem chłonności turystycznej obszaru. Wprowadzanie rozwiązań mających na celu skuteczne kanalizowanie ruchu turystycznego.
- Utrzymanie właściwego oznakowania szlaków turystycznych/ścieżek dydaktycznych oraz wprowadzenie tablic informacyjnych w celu ograniczenia antropopresji w Parku.
- Opracowanie i wdrażanie projektów z zakresu edukacji ekologicznej i krajobrazowej.

3.3.4. *Strategia rozwoju miasta Łodzi*

Strategia rozwoju miasta Łodzi 2030+ została przyjęta Uchwałą L/1535/21 Rady Miejskiej w Łodzi w sprawie przyjęcia „Strategii Rozwoju Miasta Łodzi 2030+”. W strategii nie ma mowy o PKWŁ, pomimo tego, że fragment Parku stanowi Las Łągiwnicki, tak często wymieniany w materiałach promocyjnych miasta. Pośrednio zapisy dotyczące obszarów leśnych znalazły się w opisie modelu struktury funkcjonalno—przestrzennej miasta, ze wskazaniem na ochronę niezabudowanych terenów otwartych, aktywnych przyrodniczo, w tym gruntów rolnych i lasów oraz dolin rzecznych, poprzez ukierunkowanie procesów urbanizacji na racjonalnie wyznaczone obszary rezerw terenowych. Również na liście planowanych przedsięwzięć o charakterze strategicznym pod numerem 12 znajduje się zapis „Inwestycje w infrastrukturę lasów, parków, terenów zieleni. Zagospodarowanie przestrzeni publicznej, w tym tworzenie lub modernizacja miejsc rekreacji, wypoczynku i innych aktywności.

Inwestycje oparte na przyrodzie, w których wprowadzono rozwiązania dot. roślinności towarzyszącej (zielen przyuliczna, zielone parkingi, przystanki, ściany, dachy, ogrody deszczowe, parki kieszonkowe, woonerfy, kwietne łąki, doliny rzeczne, lasy miejskie i błonia) oraz infrastruktury dla potrzeb ruchu pieszego i rowerowego.” W celach operacyjnych wymieniono obszar „Łódź turystyczna” i zapisano rozwój turystyki i rekreacji na obszarze miasta.

3.3.5. Strategia rozwoju powiatu łódzkiego wschodniego na lata 2023-2030

W strategii powiatu łódzkiego wschodniego Park jest jedynie krótko scharakteryzowany i wymieniony jako obszar, przez który przebiegają szlaki turystyczne.

3.3.6. Strategia rozwoju powiatu zgierskiego 2030

Park pojawia się w charakterystyce zasobów środowiska naturalnego powiatu. Powierzchnia Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich na terenie powiatu zgierskiego wynosi 2 989,4 ha, z czego otulina wynosi 1 056,8 ha. Park ten swym zasięgiem obejmuje: gminę Stryków (powierzchnia Parku 1933 ha oraz otuliny 1 014,3 ha) i gminę Zgierz (powierzchnia otuliny 42,5 ha). Decydujące znaczenie dla Parku ma zachowanie charakterystycznych krajobrazów otwartych, niezakłóconych przez zabudowę i wygrodzenia.

3.3.7. Strategia rozwoju powiatu brzezińskiego na lata 2021-2027

W strategii powiatu, w charakterystyce, znajduje się zapis, że powiat jest regionem o atrakcyjnych walorach przyrodniczo krajobrazowych, których rdzeń stanowi szata roślinna wraz z dolinami rzek Mrogi i Mrożyca. Na jego terenie znajdują się liczne obszary i obiekty objęte ochroną prawną, które zajmują aż 55% jego całkowitej powierzchni. Zalicza się do nich m.in. Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich, obejmujący zachodnią część Powiatu (miasto Brzeziny, gminę Brzeziny oraz gminę Dmosin),

3.4. Uwarunkowania wynikające z dokumentów strategicznych i planistycznych gmin

Uwarunkowania kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich zawarte są również w dokumentach gmin w granicach których położony jest PKWŁ. Są to przede wszystkim strategie rozwoju gmin, studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin.

3.4.1. Strategie rozwoju gmin

Dla gmin położonych w obszarze PKWŁ obowiązują następujące dokumenty strategiczne:

- gmina Zgierz – Strategii Rozwoju Gminy Zgierz na lata 2021 – 2030 (Uchwała nr XL/453/21 z dnia 26 października 2021 r.)
- gmina Stryków – Strategia Rozwoju Gminy Stryków na lata 2022-2030 (Uchwała nr LXIV/550/2022 z dnia 29 grudnia 2022 r.)
- gmina Dmosin – Strategia Rozwoju Gminy Dmosin na lata 2023-2030 (Uchwała Nr LII/321/23 z dnia 31 maja 2023 r.)
- gmina Brzeziny – Strategia Rozwoju Gminy Brzeziny na lata 2019-2025 (Uchwałą nr XVIII/117/2019 z dnia 19 grudnia 2019 r.)
- gmina Nowosolna – Strategia Rozwoju Gminy Nowosolna do roku 2020 (Uchwała nr X/52/11 z dnia 26 października 2011 r.)

Sformułowane w strategiach gmin cele do osiągnięcia w większości obejmują również zapisy podkreślające rolę turystyki i rekreacji w rozwoju. Wytyczone przez gminy zadania obejmują m.in.:

- wykorzystanie zasobów przyrodniczo-krajobrazowych i historyczno-kulturowych do rozwoju turystyki i rekreacji
- budowę i modernizację infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej (szlaki piesze i rowerowe, ścieżki spacerowe, punkty widokowe, miejsca biwakowania)
- rozbudowę bazy noclegowej, gastronomicznej i towarzyszącej
- eksponowanie i promowanie atrakcji turystycznych oraz produktów turystycznych
- aktywizację gospodarczą w zakresie organizacji turystyki (agroturystyki) i wypoczynku
- rozwój informacji i promocji turystycznej
- promowanie turystyki weekendowej i agroturystyki
- uznanie istotności dla rozwoju gmin turystyki kwalifikowanej (m.in. turystyki rowerowej i pieszej, konnej i łowiectwa) związanej z lasem - stanowiących podstawy utylitarnego wykorzystania kompleksów leśnych i walorów krajobrazowych.
- ochronę krajobrazu obszaru Parku poprzez uporządkowanie, zrównoważone zagospodarowanie turystyczne, rekreacyjne i sportowe
- ochrona najatrakcyjniejszych terenów turystycznych przed degradującym zagospodarowaniem (obszary leśne, łąki, torfowiska, doliny rzeczne)

W gminie Stryków Park jest wyróżniony jako atrakcja turystyczno-przyrodnicza gminy - na terenie Parku znajdują się bowiem cenne walory przyrodnicze, krajobrazowe, kulturowe i historyczne, zwłaszcza malowniczy pejzaż oglądany z punktów widokowych. Przez PKWŁ przebiega w sumie 74 km szlak rowerowy, który zaczyna i kończy się w Lesie Łągiewnickim oraz szlak pieszy o długości 63 km, który przebiega przez najbardziej interesujące miejsca w Parku. Podążając szlakiem można dotrzeć do ważnych miejsc historycznych, takich jak pomnik powstańców poległych w 1863 r. w bitwie pod Dobrą oraz obiektów zabytkowych (modrzewiowy kościół w Niesułkowie z XVII w.). Szlak pieszy zaczyna się w Lesie Łągiewnickim, a kończy w Starym Imielniku. Zlokalizowanie na terenie Gminy Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich i obszarów Natura 2000 wskazane zostały na drugim miejscu jako szanse rozwojowe Gminy sprzyjające m.in. rozwojowi turystyki.

W gminie Nowosolna w ocenie słabych stron gospodarki na obszarze gminy wyróżniono obszary chronione (ponad 50% powierzchni Gminy leży w obrębie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich) jako czynnik ograniczający możliwość wykorzystania terenów oraz wskazano na trudności w rozwoju gospodarczym na obszarze Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich (!). Natomiast w ocenie ochrony środowiska, turystyki i rekreacji Park figuruje jako mocna strona.

W pozostałych strategiach brak jest wyróżnienia PKWŁ jako potencjału turystycznego i rekreacyjnego, mającego znaczenie dla rozwoju gmin.

3.4.2. Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin

Dla gmin położonych w obszarze PKWŁ obowiązują następujące studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego:

- gmina Zgierz – Uchwała nr LIV/575/22 z dnia 9 sierpnia 2022 r. w sprawie uchwalenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Zgierz. Do najważniejszych zapisów dotyczących kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej w Parku zaliczyć należy:

- gmina charakteryzuje się funkcją wypoczynkowo-rekreacyjno-turystyczną, odgrywającą znaczącą rolę w ramach Ł.A.M.,

- wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich w pozostałej części województwa, gdzie poza działalnością rolniczą zakłada się rozwój funkcji i działalności pozarolniczych, w tym m.in. turystycznych i wypoczynkowych, wyspecjalizowanych funkcji agroturystycznych i uzdrowiskowych.
- Kierunki działań- turystyka i rekreacja. Rozwój różnorodnych form turystyki w obszarach i ośrodkach recepcji turystycznej poprzez:
 - Wzmacnianie infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej poprzez budowę, rozbudowę i poprawę jakości bazy oraz oznakowanie atrakcji na rzecz kształtowania różnych form turystyki uzdrowiskowej i zdrowotnej związanej z rozwojem wysoko wyspecjalizowanych ośrodków hydroterapii i rehabilitacji balneologicznych na bazie wód geotermalnych oraz leczniczych w Rogóźnie tworzących powiązania z województwem mazowiecki i wielkopolskim oraz w oparciu o korzystny mikroklimat;
 - Rozwój systemu szlaków turystycznych wykorzystujących walory przyrodnicze i zasoby dziedzictwa kulturowego zgodnie z trendami na rynku odbiorców,
 - wzmacnianie funkcji istniejących szlaków turystycznych, w tym: uporządkowanie, weryfikację, rozbudowę infrastruktury sieci oraz promocję ponadregionalnych szlaków turystycznych samochodowych (Szlak Frontu i Wojny Światowej) i regionalnych szlaków.
- Kierunki działań- krajobraz i ład przestrzenny. Kształtowanie ładu przestrzennego w krajobrazie poprzez:
 - przeciwdziałanie rozwojowi chaotycznej urbanizacji i ruralizacji, w tym m.in. ograniczenie procesów suburbanizacji, w szczególności na terenach cennych przyrodniczo i krajobrazowo;
- Należy w należyty sposób zadbać o krajobraz dolin rzecznych, obszary szczególnego zagrożenia powodziowego powinny być wykluczone z zabudowy, powinno się umożliwić zagospodarowanie ich na cele turystyczne i rekreacyjne.

- gmina Stryków – Uchwała nr LXXXII/715/2024 z dnia 26 marca 2024 r. w sprawie uchwalenia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Stryków. Do najważniejszych zapisów dotyczących kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej w Parku zaliczyć należy:

- odnowienie oznakowania szlaków turystycznych na terenie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich wraz z uzupełnieniem systemu informacji turystyczno-przyrodniczej;
- tereny Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich wraz z otuliną oraz tereny między granicą Parku a autostradą A2, w ramach których konieczne jest podporządkowanie charakteru zagospodarowania elementom ochrony środowiska. Walory wynikające z położenia, warunków przyrodniczych, krajobrazowych i klimatycznych stwarzają warunki dla rozwoju różnych form wypoczynku i rekreacji, budownictwa letniskowego i rezydencjonalnego oraz rolnictwa ekologicznego i sadownictwa,
- należy dążyć do tworzenia terenów zieleni urządzonej oraz miejsc rekreacji, wypoczynku i uprawiania sportu amatorskiego jako spójnego systemu powiązanych ze sobą obszarów zieleni i usług publicznych,

- gmina Dmosin – Uchwała nr XXV/137/17 z dnia 13 lutego 2017 r. w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Dmosin. Do najważniejszych zapisów dotyczących kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej w Parku zaliczyć należy:

- Postuluje się wykorzystanie terenów założeń dworsko parkowych do celów publicznych z możliwością wprowadzenia w istniejące budynki funkcji usługowych o charakterze kulturalnym, turystycznym i oświatowym lub w ostateczności funkcji mieszkalnej.
- Stworzenie przejrzystego systemu ścieżek i szlaków rowerowych wraz z infrastrukturą turystyczną stanowi dla gminy szansę na rozwój turystyki. Ścieżki rowerowe mogą być lokalizowane wzdłuż wszystkich dróg publicznych a także dróg wewnętrznych.
- ochronę obszarów o walorach przyrodniczych, mających priorytetowe znaczenie dla rolniczego i wypoczynkowo turystycznego charakteru gminy, poprzez: określenie zasad zagospodarowania dla terenów przyrodniczych (pól uprawnych, łąk, lasów, dolin rzecznych) z zakazem lub ograniczeniem zabudowy; ochronę najcenniejszych przyrodniczo obiektów i obszarów (użytków ekologicznych, pomników przyrody, parków podworskich i pofabrycznych); wyznaczenie istniejących obszarów objętych formami i ochrony prawnej; określenie zasad gospodarowania odpadami oraz zaopatrzenia terenów inwestycyjnych w sieci infrastruktury technicznej z uwzględnieniem dbałości o czystość środowiska naturalnego;

- gmina Brzeziny – Uchwała nr LXVI/390/2023 z dnia 26 maja 2023 r. w sprawie uchwalenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Brzeziny. Do najważniejszych zapisów dotyczących kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej w Parku zaliczyć należy:

- Kształtowanie ciągłych systemów przyrodniczo- kulturowych w granicach obszaru kształtowania powiązań funkcjonalnych Aglomeracji Łódzkiej. Gmina Brzeziny znajduje się w projektowanym Kręgu Przyrodniczo – Kulturowym Aglomeracji Łódzkiej. Na terenie gminy Krąg obejmuje Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich oraz dawne uzdrowisko i lotnisko – Tworzyjanki. Plan... wskazuje wytyczne w zakresie zagospodarowania terenu:
 - objęcie ochroną prawną nowych terenów;
 - przeciwdziałanie procesom suburbanizacyjnym, poprzez ograniczenie lokalizowania zabudowy na terenach rolno – leśnych, wykorzystanie istniejących rezerw w istniejących strukturach przestrzennych; utrzymanie otwartych terenów;
 - rewitalizacja i rewaloryzacja zasobów kulturowych, ochrona ekspozycji krajobrazowej;
 - projektowanie nowej zabudowy z zachowaniem tradycyjnej formy i materiału; zakaz stosowania ogrodzeń z przęsłami z prefabrykatów betonowych; zakaz lokalizacji nowych dominant.
- Zachowanie i ochrona materialnych i niematerialnych zasobów dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego województwa. Południowa część Gminy Brzeziny znajduje się w paśmie Kolei Warszawsko – Wiedeńskiej.
- Wzrost atrakcyjności turystycznej województwa. Przewiduje się wzrost wartości turystycznej województwa wraz z wzrostem jej potencjału przyrodniczego oraz kulturowego. Wyznaczony został w Planie system pasm turystycznych, który nawiązuje do pasm kulturowych i systemów obszarów chronionych. Dla terenu gminy Brzeziny określono możliwości prowadzenia turystyki aktywnej, wypoczynkowej, kulturowej jak również konferencyjno – biznesowej, przyrodniczej. Potencjalnym ośrodkiem jest w gminie Brzeziny Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich.
- Kształtowanie systemu szlaków turystycznych. Uzupełnieniem bazy turystycznej Gminy Brzeziny są wyznaczone i projektowane szlaki turystyczne: rowerowy szlak regionalny Parków Krajobrazowych, Łódzki szlak konny, Szlaki kulturowe: bursztynowy, romański i cysterski.
- Kształtowanie marki turystycznej województwa. Na terenie gminy Brzeziny planowane jest powstanie kilku produktów regionalnych, których pojawienie się na mapie wzmocni funkcję turystyczną regionu: turystyka i edukacja w naturze na Terenie Parku Krajobrazowego

Wzniesień Łódzkich; Muzeum w przestrzeni – Akademia Kulinarna w Buczku; Skansen Pszczelarstwa w Tadzinie.

- Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich, gdzie znajdują się atrakcyjne terenu krajobrazowe, konieczna jest promocja turystyki z naciskiem na agroturystyki w celu uaktywnienia gospodarczego tego terenu.

- gmina Nowosolna – Uchwały Nr LIV/356/22 z dnia 27 kwietnia 2022 r. w sprawie Zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nowosolna. Do najważniejszych zapisów dotyczących kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej w Parku zaliczyć należy:

- Przyjęte kierunki i zasady zagospodarowania terenu zapewniają dalsze prowadzenie polityki proekologicznej ze szczególnym uwzględnieniem obszaru Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich. Na obszarze Parku nie wyznaczono nowych terenów przeznaczonych na cele produkcyjne, logistyczne czy składowe. Nowe tereny mieszkaniowe koncentrują się głównie na dopełnieniu obszarów istniejącej zabudowy i obejmują łącznie ok. 8 % powierzchni istniejących i objętych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Dla nowych terenów ustalono wielkość nowej działki budowlanej na 2000 m², wysokość zabudowy do 9 m, tj. zabudowa parterowa z poddaszem użytkowym oraz minimalny udział powierzchni biologicznie czynnej 60%, co zmniejsza o ponad połowę praktyczne przekształcenie form zagospodarowania terenów.
- W celu zachowania tożsamości kulturowej obszaru oraz podniesienia atrakcyjności osadniczej i turystycznej Gminy proponuje się:
 - ochronę wartościowych obiektów zabytkowych,
 - eksponowanie walorów środowiska kulturowego, wglądów widokowych, panoram poprzez wytyczanie i urządzanie tras pieszych i rowerowych oraz szlaków rowerowych,
 - realizację założenia o charakterze turystyczno-sportowo-rekreacyjnym w miejscowości Byszewy,
- Na terenach cennych przyrodniczo i objętych prawnymi formami ochrony, należy przestrzegać ustanowionych prawem zakazów i ograniczeń.
- Należy wspierać rozwój rolnictwa i jego otoczenia, rozwój gospodarstw agroturystycznych, produktów ekologicznych i produktów lokalnych,

Analiza studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin wykazała zróżnicowany stopień wykorzystania walorów Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich na potrzeby rozwoju funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej gminach. Park figuruje w planach rozwojowych gmin. Najczęściej dokumenty wskazują na istotne dla rozwoju turystyki walory i dziedzictwo kulturowe oraz przyrodnicze, w szczególności tereny leśne. Należy spodziewać się dalszej intensyfikacji zagospodarowania turystycznego i rekreacyjnego, w tym zabudowy rekreacyjnej, „drugich domów” czy zabudowy letniskowej. We wszystkich gminach dopuszcza się rozwój zabudowy letniskowej, jednakże wraz z poprawą jej estetyki, niedopuszczaniem do nadmiernego rozdrobnienia powierzchni działek (minimalna powierzchnia działki), rozbudową infrastruktury wodno-kanalizacyjnej. Zbyt intensywny rozwój zagospodarowania turystycznego i rekreacyjnego wraz z ekspansywnym osadnictwem letniskowym może stanowić zagrożenie dla walorów Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich.

3.5. Uwarunkowania społeczno-gospodarcze

Park wraz z otuliną położony jest na terenie województwa łódzkiego, w powiatach: Łódź, łódzkim wschodnim, zgierskim i brzezińskim oraz w następujących gminach: miasto Łódź, gmina Zgierz, gmina Stryków, gmina Dmosin, gmina Brzeziny, miasto Brzeziny, gmina Nowosolna. Wschodnia część Parku z kompleksami leśnymi w okolicy Janinowa, Poćwiardówki i Tadzina znajduje się w gminie Brzeziny. Gmina Dmosin obejmuje wschodni fragment otuliny Parku w rejonie Kolonii Wola Cyrusowa. Część północna od Klęku, Dobrej i Imielnika wraz z fragmentami otuliny w okolicy Sierzni i Warszawic należy do gminy Stryków. Część środkowa i południowa obejmująca tereny pomiędzy Kalonką na zachodzie po Stare Skoszewy na wschodzie, oraz Grabiną i Moskwą na południu znajduje się w administracyjnych granicach gminy Nowosolna. Zachodnia część Parku z Lasem Łagiewnickim leży w mieście Łódź i powiecie łódzkim. W gminie Zgierz leży niewielki fragment otuliny w Skotnikach (tab. 2).

Tab. 2 Udział powierzchni gmin w obszarze PKWŁ

Gmina	Park		Otulina		Łącznie	
	ha	%	ha	%	ha	%
Brzeziny	4 295,6	40,0	417,5	13,8	4 713,1	34,2
Stryków	1 933,1	18,0	1 014,3	33,6	2 947,4	21,4
Nowosolna	2 810,0	26,1	86,8	2,9	2 896,8	21,1
Łódź	1 675,6	16	1 056,2	35,0	2 731,8	19,8
Dmosin	33,1	0,3	402,5	13,3	435,6	3,2
Zgierz	-	-	42,5	1,4	42,5	0,3
Ogółem	10 747,4	100,0	3 019,8	100,0	13 767,2	100,0

Źródło: Plan ochrony PKWŁ 2003

Obszar Parku znajduje w bezpośrednim sąsiedztwie Łodzi oraz w granicach łódzkiego Obszaru Metropolitalnego. Z perspektywy rozwoju gospodarczego, mającego znaczny wpływ na walory Parku, wagi nabrała dostępność komunikacyjna obszarów zlokalizowanych na północ od Łodzi ze względu na lokalizację głównego węzła autostradowego środkowej Polski. Skrzyżowanie autostrad A1 i A2 było i nadal jest głównym czynnikiem lokalizacji centrów logistycznych, w postaci hal magazynowych, w sąsiedztwie Strykowa. Autostrada A1 przecina Park w jego centralnej części na linii północ-południe, co wpłynęło na równoleżnikowe ograniczenie możliwości swobodnego poruszania się zarówno w aspekcie społecznym, gospodarczym i rolniczym (sześć miejsc przejazdu pod lub nad autostradą na terenie Parku). Nastąpiło również znaczące ograniczenie migracji zwierząt.

Obszar Parku posiada niezbyt dobre warunki dla rozwoju rolnictwa. Zdecydowanie przeważają gleby średnich i słabych klas (ok. 90%). Przyrodnicze warunki do produkcji rolnej są w poszczególnych gminach dość zróżnicowane. Jednak rolnictwo nadal stanowi ważną gałąź gospodarki na obszarze Parku. Większe kompleksy użytków rolnych występują m.in. w okolicach wsi Kołacin, Tadzina, Dąbrówka Duża, Poćwiardówka, Buczek, Dobra-Nowiny, Ługi. Omawiany obszar charakteryzuje się niekorzystną strukturą agrarną przejawiająca się w rozdrobnieniu i małej powierzchni przeciętnego gospodarstwa rolnego. Szansą dla wielu gospodarstw może być produkcja metodami proekologicznymi. Ekologizacja rolnictwa służyć będzie przede wszystkim ochronie środowiska naturalnego, a w dalszej kolejności produkcji zdrowej żywności. Produkcja zdrowej żywności nabierać będzie coraz większego znaczenia z uwagi na spodziewany wzrost popytu na usługi turystyczne, w tym ekoturystyczne i agroturystyczne. Dotychczas prowadzona działalność gospodarcza nie wpływa negatywnie na ochronę Parku, również działalność rolnicza ze względu na swój ekstensywny charakter nie stanowiła istotnego zagrożenia dla

jego walorów. Funkcjonujące podmioty gospodarcze na tym terenie prowadzą działalność gospodarczą głównie w sektorze handlu i usług.

Z analizy danych pochodzących z gmin wchodzących w obręb Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, dotyczących sytuacji społecznej wynika, że w niektórych wsiach obserwuje się znaczny wzrost liczby ludności, wynikający z migracji mieszkaniowych mieszkańców Łodzi, Zgierza i Brzezina na tereny podmiejskie (gminy Nowosolan, Brzeziny, Stryków). Intensywna zabudowa mieszkaniowa, domów jednorodzinnych, czy zabudowa deweloperska ma miejsce przy granicy z Łodzią (m.in. Kalonka, Wódka, Kopanka, Grabina, Bukowiec, Dąbrowa, Stare Skoszewy, Nowosolna, Kolonia Dobieszków, Skotniki, Wola Cyrusowa). Obserwuje się sezonowy wzrost liczby przyjezdnych osób, w szczególności do ośrodków wypoczynkowych oraz domów letniskowych i Rodzinnych Ogrodów Działkowych, zlokalizowanych na obszarze Parku. Miejsca atrakcyjne turystycznie po okresie sezonu letniego odnotowują znaczny spadek odwiedzin. Nadal rejestrowane jest wysokie bezrobocie na obszarze wsi PKWŁ (przykład Byszew).

4. WALORY ISTOTNE DLA ROZWOJU FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ i EDUKACYJNEJ

Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich powstał w celu ochrony, zachowania i popularyzacji wartości przyrodniczych, historycznych i kulturowych oraz walorów krajobrazowych w warunkach zrównoważonego rozwoju.

Do głównych walorów Parku zaliczyć można:

- przyrodnicze: duże kompleksy leśne (około 25 % powierzchni Parku zajmują lasy), w tym fragmenty naturalnej szaty roślinnej Lasu Łagiewnickiego – jednego z największych leśnych kompleksów miejskich w Europie, łęgi, rzeki, strumienie i źródła, torfowiska, flora i fauna wraz z zagrożonymi i chronionymi gatunkami, rzeźba terenu,
- antropogeniczne (kulturowe i historyczne): wsie z historycznym układem i zabytkami, kościoły drewniane i murowane, nieliczna drewniana zabudowa użytkowa, zabudowa podworska i folwarczna wraz z parkami, zespół klasztorny, grodzisko, obiekty militarne z I i II wojny światowej, kapliczki i cmentarze (z I wojny i parafialne)
- krajobrazowe: krajobraz strefy krawędziowej Wyżyny Łódzkiej, krajobraz rolniczy

Wszystkie walory mają znaczenie dla rozwoju funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej, jednak wiodące znaczenie na terenie Parku mają walory krajobrazowe, ze względu na wyjątkowość w skali województwa i bliskość miasta Łódź. W szczególności należy podkreślić wagę funkcji turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych Parku dla mieszkańców Łodzi i północno wschodniej części Aglomeracji Łódzkiej (Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego), dla których jest to obszar aktywności rekreacyjnych zarówno krótkoterminowych (weekendowych i świątecznych), jak i wakacyjnych.

4.1. Walory przyrodnicze – synteza

Park położony jest na terenie Nizy Środkowoeuropejskiego, podprowincji Niziny Środkowopolskie, w makroregionie Wzniesienia Południowomazowieckie, w mezoregionie Wzniesienia Łódzkie i obejmuje najsilniej eksponowaną północną krawędź tego mezoregionu, przebiegającą równoleżnikowo od Zgierza na zachodzie, po Brzeziny na wschodzie.

Obszar ten wyróżnia się ze względu na przebieg działu wodnego I rzędu, oddzielającego zlewnie Wisły i Odry, który przecina najwyższe wzniesienie w rejonie Dąbrowy. Przez kulminacje Wzniesień Łódzkich biegnie również dział wodny II rzędu, rozdzielający dorzecza Bzury i Pilicy. Główne ciek wodne Parku, zachowujące w górnych biegach wysoki stopień naturalności, to Moszczenica w części centralnej oraz Mrożyca na wschodzie. Szczególnie cenne przyrodniczo są obszary źródliskowe, charakteryzujące się wysoką czystością wód, jak np. źródła w rezerwacie Struga Dobieszkowska. Charakterystyczne są rzadkie w centralnej Polsce, wyżynne krajobrazy z wzniesieniami, licznymi punktami widokowymi parowami i wąwozami, polodowcowymi głazowiskami, stanowiącymi świadectwo procesów geomorfologicznych.

Największymi zwartymi kompleksami leśnymi w Parku są: Las Łagiewnicki (ok. 1200 ha), Las Janinowski (557 ha), Las Poćwiardowski (548 ha), uroczysko Tadzín-Szymaniszki (343 ha), uroczysko Dobieszków (204 ha). Występują łęgi, mokradła i nieliczne już łąki z cennymi zbiorowiskami roślinności.

Na rozwój funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej w PKWŁ wpływ formy ochrony przyrody i walory przyrodnicze, do których zaliczyć można:

1. Rezerваты przyrody
2. Sieć Natura 2000

3. Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe i parki
4. Użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne (w tym formy rzeźby terenu), rzeźba terenu i pomniki przyrody
5. Wody powierzchniowe
6. Fauna i flora

4.1.1. Rezerваты przyrody

Na terenie Parku znajdują się trzy rezerваты i jeden planowany (tab. 3), zróżnicowane pod względem powierzchni, daty utworzenia oraz celów ochrony. Największy z nich – „Las Łągiewnicki” (69,85 ha, utworzony w 1996 r.) – chroni cenne zbiorowiska grądowe z obecnością jodły i dąbrowy świetlistej oraz rzadkie gatunki roślin. „Struga Dobieszkowska” (37,65 ha, 1990 r.) koncentruje się na ochronie lasów dolinnych i źródłiskowych związanych z rzeką. Z kolei „Parowy Janinowskie” (41,66 ha, 2000 r.) zabezpiecza las mieszany z bukiem, dębem i sosną oraz charakterystyczne suche parowy. Prace nad ustanowieniem rezerwatu „Łęgi w dolinie Mroźnicy” w Tadzynie są na ukończeniu.

Tab. 3 Wykaz rezerwatów przyrody Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich

Lp.	Nazwa rezerwatu	Typ	Rok utworzenia	Powierzchnia (ha)	Przedmiot ochrony
1.	Struga Dobieszkowska	Leśny	1990	37,65	Ochrona lasów dna doliny rzeki, stoków, parowów i nisz źródłiskowych; typowe lasy dolinne.
2.	Las Łągiewnicki	Leśny	1996	69,85	Zachowanie fragmentu lasu o wyjątkowych walorach przyrodniczych; dobrze rozwinięte zbiorowiska grądowe, jodła, dąbrowa świetlista, gatunki chronione i rzadkie.
3.	Parowy Janinowskie	Leśny	2000	41,66	Ochrona lasu mieszanego z bukiem, dębem i sosną; zachowanie suchych parowów jako cennych form ukształtowania terenu.
4.	Łęgi w dolinie Mroźnicy	Leśny	planowany		

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury oraz źródeł internetowych

Rezerваты stanowią istotny element systemu ochrony przyrody w regionie, pełniąc funkcję ostoi bioróżnorodności, naturalnych laboratoriów badawczych oraz przestrzeni edukacyjnych, naukowych i krajobrazowych o wyjątkowej wartości

4.1.2. Obszary Natura 2000

Na obszarze PKWŁ ustanowiono dwa obszary Natura 2000 (tab. 4), które pełnią kluczową rolę w ochronie cennych siedlisk i gatunków. Pełnią funkcję korytarzy ekologicznych, ostoi gatunków chronionych oraz przestrzeni o wysokiej wartości krajobrazowej, edukacyjnej i naukowej. Ich ochrona wspiera zachowanie różnorodności biologicznej oraz zrównoważony rozwój regionu. Są to Obszar Buczyna Janinowska, który koncentruje się na ochronie starych lasów bukowych i związanej z nimi fauny i flory (fot. 1) oraz Obszar Wola Cyrusowa, który chroni unikalny zespół oczek wodnych, będących ostoją dla rzadkich płazów i innych zwierząt wodno-łądowych. Oba obszary mają istotne znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej regionu.

Tab. 4 Wykaz obszarów Natura 2000 w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich

Lp.	Kod i nazwa obszaru	Powierzchnia (ha)	Typ siedliska	Charakterystyka	Znaczenie przyrodnicze
1.	PLH100017 Buczyna Janinowska	529	Las bukowy (dominujący – 60% powierzchni)	Las Janinów z drzewostanem bukowym o zróżnicowanym wieku, w tym buki nasienne do 190 lat.	Występowanie cennych gatunków roślin oraz licznych gatunków chronionej fauny.
2.	PLH100034 Wola Cyrusowa	92,3	Naturalne oczka wodne w krajobrazie rolniczym	Zespół oczek wodnych będących miejscem rozrodu, żerowania i zimowania dla 11 gatunków płazów, w tym kumaka nizinnego (jedyna lokalizacja w PKWŁ).	Siedlisko wielu gatunków płazów, gadów i ptaków; obszar o wysokiej wartości dla ochrony różnorodności biologicznej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury oraz źródeł internetowych

Fot. 1 Obszar Natura 2000 "Buczyna Janinowska" (fot. J. Mokras-Grabowska)

4.1.3. Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe i parki

Na terenie PKWŁ znajdują się dwa zespoły przyrodniczo-kulturowe (ZPK), zajmujące łącznie powierzchnię około 327 ha (tab. 5). Oba zespoły przyrodniczo-krajobrazowe pełnią ważną rolę w ochronie różnorodnych form krajobrazu i ekosystemów wodno-leśnych. ZPK Górna Mrożyca skupia się na ochronie naturalnego dorzecza rzeki Mroźnicy i związanych z nim siedlisk, natomiast ZPK Sucha Dolina w Moskułach pełni funkcję ekologicznego korytarza i chroni źródłowy odcinek rzeki Młynówki oraz charakterystyczną rzeźbę terenu.

Tab. 5 Wykaz zespołów przyrodniczo-kulturowych Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich

Lp.	Nazwa ZPK	Powierzchnia (ha)	Rok utworzenia	Lokalizacja	Charakterystyka i cel ochrony
1.	Górna Mrożyca	105	1998	Między miejscowościami Tadzin i Szymaniszki	Ochrona malowniczej doliny rzeki Mrożycy z meandrującym nurtem, źródłiskami, łąkami, ziołoroślami i zróżnicowanymi typami lasów (olszyny, łęgi, grądy, dąbrowy świetliste).
2.	Sucha Dolina w Moskulach	162	2010	Okolice ul. Strykowskiej, Okólnej i Moskule; granica Łodzi	Ochrona suchej doliny źródłiskowej rzeki Młynówki; teren o wysokich walorach krajobrazowych, z punktami widokowymi i naturalną rzeźbą terenu typową dla Wzniesień Łódzkich.

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury oraz źródeł internetowych

Na obszarze PKWŁ wyróżnia się pięć zabytkowych parków podworskich i jeden pałacowy, które pełnią nie tylko funkcję ekologiczną, krajobrazową. Część z nich pełni funkcje społeczne. Są to:

- park przypałacowy (pałac rodziny Herbstów) w Łagiewnikach,
- park podworski w Klęku,
- park podworski w Kolonii Dobieszków
- park podworski w Byszewach
- park podworski w Buczku
- park podworski w Niesułków-Kolonii.

4.1.4. Użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne, rzeźba terenu i pomniki przyrody

Na terenie PKWŁ znajdują się cztery użytki ekologiczne (tab. 6) Międzyrzecze Bzury i Łagiewniczanki o pow. 32,42 ha, łąki na Modrzewiu o pow. 2,93 ha, Bagno Ługi (3,43 ha) i Opadówka (0,48 ha). Wszystkie użytki ekologiczne pełnią istotną rolę w ochronie lokalnych siedlisk wodno-łąkowych oraz wspierają zachowanie naturalnych procesów hydrologicznych i bioróżnorodności.

Tab. 6 Wykaz użytków ekologicznych Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich

Lp.	Nazwa użytku ekologicznego	Powierzchnia (ha)	Rok utworzenia	Lokalizacja	Charakterystyka i cel ochrony
1.	Międzyrzecze Bzury i Łagiewniczanki	32,42	2009	Obszar wilgotnych łąk i łęgów w dolinie Bzury i Łagiewniczanki	Ochrona cennych siedlisk: wilgotne łąki, szuwały, ziołorośla, zarośla wierzb i łęgi przystrumykowe; występowanie rzadkich gatunków roślin.
2.	Łąki na Modrzewiu	2,93	2008	Wschodni skraj Lasu Łagiewnickiego	Ochrona podmokłego obszaru źródłiskowego rzeki Łagiewniczanki; niewielkie dolinne obniżenie o charakterze źródłiskowym.
3.	Bagno Ługi	3,43	2021	Wschodnia część Lasu Łagiewnickiego	Śródlądowe mokradłowe zagłębienie z mozaiką zbiorowisk leśnych, szuwarowych i wodnych

4.	Opadówka	0,48	2021	Zachodnia część Lasu Łagiewnickiego	Obejmuje jeden z nielicznych tak dobrze zachowanych płątów śródleśnych łąk i szuwarów.
----	----------	------	------	-------------------------------------	--

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury oraz źródeł internetowych

Ponadto należy wymienić stanowisko dokumentacyjne w Niesułkowie. Jest odsłonięcie pochodzenia antropogenicznego ukazujące budowę osadów stokowych doliny Mroźnicy. Zlokalizowane jest we wsi Niesułków Kolonia, około 23 km na północny wschód od Łodzi, na stoku doliny w pobliżu ujścia parowu.

PKWŁ obejmuje najbardziej wyniesioną i przyrodniczo cenną część Wzniesień Łódzkich, której ukształtowanie terenu zawdzięcza się działalności lądolodu skandynawskiego. Charakterystycznym elementem rzeźby są moreny czołowe, tworzące tzw. strefę krawędziową w południowej części Parku. Konsekwencją jest także występowanie głązowisk - skupisk głązów narzutowych. Są wśród nich granity, granitognejsy oraz pegmatyty. Stanowią one fragmenty skały litej, często o dużym obwodzie, przeniesione przez lądolód skandynawski. Wysokości bezwzględne przekraczają tu 250 m n.p.m., a najwyższy punkt – wórze „Radary”, koło miejscowości Dąbrowa – osiąga 284 m n.p.m. Teren Parku opada ku północy stromymi progami, osiągając w najniższych partiach około 160 m n.p.m., co oznacza różnicę wysokości ponad 120 metrów na odcinku zaledwie 10 km – zjawisko unikalne w skali Polski Środkowej.

Rzeźba terenu jest silnie zróżnicowana i obejmuje liczne wzgórza morenowe, z których wiele stanowi doskonałe punkty widokowe, m.in. w pobliżu Moskwy, Plichtowa, Grzmiącej, Janowa i wzgórza Dobra-Nowiny. Szczególne walory krajobrazowe posiadają także głęboko wcięte doliny rzeczne, takie jak doliny Moszczenicy i Mroźnicy, z których najcenniejszy fragment objęto ochroną w ramach zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Górna Mroźnica”. Wysoczyzny poprzecinane są także licznymi parowami (m.in. Parowy Janinowskie), które powstały w wyniku działalności człowieka - wylesieniem terenu pod pola uprawne, powodującym wzmoczoną erozję wodną. Uzupełnieniem naturalnych form terenu jest sztucznie usypana Górka Rogowska, pełniąca funkcję punktu widokowego na północną część Łodzi i Las Łagiewnicki.

W granicach PKWŁ znajduje się 51 pomników przyrody, w tym dwa zbiorowe – lipy w Niesułkowie i aleja 250 klonów srebrzystych w Łagiewnikach. Wśród najokazalszych wymienia się: lipa drobnolistna w Poćwiardówce (obwód 503 cm), dęby szypułkowe w Byszewach (580 cm) i Kłeku (571 cm), wiąz szypułkowy w Niesułkowie (402 cm) oraz czereśnia w tej samej miejscowości (307 cm).

4.1.5. Wody powierzchniowe

PKWŁ charakteryzuje się wyjątkowym zagęszczeniem źródeł – na jego obszarze zlokalizowano około 130 wypływów wód podziemnych, zasilających liczne strumienie i rzeki. Występują tu różne typy źródeł, często związane z niszami źródłiskowymi. Do najcenniejszych należą: Źródła Kamiennej (Uroczysko Janinów), Żabie Źródło (Uroczysko Tadzín), źródła Moszczenicy, „Piękne Źródło” (Stary Imielnik) oraz źródła w dolinach Młynówki, Bzury i w Arturówku. Szczególne znaczenie mają także głęboko wcięte doliny rzeczne, m.in. Moszczenicy i Mroźnicy, z których najcenniejszy fragment objęto ochroną w ramach zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Górna Mroźnica”. Przez Park przebiega dział wodny i rzędu rozdzielający zlewnie Wisły i Odry oraz dział II rzędu pomiędzy zlewniami Bzury i Pilicy.

Na terenie Parku spotkamy liczne stawy i oczka wodne, w ostatnich latach dotknięte zmniejszonym zasilaniem, tym samym sezonowo wysychające.

4.1.6. Flora i fauna

Flora Parku odznacza się bogactwem gatunkowym i różnorodnością. We florze Parku dominują gatunki związane z fitocenozą lasu. Jednak flora PKWŁ nie ma wyraźnych cech indywidualnych, wyróżniających ją w szczególny sposób na tle kraju. Flora obejmuje 735 gatunków roślin naczyniowych, w tym 71 gatunków zagrożonych regionalnie oraz kilka objętych ochroną krajową, jak np. storczyk żłobik koralowy. Stwierdzono 39 gatunków roślin prawnie chronionych (24 objęte ochroną ścisłą, 15 – częściową). Do najrzadszych należy wroniec widlasty – gatunek reglowy. Występują tu również chronione gatunki grzybów i porostów oraz bogata flora segetalna, obejmująca ok. 30 zagrożonych gatunków chwastów.

Obecnie lasy zajmują ok. 3845 ha, co stanowi 28% powierzchni Parku z otuliną. Największe kompleksy leśne to: Las Łągiewnicki (ok. 1200 ha), Las Janinowski (557 ha), Las Poćwiardowski (548 ha), uroczysko Tadzín-Szymaniszki (343 ha) i uroczysko Dobieszków (204 ha). W Lesie Łągiewnickim zachowały się najstarsze drzewostany dębowe (ok. 210 lat). Na terenie Parku występują różnorodne zbiorowiska leśne, m.in. olsy, łęgi, grądy, buczyny, dąbrowy i bory, a także zbiorowiska zastępcze. Obszar ten stanowi granicę zasięgu ważnych gatunków lasotwórczych, takich jak jodła pospolita, buk zwyczajny, klon jawor i świerk pospolity. Najlepiej zachowane fitocenozy leśne występują w górnych odcinkach dolin Mroźnicy, Grzmiącej, Młynówki, Bzury i Łągiewniczanki. Szczególne znaczenie ma kompleks bukowy Janinów, w którym wiele drzew osiąga wiek 150 lat.

Największe zróżnicowanie fauny PKWŁ koncentruje się na terenach leśnych, zwłaszcza w ich najmniej przekształconych fragmentach. Powszechne są ssaki jak dzik, sarna, jeleń. Obszar ten wyróżnia się obecnością rzadkich gatunków bezkręgowców charakterystycznych dla terenów pogórskich i górskich. Szczególnie cenne jest stanowisko trzmiela tajgowego (relikt borealny), zlokalizowane w Lesie Łągiewnickim – gatunku ujętego w „Polskiej czerwonej księdze zwierząt”. Wśród najcenniejszych przedstawicieli fauny regionu należy wymienić traszkę grzebieniastą i kumaka nizinny (płazy) oraz muchołówkę małą, jarzębatkę, pójdzkę, trzmiełojadę, siniaka i zniczka (ptaki). Istotnym elementem bioróżnorodności Parku jest również obecność 15 gatunków nietoperzy, w tym borowiaczka – jednego z najrzadszych gatunków w Polsce.

Reasumując przydatność środowiska przyrodniczego Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich dla turystyki i rekreacji warunkują przede wszystkim:

- Las Łągiewnicki dla rekreacji mieszkańców Łodzi i Zgierza, w tym turystyka piesza i rowerowa, w zimie narciarska (narty biegowe)
- Zbiorowiska leśne i łąki wraz z urozmaiconą rzeźbą terenu dla rekreacji, w tym turystyki pieszej, rowerowej, sylwaturystyki i szeroko rozumianej turystyki wypoczynkowej
- Parki podworskie i aleje z pomnikowym drzewostanem dla turystyki poznawczej
- Geomorfologia i geologia, w tym odkrywki i gładzowiska, dla geoturystyki

Walory przyrodnicze PKWŁ wpływają również na zdecydowanie o funkcję edukacyjną Parku. Edukacja i dydaktyka na obszarze Parku z wykorzystaniem walorów przyrodniczych winna obejmować przede wszystkim zagadnienia ekologiczne, sozologiczne oraz zrównoważonego rozwoju, w szczególności kształtujące świadomość użytkowników (mieszkańców i turystów) wobec umiejętnego i bezinwazyjnego korzystania z zasobów przyrodniczych (w tym leśnych i wodnych) opisywanego obszaru. Ważnym w tym zakresie jest sposób i zakres upowszechniania wiedzy nt. gospodarki leśnej, flory i fauny (m.in. rozpoznawanie podstawowych gatunków, w tym gatunków chronionych), geomorfologii, geologii i geografii PKWŁ. Edukacja przyrodnicza odbywać się powinna przede wszystkim z wykorzystaniem punktów informacji turystycznej, tablic edukacyjnych i informacyjnych, ścieżek

dydaktycznych, wydarzeń kierowanych do mieszkańców i turystów, wydawnictw oraz narzędzi informatycznych (aplikacje, strony internetowe). Kształtowanie świadomego korzystania z potencjału przyrodniczego Parku winno być jednym z priorytetów dla wszystkich podmiotów działających na terenie Parku.

4.2. Walory kulturowe – synteza

Nasycenie zabytkowymi obiektami kultury materialnej i duchowej na terenie samego Parku jest stosunkowo niewielkie (tab. 7). Spośród obiektów zabytkowych na terenie PKWŁ największą rangę posiada zespół klasztorny oo. Franciszkanów wraz z dwoma barokowymi kapliczkami św. Antoniego i św. Rocha na terenie Lasu Łagiewnickiego w Łodzi.

Tab. 7 Wykaz najważniejszych walorów kulturowych Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich

Lp.	Nazwa obiektu	Charakterystyka
1.	Arturówek	„Leśniczówka” - letnia willa dziedzica Arturówka i dóbr Łagiewnickich Ludwika Heinza z 1896 r. Styl eklektyczny, elementy historyzujące. Obok budynku – zabytkowe stajnie
2.	Buczek	Zespół dworski z 1920 r., z zachowanym budynkiem dworu, bramą i pozostałościami parku (okazały drzewostan).
3.	Bukowiec	Dawny cmentarz ewangelicki - pozostałości nagrobków
4.	Byszewy	Zespół dworski składający się z dworu, pozostałości parku dworskiego i zabudowań folwarcznych. Obok zabudowania dawnego PGR. Dwór zbudowany przez Teodora Plichtę, na początku XIX w. Klasycystyczny, murowany, z gankiem wspartym na czterech kolumnach. Miejsce związane z postacią pisarza Jarosława Iwaszkiewicza. Sylweta dworu umieszczona w logo PKWŁ. Park podworski (2,3 ha) – kilka okazów wiekowych drzew, w tym dąb „Jarosław” o 6 m w obwodzie.
5.	Dąbrowa	Najwyższe wzniesienie PKWŁ – wzgórze „Radary” (284 m n. p. m.). Przed II wojną światową drewniany taras widokowy. Po II wojnie światowej – radziecka baza wojskowa z urządzeniami radiolokacyjnymi.
6.	Dąbrówka Duża	Drewniany młyn wodny – ostatni na terenie PKWŁ.
7.	Dobieszków	Dawna osada fabryczna „Mieczków” (produkcja krochmalu i mączki ziemniaczanej). Niegdyś obok znajdował się młyn wodny i cegielnia. W latach międzywojennych – farbiarnia i wykańczalnia. Obecnie Hotel „Dobieszków”. Tablica upamiętniająca Bitwę pod Dobieszkowem – z czasów powstania styczniowego
8.	Dobra	Cmentarz rzymskokatolicki z nagrobkami z pocz. XX w. Na cmentarzu pomnik – miejsce spoczynku powstańców z 1863 r. Pomnik zwieńczony jest zrywającym się do lotu orłem. Kościół pw. Św. Jana Chrzciciela i św. Doroty (pocz. XX w.) ze słynącym łaskami obrazem MB Częstochowskiej (XVI w.). Kościół Starokatolicki Mariawitów pw. Św. Józefa (1908 r., neogotyck). Obok budynek dawnej szkoły parafialnej, ochronki, czytelnicy oraz piekarni.
9.	Głąbie	Dawny cmentarz ewangelicki – zachowane fragmenty nagrobków oraz ogrodzenia z kamieni polnych.
10.	Głogowiec	Dawny cmentarz ewangelicki – z przełomu XIX i XX w., zachowane fragmenty nagrobków oraz ogrodzenia z kamieni polnych.
11.	Grabina	Dawny cmentarz ewangelicki – z przełomu XIX i XX w., zachowane fragmenty nagrobków oraz ogrodzenia z kamieni polnych.
12.	Grzmiąca Nowa	Kościół Starokatolicki Mariawitów pw. Podwyższenia Krzyża Świętego – pocz. XX w., neogotycki

13.	Kalonka	Kościół św. Ojca Pio (2001 r.) – zespół składający się z kościoła, plebanii, cmentarza oraz ołtarza polowego, golgoty i terenów zielonych (ogrody medytacji).
14.	Klęk	Park podworski – należący do nieistniejącego pałacu łódzkich przemysłowców Hertzów. Ślady po czterech stawach, okazały starodrzew oraz aleja topolowa.
15.	Kolonia Dobieszków	Park podworski – 6 ha, okazały drzewostan. Pozostałości zabudowań folwarcznych, aleje lip krymskich
16.	Kolonia Niesułków	Pozostałości zespołu dworsko-parkowego – zabudowania gospodarcze oraz okazały drzewostan. Kościół pw. Św. Wojciecha – drewniany, z II poł. XVII w. Zrębowy, oszalowany, z gontowym dachem. Barokowy ołtarz główny z obrazem MB Szkaplerznej z dzieciątkiem. Zachowane fragmenty polichromii na stropach (sceny z Nowego Testamentu). Tablice poświęcone pamięci miejscowych obywateli ziemskich. Teren kościoła ogrodzony murem z głazów narzutowych. Kazały drzewostan. Kościół wraz z drewnianą dzwonnica wpisane do rejestru zabytków.
17.	Lipka	Kościół Starokatolicki Mariawitów pw. Św. MB Szkaplerznej i św. Wojciecha – z pocz. XX w., ceglany, neogotycki. Największy kościół mariawicki w województwie łódzkim, pierwsza w Polsce parafia mariawicka, nadal duże skupisko ludności mariawickiej.
18.	Łagiewniki	Zespół pałacowo-parkowy Ludwika Heinza – pałac z 1898 r., neorenesansowy, z okazałym sześciokolumnowym portykiem, półkolistym tarasem reprezentacyjnym oraz licznymi rzeźbami w ogrodzie. Obecnie – budowa 5-gwiazdkowego hotelu. Pałac otoczony jest okazałym parkiem ze stawami i okazałym starodrzewem oraz z pozostałościami dawnych zabudowań dużego folwarku. Kościół św. Antoniego Padewskiego – barokowy, franciszkański, zbudowany na pocz. XVIII w. Cenne, barokowe wyposażenie z XVII i XVIII w. Kaplica bł. O. Rafała Chylińskiego z trumną z relikwiami oraz obrazem Błogosławionego. Obok klasztor O. Franciszkanów i Seminarium Duchowne. Kapliczki św. Antoniego i św. Rocha – barokowe, drewniane, pozostałość po sześciu obiektach franciszkańskiego zespołu pątniczego.
19.	Moskuliki	Niemieckie stanowisko obrony przeciwlotniczej – jedno z czterech znajdujących się w pobliżu Łodzi. Miejsce dowodzenia baterii przeciwlotniczej „Flakgruppe Litzmannstadt”.
20.	Moskwa	Dawna żwirownia (wschodnia strona wsi, na wzniesieniu) – widoczne nadal profile ukazujące geologiczną przeszłość terenu. Na dnie – okazałe głazy narzutowe.
21.	Nowosolna	Dawna wieś powstała w ramach tzw. osadnictwa olenderskiego. Obecnie część Łodzi. Oryginalny układ ulic w formie ośmioramiennej gwiazdy powstały w ramach kolonizacji fryderycjańskiej (1802 r.).
22.	Poćwiardówka	Cmentarz z I wojny światowej (tzw. Bitwa o Brzeziny, część starć w ramach Operacji Łódzkiej) – groby żołnierzy niemieckich i rosyjskich z widocznymi inskrypcjami. Na cmentarzu okazały starodrzew.
23.	Rosyjka	Cmentarz z I wojny światowej (1917 r.) - pozostałości
24.	Stare Skoszewy	Grodzisko – widoczne ślady grodu z IX w. n.e. (Łęczycanie), nad rzeką Moszczenicą. Ważny ośrodek władzy i administracji w regionie. Kościół MB Skoszewskiej, Sanktuarium Maryjne – z lat 30. XX w., wewnątrz słynący łaskami obraz MB Skoszewskiej. Na placu przykościelnym kilka nagrobków, w tym Teodora Plichty, dziedzica dóbr Byszewy. Cmentarz rzymskokatolicki (1830 r.) – dwie mogiły zbiorowe: grób 21 nieznanymi żołnierzy WP poległych w 1939 r. oraz ofiar walk religijnych z 1906 r. Dwór z I. 20. XX w., na wschodniej krawędzi rzeki Moszczenicy.

25.	Tadzin	Dwór – z 1924 r. w stylu romantyzmu dworkowego, z osiowym, wspartym na kolumnach gankiem i trójkątnym szczytem frontonu.
26.	Warszewice	Dawny cmentarz ewangelicki – z przełomu XIX i XX w., zachowane fragmenty nagrobków. Cmentarz bardzo zarośnięty.
27.	Wola Cyrusowa	Cmentarz mariawitów – pocz. XX w.

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury oraz źródeł internetowych

Pozostałością jednego z najstarszych obiektów jest wczesnośredniowieczne grodzisko z IX w n.e. w Starych Skoszewach, którego wały są nadal widoczne w krajobrazie. Grodzisko było silnym ośrodkiem administracyjnym, któremu podlegała niegdyś także Łódź. Na terenie PKWŁ licznie reprezentowane są obiekty sakralne, wśród których należy przede wszystkim wymienić kościoły w Starych Skoszewach (Sanktuarium Maryjne), Kolonii Niesułkowie i Dobrej, a także kościół i klasztor Franciszkanów oraz kapliczki w Łagiewnikach. Istotnymi obiektami sakralnymi są także świątynie Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Lipce, Dobrej oraz w Grzmiącej (fot. 2) - w tych miejscowościach Mariawici nadal stanowią większość wyznaniową. Zlokalizowany w Lipce, neogotycki kościół pw. MB Szkaplerznej i Św. Wojciecha z 1907 r. jest siedzibą parafii Kościoła Starokatolickiego Mariawitów (diecezja śląsko-łódzka). Świątynia jest jednocześnie największym kościołem mariawickim w województwie łódzkim.

Fot. 2 Kościół Starokatolicki Mariawitów pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Grzmiącej Nowej
(fot. J. Mokras-Grabowska)

Ważnym elementem krajobrazu kulturowego PKWŁ są także pozostałości dawnych posiadłości ziemskich. Dwory oraz towarzyszące im zabudowania folwarczne oraz parki zachowały się w bardzo różnym stanie, w wyniku parcelacji gruntów często posiadają zaburzone układy kompozycyjne, jednak nadal stanowią istotne zasoby architektoniczne PKWŁ. Do najważniejszych założeń należą: zespół dworski w Byszewach (fot. 3), Buczku czy Kolonii Niesułków, a także poddany w ostatnich latach przebudowie na obiekt hotelowy pałac J. Heinzla w Łagiewnikach (fot. 4).

W pobliżu obiektów bardzo często zachowały się cenne drzewostany, świadczące o bogactwie ich właścicieli (m.in. w.: Klęku, Łagiewnikach, Byszewach, Buczku czy Kolonii Dobieszków). W podworskich parkach nadal odnaleźć można wiele potężnych, wiekowych drzew, stanowiących pozostałość dawnych lasów puszczańskich (m.in.: dęby szypułkowe, lipy drobnolistne, wiązy i klony). Warto także podkreślić, że z dawnymi posiadłościami dworskimi i pałacowymi zlokalizowanymi na terenie Parku wiążą się ważne postaci historyczne, jak np. Jarosław Iwaszkiewicz, Teodor Plichta (Byszewy) czy Juliusz Heinzl (Łagiewniki).

Fot. 3 Dwór w Byszewach (fot. J. Mokras-Grabowska)

Fot. 4 Dawny pałac J. Heinzla w Łagiewnikach (obecnie przebudowywany na hotel)

Na terenie PKWŁ odnaleźć można także wiele miejsc związanych z walkami narodowowyzwoleńczymi, w tym z Powstaniem Styczniowym, którego bitwy rozegrały się w 1863 r. pod Wolą Cyrusową, pod Skoszewami, Dobieszkowem i Byszewami. W Dobrej, na lokalnym cmentarzu rzymskokatolickim znajduje się pomnik powstańców z 1863 r. Na obszarze Parku znajdują się ponadto miejsca związane z I Wojną Światową i tzw. Operacją Łódzką (jedną z największych bitew na froncie wschodnim). Cmentarze z tego okresu znajduje się m.in. w Poćwiardówce i Rosyjce (fot. 5).

Fot. 5 Cmentarz z czasów I wojny światowej w Poćwiardówce (fot. J. Mokras-Grabowska)

Ważnym, choć zaniedbanym walorem Parku są pozostałości cmentarzy ewangelickich, znajdujące się w wielu miejscowościach, w tym m.in. w: Bukowcu, Grabinie, Głębiu czy Głogowcu. Obecnie na ich terenie przeważają gęste zarośla, czasem starodrzew oraz odnaleźć można resztki mogił i kamiennych ogrodzeń.

Ciekawym zasobem Parku są także tradycje pszczelarskie w Lipce, gdzie od 2001 r. znajduje się rodzinna pasieka, która aktualnie prowadzi rozbudowaną ofertę edukacyjną w zakresie pszczelarstwa.

Walory kulturowe i krajobrazowe Parku można poznawać podczas kilku organizowanych cyklicznie na jego terenie wydarzeń kulturalnych, w tym m.in. podczas Święta Zalewajki w Buczku (konkurs kulinarny połączony z degustacją zalewajki), Amatorskiego rajdu rowerowego i Pieszego „Tour de Kalonka”, Festiwalu Muzyki pt. „Muzyka w Starym Klasztorze” w Łagiewnikach czy też wielu wydarzeń organizowanych w parafii św. Ojca Pio w Kalonce.

Reasumując przydatność walorów kulturowych Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich dla turystyki i rekreacji warunkują przede wszystkim:

- założenie klasztorne oo. Franciszkanów wraz z kapliczkami św. Antoniego i św. Rocha w Łagiewnikach
- osadnictwo historyczne
- kultura Mariawitów
- założenia parkowo-dworskie – szczególnie w Byszewach
- architektura sakralna (drewniana i murowana) – sanktuarium w Starych Skoszewach, kościół modrzewiowy w Niesuńkowie-Kolonia, świątynie mariawickie
- dawne cmentarze ewangelickie
- pozostałości po działaniach wojennych z okresu I wojny światowej, w tym cmentarze wojenne powstałe po Bitwie Łódzkiej

Walory kulturowe PKWŁ wpływają również na funkcję edukacyjną Parku. Edukacja i dydaktyka na obszarze Parku z wykorzystaniem walorów kulturowych obejmuje zagadnienia historii architektury, osadnictwa niemieckiego oraz historii Powstania Styczniowego czy I i II wojny światowej. Podobnie, jak przy walorach przyrodniczych, edukacja bazująca na walorach kulturowych odbywać się powinna przede wszystkim z wykorzystaniem punktów informacji turystycznej, tablic edukacyjnych i informacyjnych, ścieżek dydaktycznych, tematycznych szlaków turystycznych, wydarzeń kulturalnych kierowanych do mieszkańców i turystów, wydawnictw oraz narzędzi informatycznych (aplikacje, strony internetowe). Kształtowanie świadomego korzystania z potencjału kulturowego Parku winno być jednym z priorytetów dla wszystkich podmiotów działających na terenie Parku.

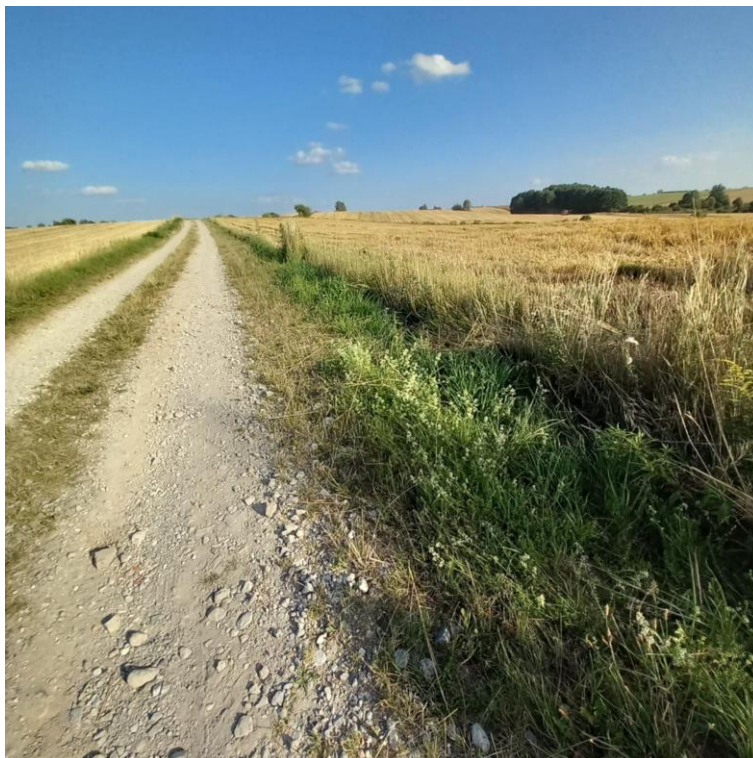
4.3. Walory krajobrazowe – synteza

Krajobraz jako przedmiot ochrony posiada trzy znaczenia (Olczak 1999):

- krajobraz fizjonomiczny obejmujący rzeźbę terenu i pokrycie – w ocenie jego walorów decydują czynniki estetyczne (harmonia form, panoramy);
- krajobraz ekologiczny charakterystyczny dla określonej formy geomorfologicznej (np. krajobraz doliny rzeki, krajobraz pagórkowaty) i potencjalnego obszaru siedliskowego (krajobraz leśny, krajobraz bagieny, krajobraz łąk);
- krajobraz kulturowy, który jest efektem działalności człowieka w przyrodzie.

Wymienione wyżej typy krajobrazów występują na obszarze PKWŁ. Na walory krajobrazu, godne ochrony, składają się cechy estetyczne, geograficzno-przyrodnicze i kulturowe.

Walory krajobrazowe Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich są uwarunkowane kształtowaniem i pokryciem terenu, osadnictwem i zabudową historyczną, zabudową współczesną oraz obecną działalnością człowieka. Krajobraz wyróżnia się stosunkowo dużymi wysokościami względnymi, dużymi spadkami powierzchni stokowych, obecnością charakterystycznych form dolinnych i stokowych. Najbardziej cennym jest krajobraz strefy krawędziowej Wzniesień Łódzkich, opadającej na północ, z kulminacją 284 m n.p.m. Północne przedpole strefy krawędziowej stanowi falista wysoczyzna morenowa. Unikatowym na obszarze województwa łódzkiego jest przede wszystkim wyżyny charakter obszaru, urozmaicający na ogół nizinny, monotony krajobraz regionu. Mimo niewielkiego zalesienia obszaru (25%) oraz dużej antropopresji (urbanizacja w wyniku zabudowy jednorodzinnej i wielorodzinnej) krajobraz o charakterze naturalnym i rolniczym jest głównym atutem Parku, jest niezwykle cenny i stanowi ważny element rekreacji i edukacji regionalnej. Cennym walorem krajobrazu kulturowego Parku jest mozaika pól uprawnych, najlepiej widocznych z kilku punktów widokowych znajdujących się na terenie PKWŁ, w tym m.in. w: Buczku, Dąbrówce, Dobrej Nowiny (dolina rzeki Kiełmiczanki), Głogowcu, Janowie (dorzecze rzeki Moszczenicy), Plichtowie (strefa krawędziowa Wzniesień Łódzkich), Kiełminie, Moskulach Starych, Rosyjcze czy Jerzmanowie (fot. 6, 7).

Fot. 6 Droga na punkt widokowy Jerzmanów - mozaika pól uprawnych (fot. J. Mokras-Grabowska)

Fot. 7 Punkt widokowy PKWŁ Jerzmanów (fot. J. Mokras-Grabowska)

Spośród niewielu kompleksów leśnych Parku istotne znaczenie dla walorów kulturowych mają kompleksy leśne takie jak: Las Łagiewnicki (w granicach miasta Łodzi), Las Janinowski (największy w Polsce centralnej las bukowy), Las Poćwiardowski, Uroczysko Tadzin-Szymaniszki oraz Uroczysko Dobieszków. Biorą tu początek liczne rzeki regionu jak: Bzura, Moszczenica, Mroga i Miazga. Wzdłuż rzek lokowało się najstarsze osadnictwo Parku (m.in. Stare Skoszewy, Byszewy, Łagiewniki, Imielnik),

w ich dolinach znajdują się najcenniejsze zabytki zlokalizowane na terenie Parku. Często doliny te są mocno wcięte w teren, a ich wysokie skarpy nadają dużej dynamiki wnętrzom krajobrazowym Parku.

Niepowtarzalny krajobraz Parku stanowią także tereny podmokłe – gęsta sieć wodna, gdzie małym ciekom towarzyszą czasem, rzadko występujące już, podmokłe łąki, szuwary, torfowiska i roślinność łęgowa (m.in. w rezerwacie „Struga Dobieszkowska” czy Zespole Przyrodniczo-krajobrazowym „Górna Mrożyca”) (fot. 8).

Fot. 8 Obszar podmokły w dolinie Strugi Dobieszkowskiej (fot. J. Mokras-Grabowska)

W wielu miejscach na terenie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich na polach i przy drogach widoczne są głazy narzutowe (czasami o kilkumetrowym obwodzie), zwane eratykami, przywleczone na obszar Polski środkowej przez lądolód skandynawski w plejstocenijskiej epoce lodowcowej (fot. 9). Wiele z nich ma wartość historyczną, czego dowodem są umieszczone na nich tablice, upamiętniające ważne wydarzenia w regionie. Największe zbiorowiska głazów (głazowiska) znajdują się m.in. w polach we wsiach Teodorów i Grzmiąca. Głazy narzutowe na terenie Parku stanowią nieodzowny element jego polodowcowego krajobrazu.

Fot. 9 Głazy narzutowe wśród łąk i pól PKWŁ (fot. J. Mokras-Grabowska)

Istotnymi walorami kulturowymi Parku są także ślady dawnych układów ruralistycznych oraz nieliczne już towarzysząca im drewniana bądź kamienna zabudowa (do ich budowy użyto występujących tu powszechnie głazów narzutowych). Dawne układy wsi nadal można zaobserwować w Buczku (dawna ulicówka), Dobrej (dawna owalnica) oraz Ługach (dawna ulicówka) czy Byszewach (fot. 10). Tradycyjna zabudowa wiejska z przydomowymi ogródkami zachowała się: m.in. w: Bartolinie, Borchówce (zabudowania z głazów narzutowych, domy kolonistów niemieckich z czerwonej cegły), Dąbrówce (domy i zabudowania gospodarcze z głazów narzutowych), Marianowie Kołackim czy Pieńkach Henrykowskich. Zabudowaniom czasem towarzyszą zachowane w całości bądź fragmentarycznie sady przydomowe z tradycyjnymi odmianami owoców (m.in. w: w Anielinie, Dąbrówce, Dąbrówce Małej, Lipce i Nieckach) (fot. 11). Ważnym dopełnieniem krajobrazu kulturowego Parku są przydrożne kapliczki, w tym m.in. w: Buczku, Kalonce, Pieńkach Henrykowskich, Sierżni, Szymaniskach czy Plichtowie (fot. 12).

Fot. 10 Fot. 10. 1Stara zabudowa wśród pól w Byszewach (fot. J. Mokras-Grabowska)

Fot. 11 Stare sady w okolicy Plichtowa (fot. J. Mokras-Grabowska)

Fot. 12 Kapliczka na drzewie we wsi Dąbrówka (fot. J. Mokras-Grabowska)

O wyjątkowości obszaru stanowią kameralne wnętrza krajobrazowe z naturalnie meandrującymi niewielkimi ciekami wodnymi i otaczającymi je zerdzewieniami i otwarciami widokowymi na łąki położone w dolinach. W wielu miejscach nadal zachował się harmonijny krajobraz o charakterze przyrodniczo-kulturowym. Istotne krajobrazy biocenotyczne (korytarze ekologiczne) zachowały się m.in. pomiędzy Michałowkiem a Kolonią Dobieszków, w Ługach i Starej Grzmiejęj).

Reasumując przydatność walorów krajobrazowych Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich dla turystyki i rekreacji warunkują przede wszystkim:

- naturalny i rolniczy krajobraz strefy krawędziowej Wzniesień Łódzkich
- Las Łagiewnicki
- krajobraz lasów gospodarczych, pastwisk, łąk, mokradeł i fragmenty naturalnej szaty roślinnej,
- rzeźba polodowcowa, morenowa wraz z wzniesieniami, dolinami, parowami, wąwozami, skarpami
- krajobraz kulturowy wsi wraz z układem ruralistycznym (w tym zabudowa drewniana),
- architektura sakralna murowana i drewniana (w tym mała architektura sakralna), zespoły dworsko-parkowe, cmentarze wojenne i parafialne (ewangelickie, mariawickie)
- kompleks poklasztorny oo. Franciszkanów w Łagiewnikach

Walory krajobrazowe PKWŁ wpływają zdecydowanie na funkcję edukacyjną Parku. Edukacja i dydaktyka na obszarze Parku z wykorzystaniem harmonijnego krajobrazu przyrodniczo-kulturowego ma istotny wpływ na upowszechnianie wiedzy krajoznawczej i geograficznej. Podobnie, jak przy walorach przyrodniczych i kulturowych, edukacja bazująca na walorach krajobrazowych odbywać się powinna przede z wykorzystaniem punktów informacji turystyczne, tablic edukacyjnych i informacyjnych, ścieżek dydaktycznych, tematycznych szlaków turystycznych, wydarzeń kulturalnych kierowanych do mieszkańców i turystów, wydawnictw oraz narzędzi informatycznych (aplikacje, strony internetowe). Kształtowanie świadomego korzystania z potencjału krajobrazowego Parku winno być

jednym z priorytetów dla wszystkich podmiotów działających na terenie Parku. Ograniczenie chaotycznej zabudowy mieszkaniowej i letniskowej czy eksploatacji surowców winno przyświecać również ogólnej ochronie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich.

5. ISTNIEJĄCY SYSTEM I INFRASTRUKTURA OBSŁUGI TURYSTYKI, REKREACJI I DZIAŁALNOŚCI EDUKACYJNEJ W PRAKU

Na potrzeby Operatu mianem rekreanta określać będziemy osobę spędzającą aktywnie czas wolny w okolicy stałego lub czasowego miejsca zamieszkania, z ewentualnym wykorzystaniem własnego obiektu noclegowego (np. domku letniskowego, drugiego domu, Rodzinnego Ogrodu Działkowego) - niekorzystającą z płatnej usługi noclegowej. Mianem turysty określać będziemy osobę spędzającą czas wolny poza miejscem stałego zamieszkania w ramach pobytu jednodniowego (odwiedzający jednodniowy) lub wielodniowego - korzystającą z płatnej usługi noclegowej.

Rekreacja to ogół czynności podejmowanych dla regeneracji sił psychicznych i fizycznych. Jedną z form rekreacji jest turystyka, którą wyróżnia proces przemieszczania się i zmiana miejsca pobytu w czasie wolnym, w celach wypoczynkowych, poznawczych czy realizacji indywidualnych zamiarów. Jednym z motywów podejmowania czynności rekreacyjnych i turystycznych może być chęć poszerzania swojej wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych, które stanowią składowe procesy edukacji. Tak więc rekreacja, turystyka i edukacja są ze sobą ściśle powiązane w różnych konfiguracjach i proporcjach. W celu zaspokojenia wspomnianych potrzeb pomocnym jest zidentyfikowanie walorów, które z czasem mogą ewaluować do atrakcji o określonej popularności oraz produktów posiadających wymiar ekonomiczny, zorganizowanie zagospodarowania (infrastruktury) wraz z pomocnymi obiektami i urządzeniami oraz udostępnienie komunikacyjne stanowiące o dostępności środowiska i ułatwiające poruszanie się w jego obrębie. Dostępność komunikacyjna odgrywa szczególną rolę w turystyce i rekreacji osób z niepełnosprawnościami. Z perspektywy organizacji turystyki, rekreacji i edukacji ważnym jest również proces informacji i promocji. Zjawisko turystyki i rekreacji generuje fizyczne przemieszczanie się uczestników w przestrzeni geograficznej, co nazywamy ruchem turystycznym lub analogicznie ruchem rekreacyjnym. Istotą ruchu turystycznego jest dobrowolna i czasowa zmiana miejsca pobytu lub środowiska życia, a w obu przypadkach podmiotem tego ruchu jest człowiek (turysta). Istotnym elementem turystyki jest wejście uczestnika w styczność osobistą ze środowiskiem odwiedzanym (przyrodniczym, kulturowym i społecznym). Działalność rekreacyjna, regenerująca organizm i polepszająca kondycję psycho-fizyczną człowieka, może zbliżać się do czynności parasportowych lub zbliżonych do sportu, lecz pozbawiona będzie cech rywalizacji i osiągania klasyfikowanych wyników. Edukacja pełni rolę uświadamiającą, ograniczającą negatywne skutki działalności człowieka w określonym środowisku przyrodniczym, kulturowym lub społecznym. Formy aktywności turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej, charakterystyczne i możliwe do realizacji w przestrzeni Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich zostały opisane poniżej.

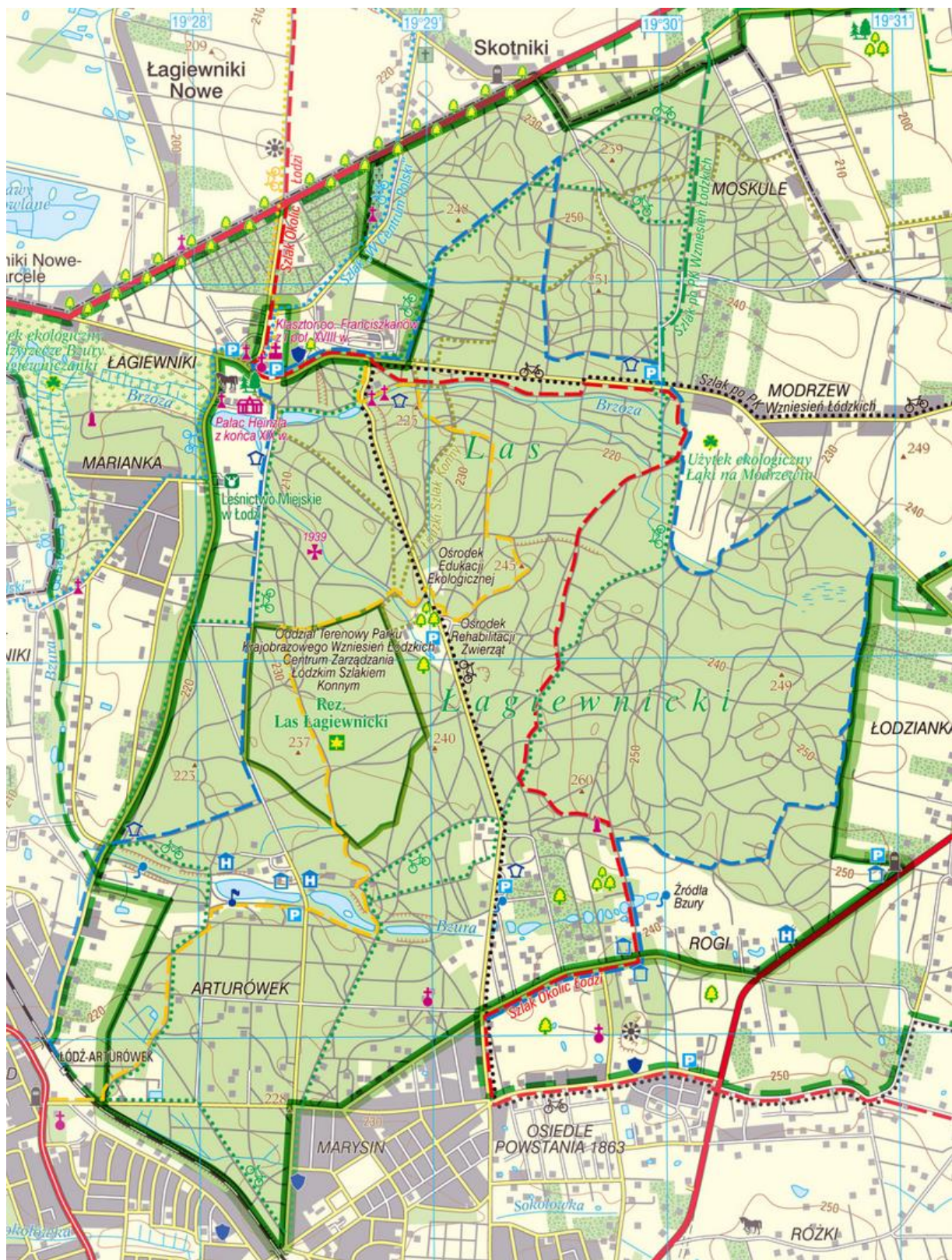
5.1. System obsługi ruchu turystycznego

Obsługa ruchu turystycznego obejmuje wszelkie formy świadczeń na rzecz turystów, związane z realizacją pobytu turystycznego oraz zaspokajaniem innych potrzeb, zgłaszanych przez uczestników podczas jego trwania. Do głównych elementów systemu obsługi turystycznej należą:

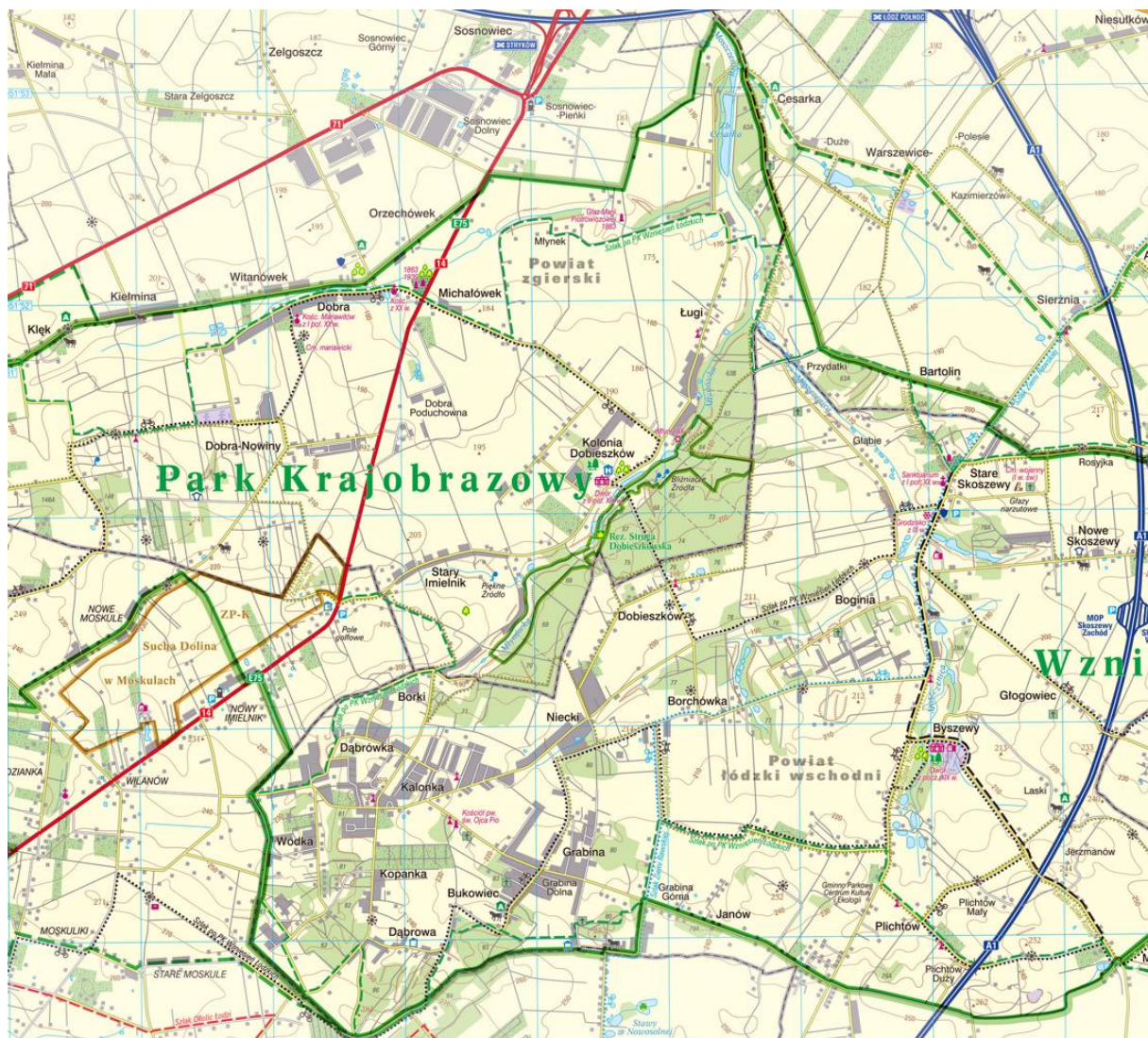
- zagospodarowanie turystyczne, w tym:
 - baza noclegowa (m.in. hotele, motele, ośrodki wypoczynkowe, pensjonaty, kwatery prywatne, gospodarstwa agroturystyczne, schroniska, kempingi, pola namiotowe, obiekty letniskowe)
 - baza gastronomiczna (m.in. restauracje, bary, stołówki)
 - baza towarzysząca (m.in. obiekty usługowe, handlowe, kulturalno-rozrywkowe, rekreacyjno-sportowe)

- infrastruktura (urządzenia) turystyczno-rekreacyjna (m.in. szlaki turystyczne (piesze, wodne, rowerowe, konne), stacje wodne, porty jachtowe, wypożyczalnie, parkingi, miejsca wypoczynku (wiaty, ławki), miejsca obsługi rowerzystów (MOR), siłownie, place zabaw, kąpieliska strzeżone, inne urządzenia rekreacyjne),
- system informacji turystycznej (m.in. punkty informacji turystycznej (IT), tablice informacyjne, wydawnictwa, aplikacje, przewodnicy),
- system promocji turystycznej i edukacji (m.in. organizacje i stowarzyszenia, samorządy, podmioty gospodarcze, szkoły, Lasy Państwowe, parki krajobrazowe, ścieżki dydaktyczne, ścieżki przyrodnicze, tablice edukacyjne, przewodnicy, inne jednostki edukacyjne),
- dostępność komunikacyjna (m.in. infrastruktura drogowa, ścieżki, szlaki wodne, komunikacja publiczna, udogodnienia dla osób z niepełnosprawnościami).

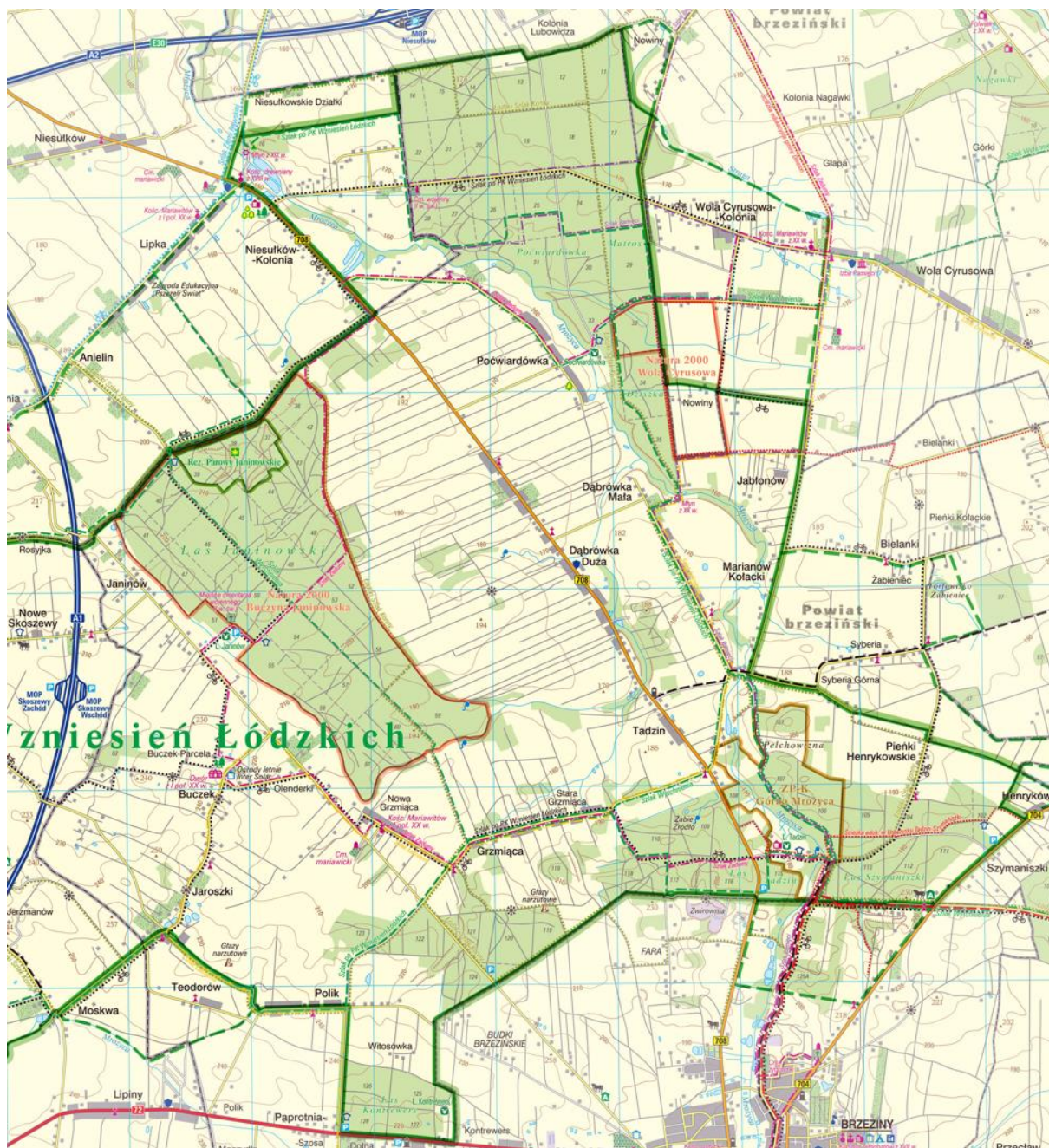
Ze względu na fakt, że Park ma status parku krajobrazowego, wstęp na jego obszar nie wymaga zakupu biletu i nie musi być zgłaszany do administracji Parku. Implikuje to brak konieczności budowy systemu udostępniania Parku, typowego dla parków narodowych, gdzie funkcjonują kasy biletowe i prowadzi się monitoring wykorzystania szlaków turystycznych. Podstawowe informacje turystyczne na temat Parku oraz najbliższej okolicy (otuliny Parku) dostępne są przede wszystkim w siedzibie Oddziału Terenowego Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich w Łodzi przy ul. Wycieczkowej 86. Poszczególne elementy systemu obsługi turystycznej na obszarze PKWŁ zostały scharakteryzowane poniżej (ryc. 3a-3d).

a) Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich (część zachodnia).

b) Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich (część środkowa).

c) Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich (część zachodnia).

d) Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich (legenda).

Ryc. 3 Mapa Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich (legenda).
Źródło: Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego.

5.2. Formy aktywności turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej oraz ich natężenie

W skali województwa obszar PKWŁ wraz z otuliną to w szczególności obszar rekreacji mieszkańców aglomeracji łódzkiej (Metropolitalnego Obszaru Łodzi), przede wszystkim Łodzi, Zgierza i Brzezina. Park, w mniejszej skali jest eksplorowany turystycznie przez mieszkańców województwa i Polski, bardzo rzadko przez turystów z zagranicy. Ruch rekreacyjny i turystyczny jest w dużej mierze ruchem weekendowym, świątecznym i sezonowo letnim. To głównie wypoczynek aktywny (wycieczki piesze i rowerowe, w mniejszym zakresie konne) z wykorzystaniem lasów, łąk, wzniesień i dolin rzecznych. Obserwowane są ponadto inne formy turystyki i rekreacji opisane poniżej. Park pełni ważną rolę w edukacji dzieci i młodzieży. Część bazy noclegowo-gastronomicznej wykorzystywana jest całorocznie na cele organizacji konferencji, szkoleń, wydarzeń, wesel, przyjęć. Główne formy aktywności turystyczno-rekreacyjnych na obszarze Parku i w jego otulinie zostały podane w tabeli 8.

Tab. 8 Główne formy aktywności turystyczno-rekreacyjnych podejmowane na terenie PKWŁ i w jego otulinie

Rodzaj turystyki	Przedmiot zainteresowania, forma aktywności, motyw
Turystyka poznawcza	przyroda kultura historia architektura edukacja krajoznawstwo
Turystyka wypoczynkowa	woda (sztuczne zbiorniki na rzekach) las agroturystyka
Turystyka aktywna (kwalifikowana)	turystyka piesza turystyka rowerowa turystyka jeździecka turystyka motorowa turystyka narciarska (biegowa) turystyka myśliwska (łowiectwo)
Turystyka konferencyjna Turystyka eventowa	podróże służbowe spotkania integracyjne szkolenia przyjęcia, wydarzenia
Turystyka zdrowotna	spa i wellnes rehabilitacja regeneracyjna i rekonwalescencja

Źródło: opracowanie własne

Do najważniejszych urządzeń (infrastruktury) służących realizacji w/w rodzajów oraz form turystyki, rekreacji (aktywności wolnoczasowych) i edukacji zaliczyć należy m.in. sztuczne zbiorniki wodne na rzekach i strumieniach z łódkami, kąpielisko w Arturówku, wypożyczalnię sprzętu wodnego, miejsca rekreacji (siłownie plenerowe, place zabaw), miejsca wypoczynku (wiaty, ławki, paleniska), miejsca obsługi rowerzystów (MORY), parkingi leśne, ośrodki jeździeckie, punkty widokowe, tablice informacyjne i edukacyjne, szlaki turystyczne (piesze, rowerowe, konne, tematyczne), ścieżki przyrodnicze i edukacyjne, drogi leśne, muzea i regionalne izby, punkty informacji turystycznej, obiekty gastronomiczne i handlowe, obiekty noclegowe, kempingi, pola namiotowe, sieć dróg publicznych, komunikacja publiczna.

Bazując na przeprowadzonych obserwacjach w miesiącach lipiec-sierpień 2025 r. najpopularniejszymi formami realizacji motywów turystycznych i rekreacyjnych były zdecydowanie rekreacja rowerowa oraz spacer i piesze wędrówki (nordic walking), jeździectwo, spotkania integracyjne, szkolenia i konferencje, imprezy i wydarzenia, wędkarstwo. W sezonie zimowym, przy sprzyjających warunkach śnieżnych, na terenie Lasu Łągiwnickiego rejestrowane jest narciarstwo biegowe. Trudno jednak oszacować natężenie ruchu turystycznego czy rekreacyjnego na terenie PKWŁ. Największy ruch notowany jest w Lesie Łągiwnickim, w kompleksach leśnych wzdłuż Młynówki i Moszczenicy (Dobieszków, Kolonia Dobieszków, Cesarka, Byszewy, Stare Skoszewy, rez. Struga Dobieszkowska), wzdłuż Mroźcy (Tadzin, Wola Cytrusowa, Niesułków-Kolonia), w Lesie Janinowskim, w okolicach wsi Wódka, Borki, Kalonka, Grabina, Bukowiec).

5.3. Baza noclegowa

Zorganizowana baza noclegowa w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich i w jego otulinie jest mało zróżnicowana i stosunkowo uboga. Obejmuje kilka rodzajów obiektów noclegowych, jak hotele,

pensjonaty, domy wycieczkowe, gospodarstwa agroturystyczne, a także zyskujące w ostatnich latach na popularności glamping, domki na wyłączność (całoroczne lub sezonowe) oraz apartamenty mieszkaniowe. Lokalizacja bazy skoncentrowana jest w bliskim otoczeniu Łodzi i Lasu Łągiwnickiego. Oferta noclegowa skierowana jest do różnych grup odbiorców – od rodzin z dziećmi, przez turystów indywidualnych, po grupy zorganizowane i uczestników szkoleń. Zinwentaryzowane zostały obiekty z zapleczem konferencyjnym i edukacyjnym. Do najważniejszych kompleksów bazy noclegowej na terenie Parku zaliczyć należy zespół rekreacyjny „Arturówek” i ośrodek szkolno-konferencyjny Uniwersytetu Łódzkiego na „Rogach” w Łodzi, obiekty noclegowe w dawnych ośrodkach wypoczynkowych w Kolonii-Dobieszków i Cesarce. Ważnym obiektem noclegowym, zlokalizowany w bliskim sąsiedztwie Parku, jest Hotel 500 w Strykowie. Na oddzielną uwagę zasługuje indywidualne osadnictwo rekreacyjne w postaci drugich domów, domków letniskowych i Rodzinnych Ogrodów Działkowych. Wybrane, najważniejsze obiekty noclegowe zostały wymienione w tab. 9.

Tab. 9 Wykaz najważniejszych obiektów noclegowych w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich i otoczeniu

Kategoria	Nazwa obiektu	Adres	Liczba miejsc noclegowych
	Hotel Daria**	Łódź - Arturówek	16
	Hotel Dobieszków***	Dobieszków	88
	Hotel Agat***	Łódź	54
	Hotel 500***	Stryków	217
	Hotel Boginia	Boginia	
	Hotel Kasor Resort&Spa	Cesarka	
Pensjonaty, pokoje gościnne	Pokoje nad Strugą	Dobieszków	
	Pensjonat Nad Strugą	Dobieszków	
	Farma Bii	Janinów	
	Zajazd Leśny Zakątek	Łódź	
	Gościniec U Zawierki	Łódź	
	Ośrodek Wypoczynkowo-Hotelowy Prząśniczka	Łódź - Arturówek	
	Kompleks Leśny Arturówek (MOSiR)	Łódź - Arturówek	
Gospodarstwa agroturystyczne, glamping	Agroturystyka Kłęk	Kłęk	
	Dolina Marzeń	Dobra	
	Glamping Kaskada	Łódź	
	Glamping W Bańce	Dąbrowa	
Obiekty edukacyjno-szkoleniowe	Centrum Szkoleniowo-Konferencyjne UŁ	Łódź - Rogi	
	Centrum Kształcenia i Wychowania OHP	Dobieszków	

Źródło: opracowanie własne na podstawie inwentaryzacji oraz źródeł internetowych

Baza noclegowa na terenie Parku, w stosunku do zinwentaryzowanej bazy na potrzeby Planu Ochrony Parku w 2003 roku, nie uległa przez ostatnie dwadzieścia lat znaczącej zmianie ilościowej. Tym samym nie odnotowano wyraźnego wzrostu liczby miejsc noclegowych w obiektach noclegu zbiorowego. W miejsce dawnych ośrodków wypoczynkowych pojawiły się prywatne ośrodki wielofunkcyjne (fot. 13.). Natomiast znacznie rozwinęło się indywidualne osadnictwo rekreacyjne, sezonowo wykorzystywane na potrzeby wypoczynku. Funkcje częściowo zmieniły również pracownicze ogrody działkowe, przemianowane na Rodzinne Ogrody Działkowe (ROD). ROD-y i domki letniskowe obecnie stanowią ważne zaplecze wypoczynkowe dla mieszkańców miast, w szczególności Łodzi. Na terenie Parku i w jego najbliższym otoczeniu nie ma schronisk, schronisk młodzieżowych, moteli i innych obiektów skategoryzowanych, prócz czterech hoteli dwu i trzygwiazdkowych. Rozwinęła się baza kwater prywatnych, pokoi i apartamentów gościnnych, domów na wynajem oraz małych gospodarstw agroturystycznych.

Fot. 13 Hotel Boginia w Boginii (fot. J. Mokras-Grabowska)

Jak wspomniano wyżej, na oddzielną uwagę zasługuje osadnictwo letniskowe. Na obszarze PKWŁ to jeden z najbardziej popularnych typów indywidualnej bazy noclegowej. Obejmuje enklawy zabudowy rekreacji indywidualnej, w tym działki rekreacyjne z zabudową małej kubatury, jak domki letniskowe czy przyczepy kempingowe oraz „drugie domy”, powstałe jako zabudowa jednorodzinna lub siedliskowa, często powstała z przekształcenia na cele rekreacyjne domów i gospodarstw wiejskich. Skupiska zabudowy letniskowej występują na całym obszarze Parku, najczęściej na terenach wsi i przysiółków, na niewielkich powierzchniowo działkach, powstałych z parcelacji odrolnionych dotychczasowych obszarów rolnych. Lokalizowane są na nich obiekty budowlane trwałe lub nietrwałe o zróżnicowanej formie architektonicznej i estetycznej (domki holenderskie, domki drewniane, domki kontenerowe, domki modułowe, domki typu „stodoła”, przyczepy kempingowe, namioty rodzinne lub domki murowane). Część zabudowy to obiekty o niejasnym statusie prawnym. Dość powszechnym typem zabudowy rekreacyjnej są także „drugie domy”, przystosowane do całorocznego pobytu, również na działkach typu siedlisko, budowane wg nowego projektu lub będące wyremontowanymi starymi budynkami wiejskimi, murowanymi lub drewnianymi, również z pozostałościami zabudowy gospodarskiej. Jednym z zaobserwowanych problemów jest wydzielanie na obszarach prywatnych, zamykanych dróg dojazdowych, polnych i leśnych ścieżek (zakaz wstępu, zakaz wjazdu), ograniczając tym samym możliwość swobodnego poruszanie się. Ponadto problemem jest grodzenie, zlokalizowanych na dotychczasowych obszarach rolnych (polach, łąkach, pastwiskach), wytyczonych działek letniskowych, często o dużej powierzchni, ograniczając w ten sposób swobodę migracji zwierząt. Spośród opisanych typów bazy noclegowej, obiekty rekreacji indywidualnej są najbardziej zróżnicowane pod względem standardu. Występują zarówno dobrze i estetycznie uporządkowane i zagospodarowane indywidualne domy i siedliska lub osiedla domków rekreacyjnych, ale także skupiska chaotycznej zabudowy letniskowej, również o niskim standardzie estetycznym. Poza aspektami estetycznymi i architektonicznymi zróżnicowanie dotyczy również wyposażenia tych obiektów w infrastrukturę techniczną – wodno-kanalizacyjną i drogową. Problematiczne są również kwestie gospodarki odpadami. Budownictwo letniskowe koncentruje się m.in. we wsiach Skoszewy

Stare, Warszawice, Ługi, Byszewy, Boginia, Cesarka, Kopanka, Kalonka, Dobieszków, Skoszewy Nowe, Grzmiąca, Niesułków-Kolonia, Cyrusowa Wola, Klęk, Janinów. Istotne znaczenie dla indywidualnej bazy noclegowej odgrywają Rodzinne Ogrody Działkowe, które mają historię związaną z zespołami działek pracowniczych (tzw. ogrodami działkowymi), powstałymi pod koniec lat siedemdziesiątych i w latach osiemdziesiątych XX w. Zaliczyć należy do nich m.in. ROD-y w Łagiewnikach (10,5 ha, ok. 120 działek), Boginii (1979 r., ok. 8 ha), Kalonce (1982 r., 9,6 ha, około 100 działek), Kopance (1986, 11 ha, ok. 190 działek), Skoszewach Nowych (1986 r., 3,74 ha, około 50 działek) - łącznie jest to ok. 600-700 działek.

5.4. Urządzenia turystyczne i rekreacyjne

Obszar Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich ze względu na wyjątkowe walory krajobrazowe, w tym krajobrazowe, jest bardzo istotnym rejonem wypoczynkowym województwa łódzkiego. Brak jest zauważalnej koncentracji infrastruktury rekreacyjno-turystycznej na terenie Parku, z wyjątkiem Lasu Łagiewnickiego i kompleksu „Arturówek”.

5.4.1. Szlaki turystyczne

Ważnym elementem infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej Parku jest sieć szlaków turystycznych i ścieżek rekreacyjnych, umożliwiających podejmowanie różnorodnych aktywności fizycznych i poznawczych. Na sieć tę składają się: szlaki piesze (w tym tematyczne) i rowerowe, szlak konny, szlaki tematyczne oraz trasy biegowe i Nordic Walking. Szlaki są wyznaczone i utrzymywane przez PTTK, samorządy gmin, Urząd Marszałkowski, PKWŁ, Lasy Państwowe oraz stowarzyszenia (LGD Stowarzyszenie Mroga) i organizacje turystyczne. Szlaki łączą najciekawsze walory turystyczne Parku (tab. 10).

Tab. 10 Wykaz szlaków turystycznych Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich

Lp.	Nazwa/kolor szlaku	Przebieg/charakterystyka
1	Zielony szlak pieszy po PKWŁ (zielony)	dł. 63 km, przebieg szlaku: Modrzew, Klęk, Dobra, Ługi, Bartolin, Stare Skoszewy, Las Janinowski, Lipka, Kol. Niesułków, Las Poćwiardowski, Kol. Wola Cyrusowa, Dąbrówka Mała, uroczysko Tadzín, Grzmiąca Stara, Polik, Moskwa, Plichtów, Byszewy, Grabina, Wódka, Imielnik
2	Niebieski szlak pieszy o Lesie Łagiewnickim (niebieski)	dł. 17 km., przebieg szlaku: Łódź ul. Rogowska, Boruty, Las Łagiewnicki - Bzura, Smolarnia, ul. Okólna, Skotniki, Brzozowa, Łagiewnicka
3	Żółty szlak pieszy po Lesie Łagiewnickim (żółty)	dł. 9 km, przebieg szlaku: Marysin (ul. Kasztelańska), Arturówek, rez. Las Łagiewnicki, Wanny, Klasztor
4	Czerwony szlak okolic Łodzi (czerwony)	Biegnie przez tereny okalające Łódź, w tym przez PKWŁ (Las Łagiewnicki)
5	Czerwony szlak pieszy Brzeziny – Dolina Mrogi (czerwony)	Dł. 24 km., przebiega fragmentem PKW w okolicach Tadzina i doliną Mrożycy
6	Szlak łącznikowy Moskwa-Skoszewy (czarny)	dł. 4 km, przebieg szlaku: Moskwa, Byszewy, Boginia, Skoszewy Stare
7	Szlak łącznikowy Brzeziny – Stryków (czarny)	dł. 3 km, przebieg szlaku: Brzeziny, Dolina Mrożycy, Tadzín
8	Szlak łącznikowy Stryków – Warszawice (czarny)	dł. 4 km, przebieg szlaku: Stryków, Cesarka, Warszawice
9	Czarny szlak rowerowy po PKWŁ (czarny)	dł. 74 km., przebieg szlaku: Las Łagiewnicki, Modrzew, Dobra, Michałówek, Dobieszków, Stare Skoszewy, Głogowiec, Janinów, Kol. Niesułków, Las Poćwiardowski, Kol. Wola Cyrusowa, Marianów Kołacki, Pieńki Henrykowskie, uroczysko Tadzín, Grzmiąca Stara, Buczek,

		Moskwa, Plichtów, Byszewy, Borchówka Niecki, Kopanka, Moskuliki, Rogi, Las Łagiewnicki
10	Zielony szlaki rowerowa po Lesie Łagiewnickim (zielony)	dł. 17,5 km, przebieg: Marysin, ul. Skrzydlata, ul. Jastrzębia, Arturówek, Modrzew, ul. Serwituty, Czerwone Dęby, ul. Okólna, Brzozowa, Wyścigi, ul. Łagiewnicka, Arturówek, Maksymilianów, ul. Kasztelańska, Marysin
11	Rowerowy szlak Ziemi Rawskiej (niebieski)	Fragment dłuższego szlaku rowerowego, przebiegającego przez PKWŁ na odcinku Grabina – Borchówka – Stare Skoszewy
12	Łódzki Szlak Konny (pomarańczowy)	Fragment szlaku wojewódzkiego
13	Szlak Pamięci (wojenny) (fioletowy)	Szlak wyznaczone w ramach programu "Muzeum w przestrzeni – wielokulturowe korzenie regionu łódzkiego" stworzonego przez LGD Stowarzyszenie Mroga
14	Szlak Wytchnienia (przyrodniczy) (zielony)	Szlak wyznaczone w ramach programu "Muzeum w przestrzeni – wielokulturowe korzenie regionu łódzkiego" stworzonego przez LGD Stowarzyszenie Mroga
15	Szlak Zadumy (kulturowy) (czerwony)	Szlak wyznaczone w ramach programu "Muzeum w przestrzeni – wielokulturowe korzenie regionu łódzkiego" stworzonego przez LGD Stowarzyszenie Mroga
16	Szlak Łaknienia (kulinarny) (żółty)	Szlak wyznaczone w ramach programu "Muzeum w przestrzeni – wielokulturowe korzenie regionu łódzkiego" stworzonego przez LGD Stowarzyszenie Mroga

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań terenowych, literatury i źródeł internetowych

Przez Park przebiega dwanaście szlaków pieszych. Szlakiem, który można uznać za reprezentatywny dla całego obszaru jest Zielony Szlak Pieszy po Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich. Bierze on swój początek na parkingu leśnym przy ul. Okólnej w Łodzi i prowadzi przez teren całego Parku, łącząc tym samym jego najważniejsze walory przyrodnicze i kulturowe (m.in.: Las Łagiewnicki, rezerwat przyrody „Parowy Janinowskie”, Byszewy, Stare Skoszewy). We wschodniej części Parku, z inicjatywy dyrekcji Parku wyznaczono trzy piesze szlaki łącznikowe: szlak Moskwa-Byszewy-Stare Skoszewy, szlak Brzeziny-Tadzin oraz szlak Stryków-Warszewice. Ponadto, na terenie Parku ma swój przebieg Szlak okolic Łodzi (czerwony), wyznaczonym przez PTTK. Szlak liczy sobie 175 km długości, przebiega fragmentem południowo-zachodniej granicy Parku oraz wkracza na teren Lasu Łagiewnickiego. Z kolei w zachodniej części Parku znajdują się dwa szlaki piesze wyznaczone przez PTTK na terenie Lasu Łagiewnickiego: niebieski (15 km) oraz żółty przez rezerwat przyrody "Las Łagiewnicki" (8 km). Wszystkie szlaki są oznakowane w terenie poprzez znaki na drzewach, kamieniach i budynkach oraz tabliczki przymocowane do słupów znaków drogowych (fot. 14, 15).

Fot. 14 Oznakowanie szlaków turystycznych pieszych na terenie Lasu Łagiewnickiego (fot. J. Mokras-Grabowska)

Fot. 15 Przykład oznakowania szlaków turystycznych w okolicy Grabiny (fot. J. Mokras-Grabowska)

Na terenie gminy Brzeziny mają swój przebieg szlaki wyznaczone w ramach programu "Muzeum w przestrzeni – wielokulturowe korzenie regionu łódzkiego" stworzonego przez LGD Stowarzyszenie

Mroga. W ramach projektu wyznaczono 4 szlaki: „Szlak pamięci” (wojenny), „Szlak wytchnienia” (przyrodniczy), „Szlak zadumy” (kulturowy) oraz „Szlak łaknienia” (kulinarny). Dwa z nich – „Szlak zadumy” i „Szlak wytchnienia” mają swój przebieg na terenie Parku (Las Janinowski). Szlaki są oznakowane w terenie, posiadają jednak odmienne od przyjętego przez PTTK oznakowanie oraz tablice informacyjne z obszernym opisem krajoznawczym (fot. 16).

Fot. 16 Tablica informacyjna Muzeum w Przestrzeni i symbol jego oznakowania w okolicach Janinowa (fot. J. Mokras-Grabowska)

Na terenie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich znajdują się 3 szlaki rowerowe, z czego jeden – czarny szlak rowerowy po PKWŁ – jest szlakiem najdłuższym (74km) i prowadzącym przez teren całego Parku, łączącym jego najważniejsze walory przyrodnicze i kulturowe (m.in.: Byszewy, Moskwa, Tadzin, Niesułków, rezerwat przyrody "Parowy Janinowski", rezerwat przyrody "Struga Dobieszkowska"). Kolejne dwa szlaki rowerowe to: Ścieżka po Lesie Łągiwnickim (zielony, wyznaczony przez Leśnictwo Miejskie Łódź) oraz Szlak Rowerowy Ziemi Rawskiej (niebieski, wyznaczony przez Urząd Marszałkowski w Łodzi). Przez teren Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich przebiega także Łódzki Szlak Konny - najdłuższa w Europie trasa przeznaczona do uprawiania jeździectwa (ponad 2500 km). Szlak składa się z dwóch pętli: wewnętrznej (wokół Łodzi) oraz zewnętrznej (wzdłuż granic województwa łódzkiego). Na trasie znajduje się wiele ośrodków jazdy konnej dysponujących również bazą noclegową i gastronomiczną.

Na terenie Lasu Łągiwnickiego funkcjonują także ścieżki biegowe. Pozostają one w gestii jednostki budżetowej miasta Łodzi jaką jest Zarząd Zieleni Miejskiej, wydział Leśnictwa Miejskiego. Są to dwie ścieżki: czerwona wokół rezerwatu przyrody "Las Łągiwnicki" oraz niebieska przebiegająca na północ od rezerwatu. Ciekawym przedsięwzięciem na terenie Parku jest Nordic Walking Park "Nowosolna" (fot. 17). Składają się na niego trasy wytyczone na obszarze działania Lokalnej Grupy Działania STER. W skład Parku wchodzi trzy trasy: zielona (wsie: Plichtów i Byszewy; 5,7 km), czerwona (wsie: Grabina, Bukowiec, Borchówka, Byszewy; 9,6 km) oraz czarna (wsie: Plichtów, Byszewy, Boginia, Stare

Skoszewy; 15,8 km). Początek tras znajduje się przy Centrum Kultury i Ekologii w Plichtowie. Trasy posiadają różny stopień trudności, zróżnicowaną nawierzchnię i są wyposażone w tablice z propozycją ćwiczeń oraz punktami do pomiaru tętna. W wielu miejscach trasy krzyżują się, co umożliwia zmianę kierunku marszu.

Fot. 17 Oznakowanie szlaków Nordic Walking na terenie PKWŁ (fot. J. Mokras-Grabowska)

5.4.2. Punkty i tablice informacji turystycznej (IT)

Istotnym elementem infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej PKWŁ są tablice informacyjne. We wschodniej i środkowej części Parku tablice zlokalizowane są przy najważniejszych walorach przyrodniczych i kulturowych (m.in. dwór w Byszewach, grodzisko i kościół w Starych Skoszewach, cmentarz wojenny w Poćwiardówce), a także stanowią wyposażenie ścieżek edukacyjnych. W przypadku Lasu Łągiwnickiego, oprócz bogato zilustrowanych tablic przy rezerwacie przyrody oraz na ścieżkach edukacyjnych, tablice z mapami pojawiają się także na obrzeżach kompleksu leśnego. Warto podkreślić, że w wielu miejscach tablice te są inicjatywą instytucji współpracujących z Parkiem. Przykładem są tablice na ścieżkach edukacyjnych w Lesie Łągiwnickim (Leśnictwo Miejskie w Łodzi) oraz w Tadzynie (Nadleśnictwo Brzeziny) czy też w Byszewach (sołectwo Byszewy, gmina Nowosolna).

Na obszarze Parku i na drogach wjazdowych do Parku zlokalizowane są tablice informujące o wjeździe lub przebywaniu w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich. Liczba tablic z informacją przyrodniczą i krajoznawczą nt. wartości przyrodniczych i antropogenicznych Parku jest jednak niewystarczająca. Informacje o Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich, skierowane do turystów i użytkowników za pośrednictwem tablic informacyjnych i edukacyjnych, wpływają zwiększenie skuteczności procesu edukacji, działalności prewencyjnej i ochronnej wobec degradacji zasobów Parku, w szczególności przyrodniczych, udostępnianych turystom, rekreantom i mieszkańcom. Przykładowe tablice przedstawiają poniższe fotografie (fot. 18-21).

Fot. 18 Tablica informacyjna PKWŁ na terenie Lasu Janinowskiego (fot. J. Mokras-Grabowska)

Fot. 19 Tablica edukacyjna w Lesie Łagiewnickim przy kapliczkach (fot. J. Mokras-Grabowska)

Fot. 20 Tablica informacyjna na terenie cmentarza w Poćwiardówce (fot. J. Mokras-Grabowska)

Fot. 21 Tablica informacyjna o wsi Stare Skoszewy (fot. J. Mokras-Grabowska)

5.4.3. Obiekty gastronomiczne i handlowe

Baza gastronomiczna PKWŁ jest nierównomiernie rozłożona i obejmuje niewiele obiektów samodzielnych. Z reguły towarzyszy ośrodkom i hotelom, które pełnią funkcje konferencyjne czy eventowe (w szczególności organizacja przyjęć i wesel). Spośród ciekawszych obiektów gastronomicznych, powstałych w ostatnich latach, warto wymienić Pub&Bar „Królewskie gofry” w Arturówku, Grillbar „Grabinka w Grabinie”, „Stację Skoszewy” w Starych Skoszewach, pizzerię „Luna Rosa” w Kalonce czy Farma Bi w Janinowie (fot. 22, 23). Przy obiektach zlokalizowane są sezonowe ogródki, umożliwiające konsumpcję na świeżym powietrzu. Część obiektów posiada w swojej ofercie organizację imprez – zarówno w sezonie letnim, jak i zimowym. Są ważnym zapleczem

gastronomicznym dla osób uprawiających aktywności rekreacyjne w sezonie wiosenno-letnim (kolarstwo, piesze wędrówki) (tab. 11).

Tab. 11 Wykaz ważniejszych obiektów bazy gastronomicznej Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich

Lp.	Nazwa obiektu	Lokalizacja
1	Restauracja hotelowa Kasor Resort&Spa „Róża Wiatrów”	Cesarka
2	Restauracja W Ośrodku Wypoczynkowo-Hotelowym „Prząśniczka”	Łódź - Łagiewniki
3	Restauracja w Centrum Szkoleniowo-Konferencyjnym Uniwersytetu Łódzkiego	Łódź - Rogi
4	Restauracja hotelowa Hotel Agat	Łódź
5	Restauracja hotelowa Hotel Dobieszków	Dobieszków
6	Restauracja hotelowa Hotel 500	Stryków
7	Restauracja hotelowa Hotel Boginia	Boginia
8	Pub&Bar „Królewskie Gofry”	Łódź - Arturówek
9	Grill Bar „Grabinka”	Grabina
10	Restauracja Grill „Stacja Skoszewy”	Stare Skoszewy
11	Pizzeria „Luna Rosa”	Kalonka
12	Oberża pod błękitnym Pstrągiem	Borchówka
13	Grill & Chill	Łódź - Arturówek
14	Grill Bar Łódź	Łódź
15	Am Am Kebab	Łódź
16	Przystań Tu	Łódź
17	Farma Bii	Janinów

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury i źródeł internetowych

Fot. 22 Restauracja „Stacja Skoszewy” w Starych Skoszewach (fot. J. Mokras-Grabowska)

Fot. 23 Pizzeria włoska "Luna Rosa" w Kaloncie (fot. J. Mokras-Grabowska)

Sklepy spożywcze zlokalizowane są w większości większych miejscowości, przy drogach, często z miejscem parkingowym dla samochodów i rowerów, z miejscem odpoczynku.

5.4.4. Ośrodki jeździeckie

Przebiegający przez teren PKWŁ Łódzki Szlak Konny przyczynił się do lokalizacji na jego terenie kilkunastu ośrodków jeździeckich (tab. 12).

Tab. 12 Wykaz ważniejszych ośrodków jeździeckich w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich

Lp	Nazwa obiektu	Lokalizacja
1	Stajnia „Skrawek Nieba”	Anielin
2	Łódzki Klub Jeździecki	Łódź - Łągielniki
3	Stajnia „Arabika”	Łódź
4	Stajnia „CAMPOVERDE”	Łódź
5	Ośrodek Jeździecki „Centaur”	Łódź
6	Klub Jeździecki „Bractwo konne Św. Marcina”	Klęk
7	Folwark „Klęk”	Klęk
8	Stajnia „Dobra Nowiny”	Dobra Nowiny
9	Stajnia „Nowe Skoszewy”	Nowe Skoszewy
10	Stajnia „Popierka”	Boginia
11	Ośrodek Jeździecki „Stajnia El Dorado”	Brzeziny

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury i źródeł internetowych

Ośrodki jeździeckie zlokalizowane są głównie w północnej i wschodniej części Parku. Wśród ośrodków należy wymienić m.in. Łódzki Klub Jeździecki przy ul. Łągielnickiej, Stajnię „Campoverde” w Grabinie, Stajnię „Dobra Nowiny” oraz Klub Jeździecki „Bractwo św. Marcina” w Klęku. Na szlaku znajduje się

szereg obiektów infrastruktury jeździeckiej (stadniny, obiekty sportowe, stajnie). Istotnym elementem projektu jest zapewnienie bezpieczeństwa użytkownikom szlaku. Trasa szlaku jest oznakowana zgodnie z wytycznymi PTTK, tablice informacyjne umożliwiają dotarcie nie tylko do ośrodków jazdy konnej, ale także do najważniejszych atrakcji turystycznych znajdujących się w pobliżu.

5.4.5. Wypożyczalnia

Na terenie Parku nie odnotowano wypożyczalni rowerów. Jedynie w Arturówku znajduje się wypożyczalnia sprzętu wodnego MOSiR Łódź.

5.4.6. Inne obiekty, urządzenia turystyczne i rekreacyjne

W grupie innych obiektów i urządzeń turystycznych i rekreacyjnych można wymienić parkingi leśne, których jest niewiele na terenie Parku, miejsca postoju dla rowerzystów (MOR jedynie we wsiach Byszewy i Stare Skoszewy). Niestety parkingi nie posiadają ogólnodostępnych toalet. Na uwagę zasługuje teren rekreacyjny w Arturówku, gdzie została zorganizowana przestrzeń rekreacyjną z wypożyczalnią sprzętu wodnego, park linowy oraz strefą gastronomiczno-rozrywkową i płatnym parkingiem. Jest to jedyna tak dobrze zorganizowana duża przestrzeń rekreacji i recepcji turystycznej na obszarze Parku. Zorganizowane miejsca rekreacji i wypoczynku, z terenowymi siłowniami, wiatami i placami zabaw są zlokalizowane na terenie kilku wsi (m.in. w Moskwie, Sierżni, Kalonce, Grabinie oraz w Nowych Skoszewach). Na terenie Lasu Łągiennickiego sporadycznie spotkamy ławki. Niestety brak podstawowej infrastruktury w punktach widokowych, przy gładzowiskach i gładzach narzutowych, czy przy innych obiektach przyrodniczych.

Warto wspomnieć o lokalnych organizatorach turystyki i wypoczynku (domach kultury, biurach turystycznych, stowarzyszeniach), proponujących ofertę zorganizowanych pieszych wycieczek i wycieczek objazdowych o charakterze poznawczym, rajdów rowerowych, pieszych jak również kompleksową obsługę imprez turystycznych (pilocką, przewodnicką, cateringową). Jedynym z największych rajdów rowerowych jest doroczny Tour de Kalonka w gminie Nowosolna (ryc. 4). Na terenie niektórych ośrodków wypoczynkowych i wsi organizowane są w sezonie letnim wydarzenia kulturalne i koncerty.

Ryc. 4 Plakat dorocznego rajdu rowerowego "Tour de Kalonka" (fot. J. Mokras-Grabowska)

5.5. Tereny i akweny rekreacyjne

5.5.1. Miejsca wypoczynku i rekreacji

Na szlakach Parku znajduje się kilka punktów wypoczynkowych z podstawową infrastrukturą w postaci stołów i ławek piknikowych, miejsc na ognisko, wiat czy punktów informacyjnych (tab. 13). Często towarzyszą im parkingi samochodowe i rowerowe. W niektórych punktach znajdują się urządzenia (tablice) służące edukacji przyrodniczo-leśnej (m.in. w Ośrodku Edukacji Ekologicznej w Lesie Łągiewnickim przy ul. Wycieczkowej 107, w Punkcie Edukacji Leśnej w Tadzinie). Punkty są zarządzane przez różne podmioty, m.in. Leśnictwo Miejskie Łódź, Nadleśnictwo Brzeziny, Urząd Marszałkowski w Łodzi, gminy i sołectwa. W zachodniej części Parku (Las Łągiewnicki) na szlakach turystycznych zlokalizowano drewniane ławki służące do odpoczynku. Niestety środkowa i wschodnia część Parku takiej infrastruktury nie posiada, co utrudnia znacznie wędrówkę. Z reguły punkty wypoczynkowe są w tym przypadku zlokalizowane w pobliżu rezerwatów przyrody ("Parowy Janinowskie") bądź leśniczówek (Poćwiardówka, Janinów) (fot. 24, 25).

Tab. 13 Wykaz ważniejszych punktów informacyjnych lub wypoczynkowych na terenie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich

Lp.	Lokalizacja
1	Leśnictwo Miejskie w Zarządzie Zieleni Miejskiej w Łodzi, ul. Łągiewnicka 305
2	Ośrodek Edukacji Ekologicznej w Lesie Łągiewnickim, ul. Wycieczkowa 107 (Leśnictwo Miejskie w Łodzi)
3	Punkt Edukacji Leśnej w Tadzinie (Nadleśnictwo Brzeziny)
4	Leśniczówka Poćwiardówka (Nadleśnictwo Brzeziny)
5	Leśniczówka Janinów (Nadleśnictwo Brzeziny)
6	Rezerwat „Parowy Janinowskie” (Nadleśnictwo Brzeziny)
7	Punkt wypoczynkowy na Wannach w Łągiewnikach (Leśnictwo Miejskie w Łodzi)

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury i źródeł internetowych

Fot. 24 Miejsce wypoczynkowe w Poćwiardówce (fot. J. Mokras-Grabowska)

Fot. 25 Infrastruktura wypoczynkowa przy ul. Wycieczkowej 86 w Lesie Łągiewnickim (CZSZK, PKWŁ)
(fot. J. Mokras-Grabowska)

Ciekawym przedsięwzięciem na terenie Parku (infrastruktura sołecka) są tzw. rekreacyjne place centrum wsi znajdujące się w Moskwie, Sierżni, Kalonce, Grabinie oraz w Nowych Skoszewach. Realizowane przez sołectwa, posiadają urządzenia w postaci placów zabaw, siłowni zewnętrznych, sanitariatów, ławek, stołów, boisk oraz altan służących spotkaniom lokalnej społeczności (imprezy sportowe, kulturalne, spotkania sąsiedzkie) (fot. 26-28).

Fot. 26 Wiejskie Centrum Rekreacyjne w Grabinie (fot. J. Mokras-Grabowska)

Fot. 27 Wiejskie Centrum Rekreacyjne w Moskwie (infrastruktura sołecka) (fot. J. Mokras-Grabowska)

Fot. 28 Wiejskie Centrum Rekreacyjne w Nowych Skoszewach (infrastruktura sołecka) (fot. J. Mokras-Grabowska)

5.5.2. Akweny, plaże i kąpieliska

Duże różnice w zagospodarowaniu rekreacyjnym omawianego obszaru można zauważyć w przypadku sztucznych zbiorników wodnych. Podczas gdy na stawach na rzece Bzurze w Lesie Łągiwnickim (Arturówek) infrastruktura jest rozwinięta (fot. 29), to na stawie w Dobieszkowie i przy innych zbiornikach wodnych nie występują żadne urządzenia rekreacyjne. Wyjątek stanowi nowopowstały obiekt w Borchówce. W Arturówku baza rekreacyjna jest skoncentrowana w pobliżu dwóch obiektów: Domu Wycieczkowego "Arturówek" (MOSiR) oraz Ośrodka Wypoczynkowo-Hotelowego "Prząśniczka". Pierwszy z wymienionych obiektów posiada m.in. wypożyczalnię sprzętu wodnego (kajaki, rowery wodne), wodny plac zabaw dla dzieci oraz siłownię zewnętrzną. Wokół stawów znajdują się ponadto ścieżki rowerowe, ścieżki spacerowe i miejsca do grillowania. W sezonie letnim największą atrakcją jest kąpielisko. W wyniku ekohydrologicznej rekultywacji zbiorników wodnych, zredukowano zanieczyszczenia wód i poprawiono ich jakość poprzez ograniczenie występowania sinic. Po zakończonych pracach stacja sanitarno-epidemiologiczna w Łodzi dopuściła zbiornik w Arturówku do

użytkowania rekreacyjnego (fot. 30). Całości infrastruktury dopełniają mobilne oraz stacjonarne punkty gastronomiczne.

Fot. 29 Kąpielisko w Arturówku (fot. J. Mokras-Grabowska)

Fot. 30 Konstrukcja stref buforowych na kąpielisku w Arturówku (fot. J. Mokras-Grabowska)

5.6. Baza edukacyjna

5.6.1. Obiekty, tablice, materiały i wydarzenia edukacyjne

Na terenie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich zlokalizowanych jest szereg obiektów prowadzących zajęcia terenowe oraz stacjonarne z zakresu edukacji przyrodniczej i regionalnej (tab. 14).

Tab. 14 Wykaz najważniejszych obiektów prowadzących zajęcia z zakresu edukacji przyrodniczej na terenie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich

Lp.	Nazwa obiektu	Lokalizacja
1	Pracownia Edukacji Ekologicznej przez Sztukę	Bukowiec
2	Grzyby i korzenie	Dąbrówka
3	Świetlica Pod Kasztanami	Kalonka
4	Pasieka w Lipce	Lipka

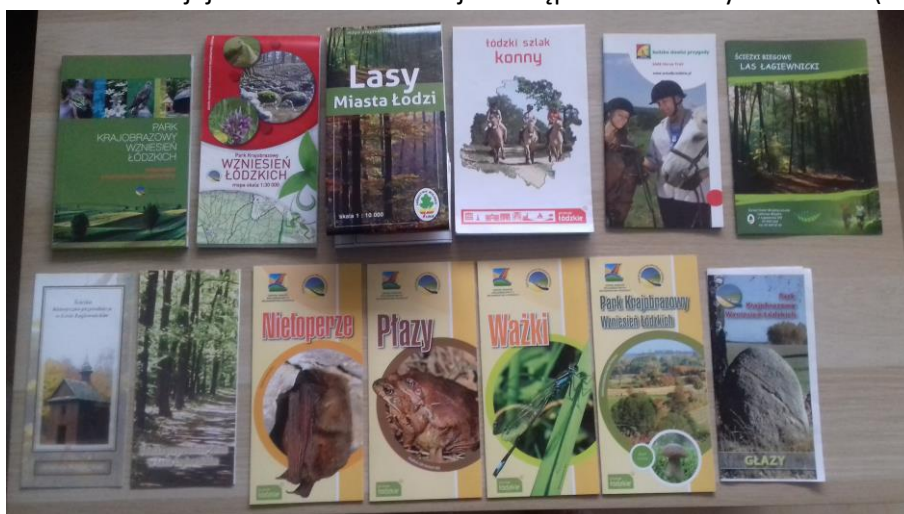
5	Leśna Baza Borchówka	Łódź
6	Siedziba Oddziału PKWŁ	Łódź ul., Wycieczkowa 86
7	Leśnictwo Miejskie w Łodzi	Łódź, ul. Łagiewnicka 305
8	Zarząd Zieleni Miejskiej w Łodzi, w tym projekt „Zielona Łódź”	Łódź
9	Ośrodek Rehabilitacji Dzikich Zwierząt Zarządu Zieleni Miejskiej w Łodzi	Łódź, ul. Wycieczkowa 103
10	Ośrodek Edukacji Ekologicznej w Lesie Łagiewnickim	Łódź, ul. Wycieczkowa 107
11	Gminno Parkowe Centrum Kultury i Ekologii	Plichtów
12	Nadleśnictwo Brzeziny, Punkt Edukacji Leśnej	Tadzin, Kaletnik

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury i źródeł internetowych

Siedziba Dyrekcji Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego (ZPKWŁ) mieści się przy ul. Solnej 14 w Łodzi, siedziba Oddziału PKWŁ znajduje się przy ul. Wycieczkowej 86. W ramach działalności edukacyjnej Oddział posiada ofertę edukacyjną skierowaną do szkół i instytucji edukacyjnych. Program obejmuje różnorodne formy aktywności dostosowane do wieku i poziomu wiedzy uczestników, w większości bezpłatne. Są to m.in.:

- zajęcia autokarowe (terenowe ok 3-6h) dla grup (10-30 os.). Przykładowa trasa: punkty widokowe, rezerваты przyrody, zabytki (np. dwór w Byszewach, kościół w Niesułkowie, cmentarz z I wojny światowej),
- zajęcia piesze (1-2 h) dla grup (10-30 os.) dla grup (10-30 os.). Przykładowe trasy: np. Las Łagiewnicki, rezerwat Parowy Janinowskie,
- prelekcje z prezentacją multimedialną (stacjonarnie) w szkołach lub w siedzibie Oddziału PKWŁ (1-2h) dla grup (10-30 os.). Tematyka prelekcji dotyczyć może m.in. przyrody i krajobrazu PKWŁ, ochrony przyrody, fauny i flory, zabytków kultury materialnej, czy planowania przestrzennego,

Dyrekcja ZPKWŁ realizuje ponadto projekt „Zazieleniamy łódzkie”, którego celem jest zwiększenie powierzchni terenów zieleni poprzez nasadzenia drzew i krzewów w przestrzeni publicznej. Sadzonki roślin pochodzą ze szkółki ZPKWŁ w Moszczenicy i są nieodpłatnie przekazywane instytucjom, organizacjom oraz jednostkom samorządowym dysponującym odpowiednim terenem. Warto podkreślić, że PKWŁ na swojej stronie internetowej udostępnia własne wydawnictwa (fot. 31).

Fot. 31 Materiały służące edukacji przyrodniczo-leśnej na terenie PKWŁ (fot. J. Mokras-Grabowska)

Przykładem działań edukacyjnych PKWŁ są inicjatywy na rzecz ochrony tradycyjnych sadów na terenie województwa łódzkiego. W 2018 r. ZPKWŁ przystąpił do projektu „BioGov – Celebrating Biodiversity Governance”, realizowanego przez Departament Sportu i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa łódzkiego w ramach programu Interreg Europe. Celem projektu jest ochrona bioróżnorodności związanej z tradycyjnymi sadami oraz rozwój produktu turystycznego wykorzystującego ich potencjał.

Ośrodek Edukacji Ekologicznej (działający jako filia Centrum Zajęć Pozaszkolnych nr 1 w Łodzi przy ul. Wycieczkowa 107 w Łodzi) prowadzi działania edukacyjne skierowane do przedszkoli, klas szkolnych, kół zainteresowań oraz grup zorganizowanych (ryc. 5). Organizowane są również konferencje, seminaria dla nauczycieli, biegi na orientację oraz konkursy dla dzieci i młodzieży. Celem działalności jest popularyzacja wiedzy przyrodniczej, kształtowanie postaw proekologicznych oraz budowanie odpowiedzialności za środowisko naturalne. Ponadto na stronie internetowej ośrodka udostępnione są publikacje popularyzacyjne na temat: fauny i flory, ochrony przyrody, czy ścieżek rowerowych w Lesie Łagiewnickim.

Ryc. 5 Ulotka warsztatów przyrodniczych w lesie organizowanych dla przedszkolaków przez OEE
(Źródło: eko.edu.lodz.pl)

Ośrodek Rehabilitacji Dzikich Zwierząt Zarządu Zieleni Miejskiej w Łodzi (u. Wycieczkowa 103) prowadzi bezpłatne zajęcia edukacyjne dla dzieci, młodzieży oraz grup zorganizowanych. Warsztaty realizowane są na ścieżkach dydaktycznych wyposażonych w infrastrukturę edukacyjną i dostosowane do wieku uczestników oraz pory roku. Program obejmuje zagadnienia związane z florą i fauną lasu, siedliskami przyrodniczymi oraz wpływem urbanizacji na ekosystem Lasu Łagiewnickiego. Dodatkowo, w Leśnej Izbie Edukacyjnej „Ostoja” prowadzone są stacjonarne lekcje i prelekcje. Warsztaty odbywają się przez cały rok, również w okresie ferii i wakacji.

Zarząd Zieleni Miejskiej w Łodzi, w tym projekt „Zielona Łódź” organizują liczne wydarzenia w parkach i lasach miejskich. Jednym z takich przykładów jest wydarzenie, które odbyło się w Lesie Łągiewnickim: „Niedzielny spacer Zielonej Łodzi”, gdzie spacer prowadzony był we współpracy ZPKWŁ, po Lesie Łągiewnickim doliną Bzury (fot. 32).

Na terenie Parku zalkalizowane są tablice informacyjne i edukacyjne o tematyce przyrodniczej, historycznej i kulturowej. Stanowią one ważną składową funkcji edukacyjnej Parku. Niestety część z nich wymaga odnowienia lub zastąpienia nowymi (fot. 33). Odnajdziemy również miejsca z zaaranżowaną przestrzenią edukacyjną (fot. 34)

Fot. 32 Spacer po Lesie Łągiewnickim z Zieloną Łodzią (Źródło: Zielona Łódź)

Fot. 33 Tablica informacyjna z mapą ścieżki edukacyjnej w Tadzynie (fot. A. Mroczek-Żulicka)

Fot. 34 Infrastruktura edukacyjna na terenie PKWŁ (fot. J. Mokras-Grabowska)

Lasy Państwowe prowadzą szeroki wachlarz działań w zakresie edukacji przyrodniczej, szczególnie w zakresie upowszechniania wiedzy o środowisku leśnym i gospodarce leśnej w formie m.in. prelekcji, warsztatów i konkursów. Na terenie PKWŁ działają w tym zakresie m.in.:

- Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Łodzi, przykładowe działania: warsztaty Leśne eksperymentarium, konkursy w ramach kampanii #WoodsKreuje
- Nadleśnictwo Brzeziny, Grotniki organizują warsztaty w szkołach, spotkania z leśnikiem-przewodnikiem oraz spacer po ścieżkach dydaktycznych

Gminno Parkowe Centrum Kultury i Ekologii w Plichtowie (CKiE) – to samorządowa instytucja kultury (powołana przez Radę Gminy Nowosolna), stanowi centrum życia kulturalno- edukacyjnego, a jego głównym celem jest prowadzenie działalności rozwijającej i zaspokajającej potrzeby w zakresie kultury, ekologii a oraz spędzania czasu wolnego. Co więcej, działania instytucji skupiają się na przywróceniu aktualności lokalnych tradycji, pielęgnacji kultury, dziedzictwa narodowego oraz środowiska

naturalnego. Współpracuje na mocy porozumienia z Oddziałem PKWŁ, realizując projekty ekologiczne we współpracy z Terenowym Oddziałem PKWŁ (ryc. 6).

Ryc. 6 Plakat informujący o organizacji warsztatów artystyczno-ekologicznych dla dzieci (źródło: CKiE w Plichtowie)

Pod opieką CKiE w Plichtowie funkcjonuje ponadto Świetlica Pod Kasztanami w Kalonce, która organizuje wydarzenia wolnoczasowe dla mieszkańców: zajęcia przyrodnicze, spotkania muzyczne, warsztaty oraz gry i zabawy (fot. 35, ryc. 7).

Fot. 35 Świetlica "Pod kasztanami" w Kalonce (fot. J. Mokras-Grabowska)

Ryc. 7 Plakat informujący o zajęciach w Świetlicy Pod Kasztanami w Kaloncy.

Inne podmioty prowadzące działalność edukacyjną to:

- Pasieka w Lipce, gdzie prowadzone są warsztaty o życiu pszczoł, z wyrobu świec z wosku pszczelego, z wyrobu mydełek glicerynowych;
- Stowarzyszenie „ONJATY” Pracownia Edukacji Ekologicznej przez Sztukę w Bukowcu, której celem jest wspomaganie wszechstronnego rozwoju dzieci i młodzieży przez sztukę i kontakt z naturą. Pracownia prowadzi liczne warsztaty m.in. rękodzielnicze, o tematyce zielarskiej czy zdrowotnej;
- Oddział Łódzki PTTK im. Jana Czaraszkiewicza i Łódzki Klub Turystów Kolarzy PTTK im. Henryka Gintera w Łodzi organizują we współpracy z Zespołem Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego Oddziału Terenowego PKWŁ rajdy piesze i rowerowe na terenie PKWŁ;
- Uniwersytet Łódzki, w tym Wydział Biologii i Ochrony Środowiska, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny oraz Wydział Nauk Geograficznych, które współpracują z Zespołem Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego przy organizacji m.in. Dnia Krajobrazu;
- Leśna Baza Borchówka (fot. 36) czy „Grzyby i korzenie” w Dąbrówce. Obiekty te proponują zajęcia terenowe o każdej porze roku, głównie z zakresu edukacji ekologicznej, przyrodniczej, w tym leśnej.

Fot. 36 Leśna Baza "Borchówka" (fot. J. Mokras-Grabowska)

5.6.2. Ścieżki przyrodnicze i edukacyjne

Ważnym elementem infrastruktury edukacyjnej Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich są ścieżki edukacyjne i dydaktyczne. Zaliczyć można do nich:

- Ścieżkę rowerową po Lesie Łagiewnickim – strome podjazdy i zjazdy dla aktywnego wypoczynku. Północna część szlaku oraz tzw. Mleczna Droga – niegdysiejszy pieszy szlak dostaw mleka do Łodzi ze wsi położonych na ptn.-wsch. od Lasu Łagiewnickiego;
- Ścieżkę przyrodniczo-leśną w Lesie Łagiewnickim – pozwala na poznanie zróżnicowanej flory i fauny leśnej. Ścieżka składa się z trzech wariantów o różnej długości (1,8 – 3,9 km), przy której wyznaczono 13 przystanków;
- Ścieżkę historyczno-przyrodniczą w Lesie Łagiewnickim – (dł. 2,5 km) pozwala na poznanie atrakcyjnych obiektów historycznych i przyrodniczych (np. Pałac Heinza, aleję lipową, fragment parowu, kapliczki św. Antoniego i św. św. Rocha i Sebastiana);
- Ścieżkę przyrodniczo-leśną w uroczysku Tadzín-Szymaniszki – (ok. 6 km dł.) pozwala na poznanie wielu gatunków roślin i zwierząt na urozmaiconym obszarze pod względem rzeźby terenu oraz zróżnicowania siedlisk. Wyznaczono 14 przystanków w dwóch wariantach długości ścieżek.
- Ścieżka edukacyjną w uroczysku Poćwiardówka.

Na wszystkich ścieżkach ustawiono tablice edukacyjne z mapami oraz merytorycznym opisem walorów (fot. 37).

Fot. 37 Ścieżka historyczno-edukacyjna w lesie Łagiewnickim - tablica informacyjna (fot. J. Mokras-Grabowska)

5.7. Dostępność komunikacyjna

Komunikacja jest istotnym elementem systemu obsługi turystycznej. Dostępność komunikacyjna sprzyja rozwojowi turystyki i rekreacji, może jednak być również zagrożeniem dla środowiska przyrodniczego, w tym w szczególności dla fauny, głównie za sprawą wzrostu natężenia ruchu samochodowego, związanej z tym emisji zanieczyszczeń, generowanego hałasu oraz zagrożenia kolizjami samochodów ze zwierzętami i ptakami czy rozjeżdżaniem płazów i gadów. Rozwój sieci drogowej wpływa również na postępującą fragmentaryzację pól, łąk, lasów, tym samym również krajobrazu.

W przypadku układu komunikacyjnego elementami, które mogą znacząco oddziaływać na środowisko PKWŁ są drogi o dużym natężeniu ruchu samochodowego. Najbardziej obciążoną jest autostrada A1, przebiegająca na linii północ-południe - od okolic wsi Janinów po Plichtów. Autostrada A2, przebiegająca na linii wschód-zachód, biegnie poza granicami Parku, zbliżając się do jego północnej krawędzi w rejonie wsi Cesarka, Niesułków-Kolonia oraz Lubowidza. Skrzyżowanie autostrad A1 i A2, zlokalizowane na północ o Parku, w okolicy Strykowa (węzeł Stryków), choć położone poza granicami otuliny ma istotny wpływ na dostępność komunikacyjną Parku. Jest to jeden z najważniejszych węzłów komunikacji drogowej w Polsce. Drugi, najbliższy zjazd z autostrady A1 zlokalizowany jest na południe od Parku, w okolicy wsi Natolin. Autostrada A1 przecina Park w jego centralnej części na linii północ-południe, co wpływa na równoleżnikowe ograniczenie możliwości swobodnego poruszania się zarówno w aspekcie społecznym (rekreacyjnym), gospodarczym, jak i rolniczym. Jest to również znacząca bariera migracji zwierząt. Na tej linii znajduje się jedynie sześć miejsc przejazdu pod lub nad autostradą na terenie Parku. Drogami przebiegającymi przez Park lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie są:

- droga krajowa nr 71 - przebiega fragmentem wzdłuż granicy pn-zach. Parku, w rejonie Skotnik, łączy Stryków ze Zgierzem, jest to łącznik Zgierza z Autostradą A1 z intensywnym ruchem samochodów,
- droga krajowa nr 14 - przebiega południkowo przez zachodnią część terytorium Parku, łączy Stryków i z Łodzią, jest to główny łącznik Łodzi z autostradą A1, tym samym ruch samochodowy jest intensywny,
- droga krajowa nr 72 – przebiega równoleżnikowo, fragmentem wzdłuż południowej granicy Parku w okolicy wsi Paprotnia,
- droga wojewódzka nr 708 – przebiega południkowo przez wschodnią część Parku, na linii Niesułków-Kolonia – Tadzin.

Pozostałe drogi powiatowe i gminne na terenie Parku są intensywnie wykorzystywane przez mieszkańców strefy podmiejskiej. Są istotnym elementem ograniczającym migrację gatunków i generującym hałas. Ponadto na obszarze Parku znajdują się drogi leśne (administrowane przez LP) i drogi polne o nietrwałej nawierzchni, często rozjeżdżone i zniszczone przez ciężki sprzęt rolniczy lub leśny. Samorządy gminne, powiatowe i wojewódzkie sukcesywnie realizują bieżące naprawy dróg, szczególnie na trasach dojazdowych do osiedli mieszkaniowych, domków letniskowych, wsi i przysiółków. O dostępności komunikacyjnej decyduje również sieć dróg i ścieżek rowerowych, które zostały opisane wyżej.

Najbliższe stacje kolejowe znajdują się w Zgierzu i Łodzi. Obecnie na teren Parku można dostać się bezpośrednio połączeniem kolejowym jedynie w jego pd.-zach. części. Granica Parku przebiega wzdłuż linii kolejowej Łódź-Zgierz, a przystanki pasażerskie znajdują się w Łodzi-Radogoszcz i Łodzi-Arturówek. Obecnie przez obszar Parku nie przebiega żadna linia kolejowa. W planach jest realizacja połączenia kolejowego Łodzi z Warszawą i Centralnym Portem Lotniczym. Nowa linia kolejowa ma przebiegać przez teren Parku na jego wschodnim krańcu, na północ od Brzezin, w rejonie Henrykowa.

Na terenie Parku i w jego otulinie funkcjonuje komunikacja zbiorcza miejska i podmiejska Łodzi (MPK Łódź) i Zgierza (MUK Zgierz) oraz prywatna komunikacja busowa. Połączenia komunikacji zbiorczej są czynnikiem ułatwiającym dostępność Parku m.in. dla mieszkańców Łodzi i Zgierza, choć intensywność połączeń na wielu liniach jest niewielka (kilka razy w ciągu dnia).

5.8. Ocena zmian wykorzystania Parku w zakresie turystyki, rekreacji i edukacji, ze szczególnym uwzględnieniem ostatniego 20-lecia

Turystyka i wypoczynek na obszarze PKWŁ pojawiła się na przełomie XIX i XX, wraz z rozwojem przemysłowym Łodzi, Zgierza i Brzezin. W tym czasie budowane były pierwsze prywatne obiekty wypoczynkowe w łagiewnikach (letnia rezydencja rodziny Henzlów), organizowano osiedla o charakterze letniskowym wraz z obiektami wypoczynkowymi w Grotnikach i Sokolnikach. W okresie międzywojennym, kiedy turystyka i wypoczynek zaczęły obejmować coraz szersze kręgi społeczeństwa, obszar Wzniesień Łódzkich wraz z pobliskimi wsiami stał się znany mieszkańcom Łodzi i Zgierza, jako dogodne miejsce wędrowek i wypoczynku. Wówczas to pojawiła się, elitarna jeszcze, inicjalna zabudowa letniskowa na obszarze i wokół Lasu Łagiewnickiego. W okresie powojennym, wraz z rozwojem przemysłowej Łodzi i Zgierza, rozwija się przede wszystkim osadnictwo letniskowe, zakładane są zakładowe (pracownicze) ogrody działkowe, postępuje budownictwo „drugich domów”. Pierwsze działki letniskowe (w latach sześćdziesiątych XX wieku) powstały na obszarach nieużytkowanych rolniczo, nad rzeką Moszczenicą, we wsi Warszewice oraz Stare Skoszewy. Zabudowa letniskowa rozwijała się na całym obszarze Parku, najczęściej na terenach wsi i przysiółków, na niewielkich powierzchniowo działkach. Budownictwo letniskowe koncentrowało się m.in. we wsiach

Stare Skoszewy, Warszawice, Ługi, Byszewy, Boginia, Cesarka, Kopanka, Kalonka, Dobieszków, Nowe Skoszewy, Grzmiąca, Niesułków-Kolonia, Cyrusowa Wola, Kłęk, Janinów. Również obecnie jest to kilkadziesiąt kompleksów na obszarze całego Parku. Zespoły działek pracowniczych (tzw. pracownicze ogrody działkowe) powstały przede wszystkim pod koniec lat siedemdziesiątych i w latach osiemdziesiątych XX w. Zaliczyć należy do nich współczesne ROD-y m.in. w Łagiewnikach, Boginii, Kalonce, Kopance, Nowych Skoszewach. W latach powojennych powstały ośrodki wypoczynkowe w Dobieszkowie (krajowe centrum wypoczynkowo-szkoleniowe OHP), Cesarce (ośrodek wypoczynkowy Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej), rozbudowie podlegał Arturówek z Miejskim Ośrodkiem Sportu i Rekreacji (pawilony hotelowe i domki kempingowe), ośrodkiem „Prząśniczka”, z hotelem Daria i restauracją Leśny Dwór oraz kąpieliskami, kortami i placami zabaw. Na skraju Lasu Łagiewnickiego, na Rogach powstał Ośrodek Szkoleniowo-Konferencyjny Uniwersytetu Łódzkiego.

Okres transformacji gospodarczej przyniósł nowe zjawisko w zakresie turystyki i rekreacji. Powszechnym stała się dzierżawa istniejących wcześniej ośrodków wypoczynkowych lub ich prywatyzacja, jak i wprowadzenie do gospodarstw rolnych usług agroturystycznych. Zjawisko turystyki i wypoczynku w PKWŁ pod względem ilościowym (zagospodarowanie, walory, atrakcje) i przestrzennym jest nierównomierne. Zagospodarowanie turystyczne i rekreacyjne (baza noclegowa i gastronomiczna) skupia się przede wszystkim w zachodniej części Parku, na obszarze Lasu Łagiewnickiego (Arturówek), w dolinie Młynówki (ośrodek w Kolonii-Dobieszków) i Moszczenicy (ośrodek Cesarka).

Współcześnie obserwowany jest dalszy rozwój zabudowy drugich domów, działek letniskowych, budownictwa deweloperskiego. Brak jest natomiast kempingów i pól namiotowych. Baza gastronomiczna jest wyjątkowo skromna (poza restauracjami hotelowymi i obiektami konferencyjno-weselnymi, kilka obiektów ogólnodostępnych na terenie Parku w Arturówku, Skoszewach, Kalonce, Grabinie i wzdłuż drogi nr 14), skupia się poza Parkiem w Łodzi, Zgierzu, Nowosolnej, Brzezinach, Strykowie. Na obszarze całego Parku wyróżnić można stosunkowo rozwiniętą sieć szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych i konnych) i ścieżek dydaktycznych. Nieliczne punkty wypoczynku plenerowego (wiaty z parkingiem) znajdują się przy kompleksach leśnych w Tadzinie, Janinowie, Anielinie (przy rezerwacie), Poćwiardówce, Paprotni, na terenie Łodzi w Arturówku i Łagiewnikach.

W Planie ochrony Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich z 2003 roku w zakresie operatu kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej wskazywano cele i zasady ogólnego rozwoju zagospodarowania turystycznego w kolejnych 20 latach:

- Preferencja dla form turystyki jednodniowej lub weekendowej, w ciągu całego roku, w ograniczonym zakresie turystyka pobytowa;
- Wskazane do rozwijania formy turystyki: wędrówki piesze, rowerowe, konne, narciarskie;
- Rozwijanie agroturystyki i turystyki przyrodniczej jako jednego z narzędzi edukacji ekologicznej; rozwój przyjaznych dla środowiska zachowań turystów oraz uświadomienie wartości i znaczenia przyrody dla wypoczynku i rekreacji;
- Rozwój gospodarstw agroturystycznych, przede wszystkim we wschodniej części obszaru w oparciu o naturalne warunki, szczególnie we wsiach z tradycyjną zabudową, o atrakcyjnym położeniu;
- Utrzymywanie istniejących szlaków turystycznych (pieszych i rowerowych) oraz rozwinięcie szlaków w kierunku wschodnim – doliny Mrogi, tworzenie miejsc odpoczynku z wiatami, ławkami, stworzenie systemu informacji turystycznej (tablice, drogowskazy);

- Uzupełnienie ścieżek dydaktycznych;
- Rozwijanie w okresie zimy narciarstwa śladowego z wykorzystaniem istniejących szlaków turystycznych, oraz tworzenie specjalnych lokalnych szlaków narciarskich z wykorzystaniem szczególnych walorów konfiguracji terenu;
- Utrzymywanie wędkarstwa na istniejących zbiornikach wykorzystywanych przez koła PZW;
- Rozwój hippiki, szczególnie w otwartych terenach we wschodniej części obszaru Parku;
- Rozwój obiektów bazy turystycznej (miejsca noclegowe, pola namiotowe) i gastronomicznej, z preferencją do jej lokalizacji w otulinie Parku, szczególnie we wschodniej części obszaru chronionego (gminy Brzeziny i Stryków);
- Rozbudowa systemu zorganizowanych parkingów;
- Zagospodarowanie punktów widokowych;
- Okresowy monitoring ruchu turystycznego na terenie Parku i w jego otoczeniu w celu określenia rzeczywistego stopnia wykorzystania PKWŁ dla celów turystycznych i oceny stopnia zagrożeń dla walorów przyrodniczych i krajobrazowych Parku generowanych przez turystykę.

Ponadto przyjęto szczegółowe ustalenia w zakresie zagospodarowania Parku:

- Przyjmuje się podział obszaru Parku na trzy strefy różniące się funkcjonalnie i pod względem sposobu zagospodarowania:
 - strefa łódzka Parku i otuliny, której najważniejszy element stanowi kompleks Lasu Łągiewnickiego (strefa zachodnia),
 - strefa środkowa Parku i otuliny, zawarta pomiędzy drogą Łódź - Stryków, a projektowaną autostradą A-1,
 - strefa wschodnia Parku i otuliny (na wschód od przyszłej autostrady A-1);
- Postuluje się doposażenie i unowocześnienie ośrodków rekreacyjnych w strefie zachodniej i środkowej oraz kształtowanie nowych rejonów wypoczynkowych w strefie wschodniej;
- Postuluje się organizację i wykorzystanie dla celów rekreacyjnych i krajoznawczych następujących obiektów:
 - Panorama z więżą widokową zlokalizowaną przy trasie przyszłej autostrady A-1,
 - Górką Rogowską, punkt widokowy, możliwość uprawiania sportów rowerowych,
 - Dwór w Byszewach utworzenie obiektu muzealnego, poświęconego pamięci Jarosława Iwaszkiewicza,
 - Skoszewy Stare utworzenie zielonej szkoły dla dzieci i młodzieży oraz okresowego schroniska młodzieżowego;
- Postuluje się utworzenie we wschodniej części Parku skansenu starej zabudowy wiejskiej, młynarstwa przywodnego oraz wyposażenia chat w eksponaty etnograficzne;
- Rozwój bazy turystycznej winien obejmować organizację nowych miejsc noclegowych, pól namiotowych, gastronomii, systemu parkingów oraz właściwej infrastruktury technicznej. Preferowanym obszarem do rozwoju określonych wyżej funkcji jest otulina wschodniej części Parku;
- Zakłada się rozwój gospodarstw agroturystycznych w oparciu o warunki naturalne i predyspozycje wsi. Obszarem szczególnie wskazanym do rozwoju funkcji agroturystycznych jest wschodnia część PKWŁ, wsie: Poćwiardówka, Dąbrówka Mała, Tadzín, Pieńki, Syberia, Stara Grzmiąca, Kolonia Wola Cyrusowa;
- Postuluje się utrzymanie we właściwym stanie istniejących szlaków turystycznych i ścieżek dydaktycznych, organizację miejsc odpoczynku z wiatami, ławkami oraz rozbudowę systemu informacji turystycznej;

- W celu ochrony przed degradacją walorów przyrodniczych Parku przez nadmierną penetrację przyjmuje się, że maksymalna liczba użytkowników nie może przekraczać określonej chłonności perspektywicznej obszaru tj. 40-45 tys. osób;
- Uwzględniając przewidywany wzrost ruchu samochodowego, należy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego dokonać rezerwy terenów dla organizacji parkingów.

Czy zrealizowano postawione wówczas cele? Czy zmieniło się coś w wykorzystaniu walorów PKWŁ na rzecz turystyki, rekreacji i edukacji? Na podstawie przeprowadzonych badań i analiz należy stwierdzić, że w większości wymienionych wyżej zadań nie nastąpił zdecydowany rozwój, a część określonych celów nie została zrealizowana. Część zdiagnozowanych w 2003 roku problemów nie zostało rozwiązanych, a zagrożenia nie zostały wyeliminowane.

Obecnie obszar Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich pod względem zagospodarowania turystycznego należy do jednego z najsłabiej zagospodarowanych na tle województwa łódzkiego. Jest to o tyle problematyczne, ponieważ PKWŁ znajduje się w strefie aglomeracji łódzkiej i stanowi podstawowy obszar rekreacji mieszkańców Łodzi, w szczególności zamieszkującej północną i środkową części miasta. Do najbardziej zauważalnych realizacji zaliczyć należy:

- Modernizację przestrzeni rekreacyjnej w Arturówku;
- Szczególny wzrost popularności rekreacji i turystyki rowerowej – wzrost liczby wyznaczonych szlaków i ścieżek oraz inwestycje w budowę dróg rowerowych (np. Stare Skoszewy, Byszewy), nieznaczne polepszenie infrastruktury rowerowej (MOR w Byszewach),
- Wzrost popularności rekreacji i turystyki pieszej, w tym Nordic Walking – organizacja nowych szlaków i ścieżek oraz pozostałej infrastruktury – tablic informacyjnych, miejsc wypoczynku;
- Realizacja Łódzkiego Szlaku Konnego i wzrost popularności hippiki;
- Rozwój osadnictwa letniskowego;
- Rozwój działalności edukacyjnej i naukowej Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego, Lasów Państwowych, Leśnictwa Miejskiego, Miejskiego Ośrodka Edukacji Ekologicznej, w tym stawianie tablic i urządzeń edukacyjnych, współorganizacja wydarzeń edukacyjnych i naukowych, organizacja edukacji dzieci i młodzieży;
- Wyznaczenie nowych ścieżek edukacyjnych przez ZPKWŁ, LP, Leśnictwo Miejskie (?);
- Utrzymanie zarybienia części zbiorników wodnych;

Wśród niezrealizowanych zadań i nieosiągniętych celów wymienić należy przede wszystkim:

- Ograniczony i nierównomierny rozwój infrastruktury turystycznej, odpowiadającej współczesnym wyzwaniom i zwiększającej się popularności turystyki pieszej, rowerowej, konnej, w szczególności w strefie środkowej i wschodniej Parku;
- Ograniczona modernizacja i rozwój sieci szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych i konnych) i ścieżek edukacyjnych (przyrodniczych, historycznych, kulturowych);
- Ograniczona liczba zorganizowanych miejsc wypoczynku (wiat, ławek), rekreacji fizycznej, parkingów leśnych, miejsc obsługi rowerzystów (MOR), przestrzeni edukacyjnych;
- Brak zorganizowanych punktów informacji i obsługi turystycznej (IT);
- Ograniczona liczba tablic informacyjnych (również bardzo zły stan istniejących), zwiększających świadomość krajoznawczą i ekologiczną uczestników ruchu turystycznego i rekreacyjnego oraz i mieszkańców, ograniczona modernizacja systemu informacji turystycznej i edukacyjnej, niewielka liczba tablic informujących o granicach PKWŁ;
- Brak zorganizowanych punktów widokowych;
- Ograniczona liczba i brak zagospodarowania plaż i kąpielisk strzeżonych;

- Ograniczony rozwój bazy noclegowej i gastronomicznej;
- Nieznaczny rozwój agroturystyki;
- Niewystarczająca działalność edukacyjna w zakresie świadomości ekologicznej mieszkańców, turystów, właścicieli obiektów letniskowych;
- Niewykorzystanie potencjału edukacyjnego i turystycznego dworu w Byszewach, nieutworzenie zielonej szkoły i schroniska młodzieżowego w Starych Skoszewach;
- Nieutworzenie skansenu we wschodniej części Parku;
- Niekontrolowana i chaotyczna, niskiej wartości estetycznej zabudowa dotychczasowych i nowych osiedli domków letniskowych i osiedli deweloperskich;
- Brak spójnego systemu sprzątania i wywozu śmieci oraz organizacji toalet na obszarach intensywnej presji turystycznej (parkingi, Arturówek, Łagiewniki).
- Brak monitoringu ruchu turystycznego;

6. ZAGROŻENIA DLA PARKU WYNIKAJĄCE Z ISTNIENIA I ROZOWJU FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ ORAZ MOŻLIWE SPOSOBY ICH ELIMINACJI LUB OGRANICZENIA

6.1. Charakterystyka oraz źródła zagrożeń wewnętrznych oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia

Zgodnie z Ustawą o ochronie przyrody zagrożenie wewnętrzne to czynnik mogący wywołać niekorzystne zmiany cech fizycznych, chemicznych lub biologicznych zasobów, tworów i składników chronionej przyrody, walorów krajobrazowych oraz przebiegu procesów przyrodniczych, wynikający z przyczyn naturalnych lub z działalności człowieka w granicach obszarów lub obiektów podlegających ochronie prawnej. Zagrożenia wewnętrzne dla chronionych walorów Parku, wynikające z istnienia i rozwoju funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej w perspektywie dwudziestoletniej pokrywają się z zagrożeniami zdiagnozowanymi w innych operatach. Stanowią je zagrożenia prognozowane (pewne) i potencjalne:

1. Rozwój zorganizowanej bazy i infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej - generując zbyt dużą koncentrację użytkowników na małej przestrzeni może powodować nadmierne obciążenie przyrody, w konsekwencji degradację walorów Parku. Poprzez sprzężenia zwrotne ujemne może dewaloryzować lub degradować podstawy rozwoju funkcji turystyczno-rekreacyjnej Parku – zagrożenie prognozowane.

Masowość turystyki i rekreacji w sezonie letnim stanowi, obok rozwoju zainwestowania osadniczego, główne zagrożenie walorów Parku. Do przestrzeni przybywa coraz więcej użytkowników, co na zasadzie sprzężenia zwrotnego ujemnego intensyfikuje dalsze zainwestowanie i degradację walorów Parku, nie powstrzymując jednocześnie dalszych migracji turystycznych. W obecnych uwarunkowaniach prawnych i na współczesnym poziomie cywilizacyjnym polskiego społeczeństwa jest to proces prawdopodobnie niemożliwy do zahamowania. Zagrożeniem może być zarówno nadmierny rozwój bazy i infrastruktury, jak i brak jej modernizacji i dostosowania do zmieniających się potrzeb i możliwości. Szczególnie negatywny skutek na migrację zwierząt odgrywa gromadzenie dużych powierzchni działek letniskowych i inwestycji rekreacyjnych.

2. Rozwój zabudowy rekreacji indywidualnej – w szczególności o charakterze nielegalnym, w tym w miejscach zakazu lokalizacji zabudowy.

W atrakcyjnych rejonach występują zespoły zabudowy rekreacji indywidualnej o nieuregulowanym statusie prawnym. Zabudowa ta ma częściowo charakter nielegalny, a jej forma najczęściej wskazuje na sezonowe wykorzystanie terenu dla potrzeb rekreacji. Najczęściej zespoły takie powstają samorzutnie w otoczeniu istniejących, legalnych zespołów zabudowy jako adaptacja terenów leśnych i rolniczych do posadowienia domków letniskowych. W ostatnich latach znacznie nasilił się proceder wykorzystania w sezonie letnim tzw. domków holenderskich czy przyczep kempingowych. Takie zespoły zaczynają się pojawiać w atrakcyjnych miejscach, na gruntach rolnych lub funkcjonują jako zabudowa gospodarcza, lokalizowana w gospodarstwach rolnych. Zjawisko to może mieć negatywne skutki dla środowiska naturalnego i społecznego - zabudowa bowiem powstaje bez żadnych przyłączy do infrastruktury wodociągowo-kanalizacyjnej, a także bez umów na wywóz odpadów. Szczególnie negatywny skutek na migrację zwierząt odgrywa gromadzenie dużych powierzchni działek letniskowych, indywidualnej zabudowy mieszkaniowej i inwestycji rekreacyjnych.

3. Lokalizacja zabudowy turystyczno-rekreacyjnej zorganizowanej i indywidualnej oraz zabudowy mieszkaniowej na podstawie decyzji o warunkach zabudowy (w sytuacji braku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego) – zagrożenie prognozowane.

Pokrycie planistyczne gmin PKWŁ jest bardzo zróżnicowane – są fragmenty Parku o kluczowym znaczeniu dla kształtowania ładu przestrzennego, gdzie plany miejscowe nie zostały sporządzone, co powoduje, że zabudowa i zainwestowanie na tych terenach są prowadzone na podstawie indywidualnych decyzji administracyjnych, wydawanych na wniosek inwestorów (decyzje o warunkach zabudowy). Istotą ustalania warunków zabudowy dla nowej zabudowy jest zasada tzw. dobrego sąsiedztwa, co powoduje, że nowe inwestycje niejednokrotnie kontynuują istniejący nieład czy nawet chaos przestrzenny – zabudowa o przypadkowych parametrach budynków staje się wskazówką dla nowej zabudowy, co utrwała nieład architektoniczny.

4. Ekspansja zabudowy rekreacji indywidualnej i mieszkaniowej o charakterze deweloperskim – zagrożenie prognozowane.

Na obszarze Parku lub w jego otulinie zauważalny jest trend lokalizowania zespołów zabudowy w formie przedsięwzięć deweloperskich. Są to osiedla jednorodnych domów lub obiektów apartamentowych. Urządzona przestrzeń wokół zabudowy przeznaczona jest dla użytkowników poszczególnych budynków. Zagrożenie dotyczy przede wszystkim aspektów krajobrazowych, a także stwarza problemy funkcjonalne (np. w aspekcie obsługi infrastrukturalnej czy dostępności do niej w przypadku całorocznego zamieszkiwania). Szczególnie negatywny skutek na migrację zwierząt odgrywa gromadzenie dużych powierzchni działek letniskowych, indywidualnej zabudowy mieszkaniowej i inwestycji rekreacyjnych.

5. Zanikanie użytków rolnych na rzecz indywidualnego i zorganizowanego osadnictwa letniskowego – zagrożenie prognozowane.

Presja osadnicza prowadzi do zmian użytkowania ziemi, tym samym zmian w krajobrazie, stanowiącym obecnie potencjał i walor Parku.

6. Nierównomierne obciążenie turystyczno-rekreacyjne obszaru Parku - powoduje koncentrację zainwestowania oraz zwiększoną antropopresję na tereny o wybitnych walorach przyrodniczych i krajobrazowych, w szczególności w zachodniej części Parku – zagrożenie prognozowane.

Analiza stanu istniejącego zagospodarowania Parku, w tym infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej oraz rozmieszczenia bazy noclegowej, wskazuje jednoznacznie na ogromną presję turystyki na obszary w bezpośrednim sąsiedztwie Łodzi. Planowane działania związane z rozwojem zabudowy mieszkaniowej i letniskowej na obszarze Parku spowodują dalszą intensyfikację wykorzystania terenów leśnych i łąk. Z punktu widzenia gospodarki wykorzystanie posiadanych walorów dla rozwoju jest uzasadnione, natomiast konsekwencją może być degradacja obszarów o największej atrakcyjności.

7. Brak strategii i jednolitego systemu sprzątania odpadów komunalnych i budowlanych - zaśmiecenie lasów, łąk, rowów przydrożnych, kompleksów drzew odpadami komunalnymi i budowlanymi – zagrożenie prognozowane

Jest praktycznie niemożliwym pełna likwidacja dzikich wysypisk śmieci. Rozwiązaniem problemu może być regularne monitorowanie potencjalnych źródeł nieczystości i systematyczne oczyszczanie obszaru Parku przez lokalne służby komunalne lub podmioty czerpiące korzyści gospodarcze z walorów Parku. Brak toalet wpływa na fekalizację okolic parkingów i terenów leśnych.

8. Degradacja siedlisk roślin, grzybów i zwierząt, w tym gatunków chronionych przez wybrane formy zagospodarowania i użytkowania turystyczno-rekreacyjnego – zagrożenie prognozowane.

Przyczyną zniszczeń siedlisk roślin, grzybów i zwierząt w PKWŁ są przede wszystkim „kontrowersyjne” inwestycje budowlane oraz wydeptywanie i niszczenie podłoża w wyniku nadmiernego obciążenia rekreacyjnego terenu. Generowane przez użytkowników ruch i hałas rodzą negatywne skutki dla ptactwa, szczególnie w sezonie lęgowym oraz dla ssaków i płazów żyjących w strefach intensywnie eksploatowanych turystycznie i rekreacyjnie. Postępuje dewaloryzacja poszczególnych siedlisk.

9. Nadmierna eksploatacja Parku przez ruch turystyczny i prze ruch pojazdów silnikowych (motokrosów, samochodów terenowych, quadów) – zagrożenie prognozowane.

Nadmierny ruch turystyczny ma negatywny wpływ na warunki i jakość bytowania zwierząt (w szczególności ptaków, ssaków i płazów). Popularność sportów motorowych wpływa na wzrost zagrożenia dla zwierząt, niszczenie pokrycia terenu, dróg leśnych i gruntowych, generowanie hałasu, konflikt z pieszymi i rowerowymi użytkownikami przestrzeni. Brak toalet czy infrastruktury kanalizacyjnej prowadzi do fekalizacji i eutrofizacji obszarów recepcji turystycznej (w tym wód rzek i zbiorników). Brak systemu sprzątania i wywożenia odpadów prowadzi do zaśmiecania lasów, łąk i ciągów komunikacyjnych.

10. Niedostateczne działania informacyjno-edukacyjne na terenie PKWŁ – zagrożenie potencjalne

Niedostateczna liczba tablic informacyjnych, krajoznawczych, przyrodniczych, tablic wskazujących na pobyt na terenie Parku wpływają na niezadawalający poziom świadomego korzystania przez turystów i mieszkańców z walorów Parku. Niedostateczna modernizacja systemu oznakowania szlaków turystycznych i ścieżek edukacyjnych. Brak świadomości istoty ochrony obszaru Parku rodzi opór wobec działań ochronnych i ograniczeń w działalności gospodarczej, rekreacyjnej, budowlanej i mieszkaniowej na obszarze Parku. Znaczenie dla podnoszenia świadomości ekologicznej i zrozumienia istoty ochrony Parku mają również wydarzenia edukacyjne, kulturalne i rozrywkowe organizowane na obszarze Parku i w jego otulinie. W tym zakresie bardzo ważna jest współpraca organizatorów z PKWŁ oraz ZPKWŁ.

6.2. Charakterystyka oraz źródła zagrożeń zewnętrznych oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia

Zgodnie z Ustawą o ochronie przyrody zagrożenie zewnętrzne to czynnik mogący wywołać niekorzystne zmiany cech fizycznych, chemicznych lub biologicznych zasobów, tworów i składników chronionej przyrody, walorów krajobrazowych oraz przebiegu procesów przyrodniczych, wynikający z przyczyn naturalnych lub z działalności człowieka, mający swoje źródło poza granicami obszarów lub obiektów podlegających ochronie prawnej. Zagrożenia zewnętrzne dla chronionych walorów Parku, wynikające z istnienia i rozwoju funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej w perspektywie dwudziestoletniej, stanowią zagrożenia prognozowane (pewne) i potencjalne:

1. Potencjalny rozwój intensywnej zabudowy w otulinie Parku może mieć negatywny skutek dla przyrody i krajobrazu samego Parku – zagrożenie potencjalne.

Skutkiem rozwoju zainwestowania budowlanego i osadniczego otuliny Parku (np. poprzez budowę wyróżniających się w przestrzeni kompleksów noclegowych, gastronomicznych, rekreacyjnych, mieszkaniowych, przemysłowych, usługowych, logistycznych) może być punktowy wzrost obciążenia turystyczno-rekreacyjnego samego Parku (np. przez wzmożoną penetrację turystyczną i rekreacyjną), a w konsekwencji degradacja walorów krajobrazowych i przyrodniczych Parku. Szczególnie negatywny skutek na migrację zwierząt odgrywa gromadzenie dużych powierzchni działek letniskowych, indywidualnej zabudowy mieszkaniowej i inwestycji rekreacyjnych.

2. Potencjalna lokalizacji atrakcji turystycznych o charakterze parków rozrywki w otulinie Parku, zwłaszcza w jego bliskim sąsiedztwie – zagrożenie potencjalne.

Obiekty turystyczno-rekreacyjne w formie atrakcji turystycznych (w szczególności obiekty wyróżniające się kubaturą, wysokością, powierzchnią, parki rozrywki) w sposób negatywny mogą wpłynąć na przyrodę i krajobraz Parku – przykład Arturówka, Kołacinka.

3. Potencjalny rozwój sieci komunikacyjnej drogowej i kolejowej – budowa linii kolejowej CPK, modernizacja istniejących dróg w obszarze otuliny i Parku może wpłynąć na degradację przyrody i krajobrazu Parku – zagrożenie potencjalne.

Plany realizacji połączenia kolejowego Łódź – Warszawa, w ramach projektu CPK we wschodniej części Parku i jego otulinie odizoluje wschodni fragment Parku o jego pozostałej części. Modernizacja dróg poprzez ich poszerzanie w celu zwiększenia przepustowości może spowodować zwiększenie antropopresji na świat zwierzęcy (kolizje z samochodami, utrudniona migracja).

4. Wady systemu prawnego w zakresie zagospodarowania przestrzennego i ochrony środowiska. Powszechny brak społecznego poszanowania przepisów prawa oraz nieskuteczność w ściganiu łamania prawa przez odpowiednie jednostki administracji samorządowej i rządowej. Stosunkowo łatwa procedura legalizacji obiektów wybudowanych z naruszeniem prawa – zagrożenie prognozowane.

Sytuacja prawna skłania do lokalizowania obiektów przekraczających dopuszczalne parametry, o innej niż dopuszczalna funkcji i formie, często w miejscach niedozwolonych. Przyczynia się to do dalszego funkcjonowania istniejących skupisk nielegalnego zainwestowania, zwłaszcza rekreacyjnego oraz lokowania nowej zabudowy o charakterze nielegalnym. Konsekwencją są ograniczenie publicznej dostępności terenów oraz postępująca dewastacja przyrody i krajobrazu.

6.3. Charakterystyka oraz źródła zagrożeń oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia – synteza

Na podstawie powyższego opisu zagrożeń oraz w wyniku przeprowadzonej diagnozy istniejące i potencjalne zagrożenia wewnętrzne oraz zagrożenia zewnętrzne, wraz z określeniem przyczyn (źródła zagrożenia) oraz wskazaniem sposobów ich minimalizacji zestawiono w poniższych tabelach (tab. 15 i tab. 16). W tabeli poza charakterystyką zagrożeń wskazano możliwe sposoby ich minimalizacji. Należy jednak podkreślić, że niektóre ze wskazanych działań wynikają z obowiązujących przepisów nadrzędnych czy wydanych już decyzji administracyjnych i leżą poza kompetencjami Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego.

Tab. 15 Syntetyczne zestawienie zagrożeń wewnętrznych wynikających z istnienia i rozwoju funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej na obszarze PKWł oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia

Lp.	Charakterystyka i źródła zagrożeń	Kod	Skutki	Lokalizacja	Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia	Komentarz
1	Rozwój zorganizowanej bazy i infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej		zbyt duża koncentracja użytkowników na małej przestrzeni			
			nadmierne obciążenie przyrody, w konsekwencji degradacja walorów Parku			
			dewaloryzacja i degradacja podstawy rozwoju funkcji turystyczno-rekreacyjnej Parku			
			zanikanie użytków rolnych			
			brak modernizacji i dostosowania do zmieniających się potrzeb i możliwości			
2	Rozwój zabudowy rekreacji indywidualnej		adaptacja terenów leśnych i rolniczych do posadowienia domków letniskowych.			
			negatywne skutki dla środowiska naturalnego i społecznego: - zabudowa bez przyłączy do infrastruktury wodociągowo-kanalizacyjnej - zabudowa bez umów na wywóz odpadów - napływ obcej ludności - konflikty społeczne			
			ograniczanie dostępności lasów i łąk poprzez grodzenie nieruchomości lub stawianie szlabanów			
3	Lokalizacja zabudowy turystyczno-rekreacyjnej zorganizowanej i indywidualnej oraz zabudowy mieszkaniowej na podstawie decyzji o warunkach zabudowy		zabudowa i zainwestowanie następuje na podstawie indywidualnych decyzji administracyjnych, wydawanych na wniosek inwestorów			
			nieład i chaos przestrzenny – zabudowa o przypadkowych parametrach budynków staje się wskazówką dla nowej zabudowy, co utrwala nieład architektoniczny			
			zanikanie krajobrazu, który podlega ochronie			
4	Ekspansja zabudowy rekreacji indywidualnej i mieszkaniowej o charakterze deweloperskim		osiedla jednorodnych domów letniskowych z możliwością całorocznego użytkowania lub obiektów apartamentowych			
			osiedla domków jednorodzinnych w zabudowie szeregowej lub ciągłej			
			urządzona przestrzeń wokół zabudowy deweloperskiej przeznaczona jest dla użytkowników poszczególnych budynków			
			zmiany krajobrazowe – skupiska jednolitej zabudowy			
			problemy funkcjonalne – brak infrastruktury komunalnej			

5	Zanikanie użytków rolnych		zmiana krajobrazu, który podlega ochronie			
6	Nierównomierne obciążenie turystyczno-rekreacyjne obszaru Parku		koncentracja zainwestowania oraz zwiększoną antropopresję na tereny o wybitnych walorach przyrodniczych i krajobrazowych			
			degradacja obszarów o największej atrakcyjności.			
7	Brak strategii i jednolitego systemu sprzątnięcia odpadów komunalnych oraz odpadów budowlanych		zaśmiecenie lasów, ciągów komunikacyjnych odpadami komunalnymi i budowlanymi		Rozwiązaniem problemu może być regularne monitorowanie potencjalnych źródeł nieczystości i systematyczne oczyszczanie przez służby komunalne lub podmioty czerpiące korzyści gospodarcze z walorów Parku	
			fekalizacja lasów, okolic parkingów			
8	Degradacja siedlisk roślin, grzybów i zwierząt przez użytkowników		generowane ruch i hałas rodzą negatywne skutki dla siedlisk roślin, ptactwa, szczególnie w sezonie lęgowym oraz dla ssaków i płazów żyjących w strefach intensywnie eksploatowanych turystycznie i rekreacyjnie			
			dewaloryzacja siedlisk roślin, grzybów i zwierząt			
9	Nadmierna eksploatacja obszaru Parku		popularyzacja sportów motorowych i off-roudu z użyciem motokrosów, samochodów terenowych i quadów wpływa na zniszczenia pokrywy terenu, dróg gruntowych, hałas			
			nadmiernych ruch turystyczny ma negatywny wpływ na warunki i jakość bytowania zwierząt (w szczególności ptaków, ssaków i płazów)			
			brak toalet czy infrastruktury kanalizacyjnej prowadzi do fekalizacji i eutrofizacji obszarów recepcji turystycznej (w tym wód rzek i zbiorników)			
			brak systemu sprzątnięcia i wywożenia odpadów prowadzi do zaśmiecania lasów, łąk i ciągów komunikacyjnych			
			chaotyczna zabudowa mieszkaniowa indywidualna i deweloperska			
10	Niedostateczne działania informacyjno-edukacyjne		niedostateczna liczba tablic informacyjnych, krajoznawczych, przyrodniczych, tablic wskazujących na pobyt na terenie Parku wpływają na niezadawalający poziom świadomego korzystania przez turystów i mieszkańców z walorów Parku			
			brak świadomości istoty ochrony obszaru Parku rodzi opór wobec działań ochronnych i ograniczeń w działalności gospodarczej, rekreacyjnej, budowlanej i mieszkaniowej na obszarze Parku.		Znaczenie dla podnoszenia świadomości ekologicznej i zrozumienia istoty ochrony Parku mają również wydarzenia edukacyjne, kulturalne i rozrywkowe organizowane na	

					obszarze Parku i w jego otulinie. W tym zakresie bardzo ważna jest współpraca organizatorów z PKWŁ oraz ZPKWŁ.	
--	--	--	--	--	---	--

Źródło: opracowanie własne

Tab. 16 Syntetyczne zestawienie zagrożeń zewnętrznych wynikających z istnienia i rozwoju funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej na obszarze PKWŁ oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia

Lp.	Charakterystyka i źródła zagrożeń	Kod	Skutki	Lokalizacja	Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia	Komentarz
1	Potencjalny rozwój intensywnej zabudowy w otulinie Parku		Skutkiem rozwoju zainwestowania budowlanego i osadniczego otuliny Parku (np. poprzez budowę wyróżniających się w przestrzeni kompleksów noclegowych, gastronomicznych, rekreacyjnych, mieszkaniowych, przemysłowych, usługowych, magazynowych) może być punktowy wzrost obciążenia turystyczno-rekreacyjnego samego Parku (np. przez wzmożoną penetrację turystyczną i rekreacyjną)			
			degradacja i dewaloryzacja walorów krajobrazowych i przyrodniczych Parku			
2	Potencjalna lokalizacji atrakcji turystycznych o charakterze parków rozrywki w otulinie Parku		obiekty turystyczno-rekreacyjne w formie atrakcji turystycznych (w szczególności obiekty wyróżniające się kubaturą, wysokością, powierzchnią, parki rozrywki) w sposób negatywny mogą wpłynąć na przyrodę i krajobraz Parku, jego degradację i dewaloryzację			
3	Potencjalny rozwój sieci komunikacyjnej drogowej i kolejowej		budowa linii kolejowej CPK może wpłynąć na degradację i dewaloryzację przyrody i krajobrazu Parku, odcięcie wschodniego fragmentu Parku od całości			
			modernizacja dróg może wpłynąć na zwiększenie ich przepustowości, tym samym wzrost kolizji użytkowników ze zwierzętami, ograniczenie migracji zwierząt, hałas			
4	Wady systemu prawnego w zakresie zagospodarowania przestrzennego i ochrony środowiska		powszechny brak społecznego poszanowania przepisów prawa oraz nieskuteczność w ściganiu łamania prawa przez odpowiednie jednostki administracji samorządowej i rządowej			
			stosunkowo łatwa procedura legalizacji obiektów wybudowanych z naruszeniem prawa – zagrożenie prognozowane. Dalsze funkcjonowania istniejących skupisk nielegalnego zainwestowania, zwłaszcza rekreacyjnego oraz lokowania nowej zabudowy o charakterze nielegalnym			

			sytuacja prawna skłania do lokalizowania obiektów przekraczających dopuszczalne parametry, o innej niż dopuszczalna funkcji i formie, często w miejscach niedozwolonych			
			ograniczenie publicznej dostępności terenów oraz postępująca dewastacja przyrody i krajobrazu.			

Źródło: opracowanie własne

7. SPIS RYCIN, FOTOGRAFII I TABEL

Spis rycin:

Ryc. 1	Mapa Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich (źródło: PKWŁ)	12
Ryc. 2	Miejski Obszar Funkcjonalny Łodzi (Źródło: BPPWŁ)	29
Ryc. 3	Mapa Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich (legenda). Źródło: Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego.	62
Ryc. 4	Plakat dorocznego rajdu rowerowego "Tour de Kalonka" (fot. J. Mokras-Grabowska)	75
Ryc. 5	Ulotka warsztatów przyrodniczych w lesie organizowanych dla przedszkolaków przez OEE (Źródło: eko.edu.lodz.pl)	81
Ryc. 6	Plakat informujący o organizacji warsztatów artystyczno-ekologicznych dla dzieci (źródło: CKIE w Plichtowie)	84
Ryc. 7	Plakat informujący o zajęciach w Świątlicy Pod Kasztanami w Kalonce.	85

Spis fotografii:

Fot. 1	Obszar Natura 2000 "Buczyna Janinowska" (fot. J. Mokras-Grabowska)	40
Fot. 2	Kościół Starokatolicki Mariawitów pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Grzmiącej Nowej (fot. J. Mokras-Grabowska)	46
Fot. 3	Dwór w Byszewach (fot. J. Mokras-Grabowska)	47
Fot. 4	Dawny pałac J. Heinza w Łagiewnikach (obecnie przebudowywany na hotel)	48
Fot. 5	Cmentarz z czasów I wojny światowej w Poćwiardówce (fot. J. Mokras-Grabowska)	49
Fot. 6	Droga na punkt widokowy Jerzmanów - mozaika pól uprawnych (fot. J. Mokras-Grabowska)	51
Fot. 7	Punkt widokowy PKWŁ Jerzmanów (fot. J. Mokras-Grabowska)	51
Fot. 8	Obszar podmokły w dolinie Strugi Dobieszkowskiej (fot. J. Mokras-Grabowska)	52
Fot. 9	Głazy narzutowe wśród łąk i pól PKWŁ (fot. J. Mokras-Grabowska)	53
Fot. 10	Fot. 10. 1Stara zabudowa wśród pól w Byszewach (fot. J. Mokras-Grabowska)	54
Fot. 11	Stare sady w okolicy Plichtowa (fot. J. Mokras-Grabowska)	54
Fot. 12	Kapliczka na drzewie we wsi Dąbrówka (fot. J. Mokras-Grabowska)	55
Fot. 13	Hotel Boginia w Boginii (fot. J. Mokras-Grabowska)	65
Fot. 14	Oznakowanie szlaków turystycznych pieszych na terenie Lasu Łagiewnickiego fot. J. Mokras-Grabowska)	68
Fot. 15	Przykład oznakowania szlaków turystycznych w okolicy Grabiny (fot. J. Mokras-Grabowska)	68
Fot. 16	Tablica informacyjna Muzeum w Przestrzeni i symbol jego oznakowania w okolicach Janinowa (fot. J. Mokras-Grabowska)	69
Fot. 17	Oznakowanie szlaków Nordic Walking na terenie PKWŁ (fot. J. Mokras-Grabowska)	70
Fot. 18	Tablica informacyjna PKWŁ na terenie Lasu Janinowskiego (fot. J. Mokras-Grabowska)	71
Fot. 19	Tablica edukacyjna w Lesie Łagiewnickim przy kapliczkach (fot. J. Mokras-Grabowska)	71
Fot. 20	Tablica informacyjna na terenie cmentarza w Poćwiardówce (fot. J. Mokras-Grabowska)	72

Fot. 21	Tablica informacyjna o wsi Stare Skoszewy (fot. J. Mokras-Grabowska)	72
Fot. 22	Restauracja "Stacja Skoszewy" w Starych Skoszewach (fot. J. Mokras-Grabowska)	73
Fot. 23	Pizzeria włoska "Luna Rosa" w Kalonce (fot. J. Mokras-Grabowska)	74
Fot. 24	Miejsce wypoczynkowe w Poćwiardówce (fot. J. Mokras-Grabowska)	76
Fot. 25	Infrastruktura wypoczynkowa przy ul. Wycieczkowej 86 w Lesie Łągiewnickim (CZSZK, PKWŁ) (fot. J. Mokras-Grabowska).....	77
Fot. 26	Wiejskie Centrum Rekreacyjne w Grabinie (fot. J. Mokras-Grabowska).....	77
Fot. 27	Wiejskie Centrum Rekreacyjne w Moskwie (infrastruktura sołecka) (fot. J. Mokras-Grabowska) .	78
Fot. 28	Wiejskie Centrum Rekreacyjne w Nowych Skoszewach (infrastruktura sołecka) (fot. J. Mokras-Grabowska)	78
Fot. 29	Kąpielisko w Arturówku (fot. J. Mokras-Grabowska)	79
Fot. 30	Konstrukcja stref buforowych na kąpielisku w Arturówku (fot. J. Mokras-Grabowska)	79
Fot. 31	Materiały służące edukacji przyrodniczo-leśnej na terenie PKWŁ (fot. J. Mokras-Grabowska)	80
Fot. 32	Spacer po Lesie Łągiewnickim z Zieloną Łodzią (Źródło: Zielona Łódź)	82
Fot. 33	Tablica informacyjna z mapą ścieżki edukacyjnej w Tadzinie (fot. A. Mroczek-Żulicka)	83
Fot. 34	Infrastruktura edukacyjna na terenie PKWŁ (fot. J. Mokras-Grabowska)	83
Fot. 35	Świetlica "Pod kasztanami" w Kalonce (fot. J. Mokras-Grabowska)	84
Fot. 36	Leśna Baza "Borchówka" (fot. J. Mokras-Grabowska)	86
Fot. 37	Ścieżka historyczno-edukacyjna w lesie Łągiewnickim - tablica informacyjna (fot. J. Mokras-Grabowska)	87

Spis tabel:

Tab. 1	Zestawienie dostępnej literatury z analizą jej przydatności na potrzeby Operatu kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich	15
Tab. 2	Udział powierzchni gmin w obszarze PKWŁ	36
Tab. 3	Wykaz rezerwatów przyrody Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich.....	39
Tab. 4	Wykaz obszarów Natura 2000 w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich.....	40
Tab. 5	Wykaz zespołów przyrodniczo-kulturowych Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich	41
Tab. 6	Wykaz użytków ekologicznych Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich	41
Tab. 7	Wykaz najważniejszych walorów kulturowych Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich	44
Tab. 8	Główne formy aktywności turystyczno-rekreacyjnych podejmowane na terenie PKWŁ i w jego otulinie	63
Tab. 9	Wykaz najważniejszych obiektów noclegowych w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich i otoczeniu	64
Tab. 10	Wykaz szlaków turystycznych Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich	66
Tab. 11	Wykaz ważniejszych obiektów bazy gastronomicznej Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich	73
Tab. 12	Wykaz ważniejszych ośrodków jeździeckich w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich	74

Tab. 13	Wykaz ważniejszych punktów wypoczynkowych na terenie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich	76
Tab. 14	Wykaz najważniejszych obiektów prowadzących zajęcia z zakresu edukacji przyrodniczej na terenie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich	79
Tab. 15	Syntetyczne zestawienie zagrożeń wewnętrznych wynikających z istnienia i rozwoju funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej na obszarze PKWŁ oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia	97
Tab. 16	Syntetyczne zestawienie zagrożeń zewnętrznych wynikających z istnienia i rozwoju funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej na obszarze PKWŁ oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia	99